

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Pedagogikos fakultetas

Socialinės pedagogikos katedra

**RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIŲ (12-14 m.)
PIKTNAUDŽIAVIMO INTERNETU PREVENCIJOS
GALIMYBĖS MOKYKLOJE**

Socialinės pedagogikos magistrantūros baigiamasis darbas

Autorius

Rasa Jokūbaitė

Vadovas

doc. dr. Ilona Klaniienė

Klaipėda, 2011

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Rizikos grupės respondentų pasiskirstymas	39 p.
2 lentelė. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos galimybes mokykloje atskleidžiančios kategorijos ir subkategorijos	45 p.
3 lentelė. Paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastys	50 p.
4 lentelė. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastys	53 p.
5 lentelė. Populiariausi žaidimai paauglių tarpe	54 p.
6 lentelė. Paauglių lankomos socialinės svetainės internete	56 p.
7 lentelė. Paauglių, piktnaudžiaujančių internetu, charakteristika	58 p.
8 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos sveikatos problemos	61 p.
9 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos socialinės problemos	64 p.
10 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos mokymosi problemos	67 p.
11 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu prevencinės veiklos būdai mokykloje	70 p.
12 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu prevencinės veiklos vykdytojai	73 p.
13 lentelė. Paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos tobulinimo galimybės mokykloje ...	77 p.

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos	19 p.
2 pav. Tyrimo kompleksiskumas	36 p.
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (%)	37 p.
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (%).....	38 p.
5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimos charakteristiką (%)	38 p.
6 pav. Teorinis kiekybinio tyrimo modelis	41 p.
7 pav. Rizikos ir ne rizikos grupių paauglių praleidžiamas laikas internete per dieną (%)	48 p.
8 pav. Naudojimosi internetu vieta (%)	49 p.
9 pav. Paauglių veiklos rūšys internete (%)	50 p.
10 pav. Priežastys, skatinančios paauglius žaisti kompiuterinius žaidimus	55 p.
11 pav. Paauglių naudojimosi socialiniais tinklais internete priežastys	57 p.
12 pav. Pedagogų išskirtos savybės, būdingos piktnaudžiaujantiems internetu paaugliams	58 p.
13 pav. Rizikos ir ne rizikos grupių paauglių naudojimosi internetu lygiai (atsakiusių skaičius)	60 p.
14 pav. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos sveikatos problemos	61 p.
15 pav. Piktnaudžiavimo internete sukeltos problemos ugdymo procese	63 p.
16 pav. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos socialinės problemos	66 p.
17 pav. Šviečiamosios veiklos vykdymas mokykloje	69 p.
18 pav. Šviečiamosios veiklos būdai apie interneto naudą ir žalą mokykloje	70 p.
19 pav. Piktnaudžiavimo internetu prevencijos mokykloje vykdytojai	73 p.
20 pav. Piktnaudžiavimo internetu prevencinės veiklos vykdytojai	73 p.
21 pav. Tėvų vaidmuo kontroliuojant vaikų veiklą ir laiką internete	76 p.
22 pav. Piktnaudžiavimo internetu prevencijos efektyvinimas mokykloje	76 p.
23 pav. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos optimizavo kryptys mokykloje	87 p.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	2
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	3
TURINYS	4
ĮVADAS	5
1. RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIŲ (12-14 m.) PIKTNAUDŽIAVIMO INTERNETU PREVENCIJOS MOKYKLOJE TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1. Piktnaudžiavimo internetu sampratos analizė	9
1.2. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastys ir raiška.....	14
1.3. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos rizikos grupės paaugliams.....	19
1.4. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos kryptys mokykloje.....	29
2. RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIŲ (12-14 m.) PIKTNAUDŽIAVIMO INTERNETU PREVENCIJOS MOKYKLOJE EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA	36
2.1. Tyrimo logika	36
2.2. Kiekybinio tyrimo metodologija	37
2.3. Kokybinio tyrimo metodologija	43
3. RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIŲ (12-14 m.) PIKTNAUDŽIAVIMO INTERNETU PREVENCIJOS MOKYKLOJE EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI.....	48
3.1. Paauglių bei pedagogų požiūris į rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu raišką bei priežastis.....	48
3.2. Paauglių ir pedagogų požiūris į rizikos grupės paaugliams piktnaudžiavimo internetu sukeliamas problemas.....	60
3.3. Paauglių bei pedagogų požiūris į rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą mokykloje	69
DISKUSIJA	80
IŠVADOS	85
REKOMENDACIJOS	87
LITERATŪRA	90
SANTRAUKA (LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS)	96
PRIEDAI	100

IVADAS

Temos aktualumas. Mokslo ir technikos tobulėjimo amžiuje internetas tapo neatsiejama žmogaus gyvenimo dalimi. Interneto teikiamomis galimybėmis žmonija naudojasi įvairiapusiškai – tvarkomi darbo reikalai, ieškoma informacijos, žaidžiama, ilsimasi ir pan. LR Statistikos departamento pranešime „Dėl IT naudojimo namų ūkiuose“ pažymima, jog 2010 m. pirmąjį ketvirtį internetu naudojosi daugiau nei pusė visų 16–74 metų amžiaus asmenų. Atkreiptinas dėmesys, jog 12–15 metų amžiaus paauglių apklausa parodė, kad auga aktyvių informacinių technologijų naudotojų karta, nes 2009 m. duomenimis 98 procentai šios amžiaus grupės respondentų naudojami internetu. Paaugliai viena jautriausių visuomenės grupių, nes būtent šiuo laikotarpiu žmogus formuojasi kaip asmenybė, vyksta aktyvi socializacija. E. Erikson (1968), B. Newman (1987), R. J. Havighurst (1999) teigia, jog pagrindiniai paauglių socializacijos uždaviniai apima emocijų raidą, pasaulėžiūros, vertybių ir tikėjimo sistemos kūrimą, vyro ir moters socialinių vaidmenų įsisąmoninimą, rengimąsi šeimyniniam gyvenimui, mokymąsi socialiai tinkamai elgtis ir kt. (Newman, Erikson, Havighurst iš Petruitytė, 2003). Socializacijos procesui įtakos turi labai daug veiksnių, tačiau gyvenant informacijos amžiuje, informacinių technologijų vaidmuo įgauna ypatingą reikšmę. Interneto populiarumo rodikliai paauglių tarpe taip pat sudaro sąlygas manyti, jog internetas vaidina svarų vaidmenį paauglio asmenybės formavimuisi.

Šiandieniniame informacijos pasaulyje vis labiau diskutuojama apie interneto poveikį auditorijai. Interneto dėka žmogaus gyvenimas tampa lengvesnis, nes suteikiamos galimybės plačiai pažinti pasaulį, neišvykstant iš namų tvarkyti darbo reikalus, bendrauti su draugais, leisti laisvalaikį, galų gale tobulėti. Tačiau vis dažniau mokslininkai pastebi neigiamų interneto naudojimosi pasekmių. Dažniausiai šios pasekmės pasireiškia pradėjus piktnaudžiauti internetu, kai tampa sunku kontroliuoti savo pomėgį internetui, kai apribojamos kitos veiklos ir palaiapsniui žmogus pasineria į virtualų interneto pasaulį (Pinnelli, 2002; Young, 2007). Dėl ilgo darbo kompiuteriu, naršymo internete žmonės mažiau bendrauja gyvai, susvetimėja. Silpsta, tampa specifinė minčių bei emocijų raiška, mažėja užsiėmimų įvairovė, skurdėja laisvalaikis, nukenčia poilsis. Piktnaudžiavimas internetu tampa globalia problema šiandieninėje visuomenėje, tačiau itin ši problema aktualizuojama vaikystėje ir paauglystėje. Šios amžiaus grupės dėl vykstančio asmenybės formavimosi proceso, kuomet neturi pakankamai įgūdžių vertinti ir suvokti supančią aplinką, yra pažeidžiamiausios. S. K. Park, J. Y. Kim, C. B. Cho (2008) akcentuoja, jog dažnai piktnaudžiavimas internetu neigiamai paveikia rizikos grupės paauglius, kurie dėl dėmesio, kontrolės stokos šeimoje, linkę dažniau įsitraukti į virtualią internetinę erdvę. Todėl neatsitiktinai šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas šių paauglių piktnaudžiavimo internetu problemos tyrinėjimui. Labai svarbu pažymėti, jog piktnaudžiavimas internetu neretai veda prie dar aštresnės

problemos – priklausomybės (Young, 2004). Minėti naudojimosi internetu mastai rodo, jog priklausomybės nuo interneto problema darosi aktuali ir Lietuvos visuomenei.

Plintant naujiems interneto pavojams būtina pripažinti jų realią grėsmę ir ieškoti jų sprendimo būdų. P. M. Yellowlees, S. Marks (2005) teigia, jog šiandieninis visos visuomenės siekis yra supažindinti jaunimą su realiais interneto pavojais. Europos parlamento pranešime „Dėl vaizdo žaidimų naudotojų, ypač nepilnamečių apsaugos“ (2008) akcentuojama, jog tėvai ir pedagogai turi būti tie asmenys, kurie padeda jaunai asmenybei adekvačiai priimti interneto teikiamas galimybes. Kalbant apie rizikos grupės paauglius, labai svarbu, jog prie šio proceso kuo daugiau prisidėtų mokykla, kuri kartu su tėvais siektų, kad paaugliai perimtų tinkamą naudojimosi internetu modelį. I. S. Lim, Y. K. Bae ir kt. (2005) pabrėžia, jog vienas piktnaudžiavimo internetu sprendimo būdų - prevencijos vykdymas. Prevencija įmanoma šviečiant jaunimą, suteikiant jiems žinių apie interneto grėsmes. Akcentuojama, jog vaikus reikia šviesti ne atsiradus problemai, o tuo laiku, kai vaikas pradeda domėtis internetu, jo galimybėmis. Vykdamas prevencinę funkciją itin didelis dėmesys skiriamas pedagogams, kurie turi formuoti atitinkamas nuostatas ir kritišką požiūrį į interneto naudojimą.

Piktnaudžiavimo internetu reiškinį kiek plačiau analizavo užsienio mokslininkai (Young, 2007; Mitchell, Wells, 2007; Yellowlees, Marks, 2005; Cummings, Butler, Kraut, 2002; Mannell, Zuzanek, 2000) taip pat išskirtas interneto poveikis paauglio asmenybei (Berns, 2009; Kutner, Olson, 2008; Hunley, Evans, Delgado-Hackey, 2005). Mokslinėje literatūroje taip pat pabrėžiama piktnaudžiavimo internetu problematika rizikos grupės paauglių tarpe (Browden, Greenberg, 2010; Park, Kim, Cho, 2008; Mesch, 2003). Užsienio mokslinėje literatūroje taip pat apžvelgiamas mokyklos vaidmuo vykdamas piktnaudžiavimo internetu prevenciją paauglių tarpe (Butterfield, 2007; Young, 2007; Lin, Bae, Kim, 2004; Gilligan, 2002).

Lietuvos mokslininkų darbų apie internetą, jo poveikį itin stokojama, esti pavieniai darbai ir tyrimai apie kompiuterinių žaidimų ugdymo poveikį jaunai asmenybei (Maslauskienė, 2009, Jarovaitienė, 2007), nagrinėti veiksniai, lemiantys paauglių laisvalaikio leidimą internete (Straubergaitė, Petrauskas, 2007), J. V. Vaitkevičius (2006) tyrinėjo interneto poveikį jaunuolių sveikatai. L. Bulotaitė (2009) atskleidžia priklausomybės nuo interneto reiškinio sampratą, jo ypatumus. Tuo tarpu R. Uznieienė (2009) apžvelgia ir tyrinėja medijinio ugdymo svarbą paaugliams. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu ypatumai Lietuvos kontekste nei teoriniu, nei praktiniu lygmeniu netyrinėti.

Galima pastebėti, jog piktnaudžiavimas internetu - gana nauja mokslo problema. Mokslininkų tarpe kiek plačiau atskleistas neigiamas interneto poveikis, tačiau itin trūksta nuoseklių piktnaudžiavimo internetu tyrinėjimų. Interneto populiarumas paauglystėje kelia uždavinį – atskleisti piktnaudžiavimo internetu sukeltas problemas. Svarbūs tyrinėjimai Lietuvos kontekste,

nes Lietuvos jaunimo naudojimas internetu itin didelis, tuo tarpu tyrinėjimų šia tema itin stinga. Ypatingai svarbu atskleisti piktnaudžiavimo internetu ypatumus rizikos grupės paauglių tarpe, kur dažnai stokojama tėvų dėmesio ir kontrolės. Todėl itin reikšmingą vaidmenį tokių paauglių ugdyme atlieka mokykla, tai viena artimiausių institucijų vaikui, tad svarbu, jog ji užpildytų tėvų dėmesio spragą ir supažindintų paauglį su interneto galimybėmis, grėsmėmis, formuotų saugų rizikos grupės paauglių naudojimąsi internetu. Šios institucijos vaidmuo taip pat svarbus paauglio gebėjimui realiai vertinti ir suvokti interneto teikiamas pramogas, bei turėjimui pakankamai žinių ir įgūdžių tam, kad netaptų priklausomas nuo interneto. Tad kyla siekiamybė atskleisti **probleminį klausimą**, t.y. kokias problemas sukelia rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimas internetu bei kokios galimybės vykdyti piktnaudžiavimo internetu prevenciją mokykloje.

Tyrimo objektas: rizikos grupės paauglių (12-14 m.) piktnaudžiavimo internetu prevencija mokykloje.

Darbo tikslas: atskleisti rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos galimybes mokykloje.

Uždaviniai:

1. Atskleisti rizikos grupės paauglių (12-14 m.) piktnaudžiavimo internetu prevencijos mokykloje teorinius pagrindus.
2. Nustatyti rizikos grupės paauglių (12-14 m.) piktnaudžiavimo internetu raišką, priežastis ir problemas.
3. Įvertinti mokinių ir pedagogų požiūrį į piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymo galimybes mokykloje.
4. Pateikti siūlymus pedagogams kaip vykdyti rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevenciją mokykloje.

Tyrimo metodai:

- mokslinės literatūros analizė;
- struktūruotas interviu;
- apklausa raštu;
- turinio (content) analizė;
- statistiniai tyrimo metodai (Dichotomijų analizė, Chi-kvadrato, Mann-Whitney, Kruskal-Walli's testai).

Darbas grindžiamas šiomis metodologinėmis nuostatomis:

- *Humanistinė ugdymo teorija* – šios teorijos atstovai G. Olport, A. Maslou akcentuoja asmenybės veržimasis į ateitį, laisvą savo galių realizavimas. Siekiama ugdytiniams padėti suvokti savo poreikius ir taip skatinti jų asmenybės tapsmą ir sklaidą. Pagrindiniai pedagoginės sąveikos principai: siekti nuoširdaus bendravimo su ugdytiniu, padėti ugdytiniui suvokti save, savo

problemas, bendradarbiauti su ugdytiniais planuojant ugdymo veiklą, optimizuoti ugdymo procesą. Viena svarbiausių humanistinės pedagogikos idėjų atviros mokyklos samprata. Tai reiškia, kad mokykla yra atvira visuomenei, visų pirma ugdytinių tėvams (imta iš Vitkauskaitė, 2001). Darbe remiamasi šia teorija, nes ji pabrėžia pedagogo bei socialinės aplinkos svarbą paauglio ugdymo procese. Šviečiant rizikos grupės paauglius apie piktnaudžiavimą internetu itin aktuali pedagogo sąveika su vaiku. Svarbu, jog pedagogas padėtų vaikui suvokti šio reiškinio problemišumą, kad adekvačiai jį vertintų ir gebėtų atsirinkti ir realybėje naudotis interneto teikiamomis galimybėmis, o ne grėsmėmis. Taip pat humanistinėje teorijoje pabrėžiamas mokyklos atvirumas, o dirbant su rizikos grupės paaugliais svarbus kokybiškas mokyklos ir tėvų bendradarbiavimas padedant vaikui išvengti piktnaudžiavimo internetu.

- *Socialinio rekonstrukcionizmo ugdymo teorija* – teorijos atstovai teigia, jog „būtina ugdytinius skatinti kritiškai vertinti žmonijos pasiekimus, o ugdymo turinyje ženkliai vietą skirti žmonijos globalinėms problemoms nagrinėti, skatinti ugdytinius aktyviai dalyvauti, socialinės, politinės, ekonominės pertvarkos programose, ugdyti jų savarankišką požiūrį į socialines ir etnines problemas“ (Bitinas, 2000, 156 p.). Šios teorijos atstovas T. Brameldas teigė, jog „reikia orientuotis į demokratines vertybes: tai tokia orientacija, kai „žmogus pasitiki savimi, gebėjimu save kaupti ir valdyti“ (imta iš Ozmon, Craver, 1996, 235 p.). Teigiama, jog ugdymui reikia permainų, kurios būtinos, kad ugdymas neatsiliktų nuo visuomenės apskritai keitimosi. Vienas iš socialinės pedagoginės pagalbos būdų paaugliams, linkusiems piktnaudžiauti internetu – jų kritinio mąstymo ugdymas, aktualu, jog rizikos grupės paaugliai pasitikėtų savo gebėjimais, žiniomis vertinant interneto galimybes. Svarbu, jog pedagogai suteiktų paaugliams ne tik teorines žinias apie internetą, jo galimybes, naudą ir žalą, bet ir praktiškai dirbtų su juo, analizuotų, vertintų procesus, vykstančius internete. Kaip T. Brameldas teigė, pedagogas turėtų gebėti paauglį tinkamai orientuoti, jog jis galėtų save valdyti. Itin svarbi socialinio rekonstrukcionizmo idėja, jog ugdymas turi būti dinamiškas, orientuotis į besikeičiančią visuomenę, joje vykstančius procesus. Piktnaudžiavimas internetu - nauja globali problema šiandieninėje visuomenėje, tad reikalingi efektyvūs sprendimo būdai, specialios pedagoginės žinios ir gebėjimai, prevencijos priemonės užtikrinančios rizikos grupės paauglių saugų naudojimąsi internetu.

Darbo struktūra ir apimtis. Ši magistro darbą sudaro: lentelių sąrašas (13), paveikslų sąrašas (23), įvadas, pirmajame skyriuje pateikiama teorinė nagrinėjamos temos analizė, antrajame - tyrimo metodologija, trečiajame skyriuje pateikiami tyrimo rezultatai, diskusija, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (97 šaltiniai), 8 priedai. Prieduose pateikiami kiekybinio ir kokybinio tyrimo instrumentai, leidimų atlikti tyrimus formos bei kiekybinio tyrimo statistiniai paskaičiavimai. Darbo apimtis be literatūros sąrašo, santraukų bei priedų – 89 p.

1. RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIŲ (12-14 m.) PIKTNAUDŽIAVIMO INTERNETU PREVENCIJOS MOKYKLOJE TEORINIAI ASPEKTAI

Interneto populiarumas paauglių tarpe leidžia teikti prielaidą, jog ši priemonė itin giliai įsiskverbusi į paauglių gyvenimą ir turi didelės įtakos paauglių socializacijai. Internetas tampa vienas agentų, formuojančių paauglių asmenybę, padedančių jiems įsilieti į visuomenės gyvenimą ir darantis jų gyvenimą pilnavertiškesnį. Tačiau interneto teikiamos galimybės pasireiškia ir neigiamomis pasekmėmis, viena jų – piktnaudžiavimas internetu. Tenka pastebėti, jog paaugliai, augantys, nepilnose, skyrybas ar tėvų (-o) emigraciją patyrusiose šeimose, dėl dėmesio, bendravimo ir kontrolės stokos, itin lengvai įsitraukia į virtualų gyvenimą. Ko pasekoje dažnai pažeidžiama paauglio fizinė branda, emocinė būklė ir socialinio gyvenimo kokybė. Būtent dėl šių savybių sutrikdomas vienas svarbiausių paauglystės procesų – socializacija. Tad itin aktualu atskleisti rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu raišką, išsiaiškinti piktnaudžiavimo internetu priežastis, nustatyti sukeliamas problemas tam, kad būtų galima atvirai kalbėti apie šių problemų egzistavimą bei jų išvengimo galimybių numatymą. Šeima, mokykla - artimiausia vaiko aplinka, kurios pastangos turi padėti vaikams saugiai jaustis juos supančioje aplinkoje, tai taikoma ir kalbant apie rizikos grupės paauglių naudojimąsi internetu. Mokykla, kaip viena iš pagrindinių ugdymo institucijų, turi šviesti ir dėti visas pastangas, jog paauglį pasiektų informacija apie interneto pavojus, jo žalą, apie tinkamą ir saugų interneto naudojimą. Tad galime pastebėti, jog vis didėjantis interneto reikšmingumas rizikos grupės paauglių gyvenime kelia naują siekį, skatinantį visuomenę įžvelgti neigiamas interneto pasekmes jaunos, besiformuojančios asmenybės gyvenime ir rasti būdus, kaip tai spręsti.

1.1. Piktnaudžiavimo internetu sampratos analizė

Nors Pasaulio Sveikatos Organizacija dar nėra pripažinusi priklausomybės nuo interneto, vis dažniau kalbama apie probleminį naudojimąsi ar piktnaudžiavimą internetu. *Priklausomybė, piktnaudžiavimas ir probleminis naudojimas* dažnai reiškia tą patį reiškinį, tik parodo skirtingą autorių požiūrį į jį: manantys, jog tai alkoholizmo ar patologinių lošimų analogas vartoja terminą *priklausomybė*, į pirmą planą iškeliantys šios veiklos adaptyvaus integravimo į kasdienį gyvenimą problemą – *probleminį naudojimąsi*. Mokslininkai pabrėžia, jog riba tarp normalaus ir patologinio naudojimosi tokiais dalykais, kurie visuomenės laikomi teigiamais, yra sunkiai apčiuopiama, todėl kalbant apie piktnaudžiavimą internetu neretai bus minima ir priklausomybės sąvoka (Young, Rogers imta iš Bulotaitės, 2009).

Dažniausiai piktnaudžiavimas internetu apibūdinamas kaip problemiškas interneto naudojimas, kai asmeniui tampa vis sunkiau kontroliuoti naudojimąsi internetu, o tai sukelia psichologinius, socialinius, mokyklinius ir/ar darbo sunkumus asmens gyvenime (Mitchell, Wells, 2008; Yellowlees, Marks, 2005; Kaltiala-Heino, Lintonen, Rimpelao, 2004).

Gydytojai pabrėžia, kad riba tarp piktnaudžiavimo ir priklausomybės nuo interneto bei kompiuterinių žaidimų – labai plonytė. Kaip vieną iš skiriamųjų bruožų sveikatos priežiūros specialistai įvardija žmogaus nebesugebėjimą kontroliuoti savo veiksmų ir laiko.

Anot specialistų, internetu ir kompiuteriais dažniausiai piktnaudžiauja 12–17 metų asmenys. O priklausomybė nuo interneto ir kompiuterinių žaidimų dažniausiai nustatoma 25–35 amžiaus žmonėms. Šiuo metu, specialistų teigimu, Lietuvoje daugiau internetu ir kompiuteriniais žaidimais piktnaudžiaujančiųjų nei tapusių nuo jų priklausomais (Bagdonaitė, 2008).

Kai kurie mokslo atstovai (Mitrofan, Paul, Spencer, 2008; Shtarkshall, 2006 ir kt.) išskiriant vaikų ir paauglių piktnaudžiavimą internetu, atskirai akcentuoja piktnaudžiavimą interneto turiniu, kuris pasireiškia piktnaudžiavimu pornografinio turinio informacija internete, žaidimais, neatitinkančiais paauglių amžiaus ir kita internete pateikiama informacija, kuri neatitinka amžiaus reikalavimų ir yra draudžiama vaikams ir paaugliams. Tyrimai atskleidžia, jog paaugliai ne tik prisiriša prie kompiuterio, bet ir naudojami jiems žalingo turinio informacija, kuri gali pakenkti jų socialinei gerovei.

Kalbant apie aspektus, skatinančius piktnaudžiavimą internetu, išskiriamos šios pagrindinės interneto savybės, skatinančios piktnaudžiavimą ir priklausomybę nuo interneto (Bulotaitė, 2009):

- *stimuliuojantis turinys: interaktyvi veikla, pilnaverčio dalyvavimo iliuzija.* Dėl intensyvios stimuliacijos esą patrauklūs ir azartiniai lošimai, priklausomybė nuo kurių yra visuotinai pripažinta.

- *prieinamumas: paprasta pasiekti, maži kaštai.* Pats dalyvavimas stimuliuojančioje ir įdomioje veikloje nereikalauja iš žmogaus nei ypatingo fizinio aktyvumo, nei didesnių finansinių išlaidų, o gaunama patirtis yra tiek pat patraukli, kaip ir analogiška realiame gyvenime;

- *saugumas: neverbalinės informacijos stoka, anonimiškumas.* Jaučiamasi laisvai ir elgiamasi drąsiai, nes niekas negali žmogaus nei matyti, nei realiai pakenkti.

- *didesnis suvokiamas intymumas; mažesnis suvokiamas atmetimo pavojus.* Čia greitai užsimezga ir audringai plėtojasi artimi santykiai, kurie dažnai stokoja tikro gilumo.

Aiškindami, kodėl juos taip vilioja internetas, priklausomi asmenys tai pat dažnai nurodo anonimiškumą, kompiuterių prieinamumą ir naudojimosi internetu paprastumą. Internete daug lengviau gauti kitų žmonių palaikymą, priėmimą, paprasta pajusti seksualinį susijaudinimą ir malonumą, patirti sėkmę žaidžiant. Greta to apklausti interaktyvių pramogų mėgėjai dažniau mini vienišumo jausmą, nerimą, depresiją ir menką savęs vertinimą. Taigi, būtent internetas suteikia

jiems galimybę išreikšti save priimtinu jiems būdu, tačiau ir uždaro šiuose spąstuose, nesudarydamas galimybių sugrįžti į realų pasaulį ir jame priimti realų save ir aplinkinius (Bulotaitė, 2004).

Reikia pastebėti, jog piktnaudžiavimas ar priklausomybė nuo interneto nėra vienareikšmė. Skiriamos net penkios priklausomybės nuo interneto rūšys (Bulotaitė, 2009; Vasiliauskaitė, 2006):

1. *Kiberseksuali priklausomybė*. Tai priklausomybė nuo pornografinių puslapių, pornografijos svetainių. Žmogus jaučia pasitenkinimą naršydamas šiuos puslapius.
2. *Kibernetinių tarpusavio santykių priklausomybė*. Draugystės, užsimezgančios pokalbių svetainėse, pakeičia tikrus draugus, tikrus santykius.
3. *Kompulsyvus elgesys tinkle*. Lošimas, dalyvavimas įvairiuose aukcionuose, pirkimas tinkle.
4. *Informacinis perkrovimas*. Kompulsyvus naršymas po duomenų bazes.
5. *Priklausomybė nuo kompiuterio*. Manija žaisti kompiuterinius žaidimus, naršyti po programas. Tai dažniausiai yra vyrų, vaikų ir paauglių problema.

Kalbant apie piktnaudžiavimo internetu diagnozavimą, reikia pastebėti, kad tai tebėra diskusijų objektas, tačiau įvardijama, jog nustatant piktnaudžiavimą internetu pirmi įspėjamieji ženklai yra: perdėtas susirūpinimas dėl interneto, nuolat kankinančios mintys apie veiklą jame, taip pat pailgėjęs betikslis naršymas internete (norisi sėdėti ilgiau ir ilgiau), sumažėjęs dėmesys kitoms veikloms, suprastėję profesinės veiklos rezultatai, pašliję santykiai, irzlumas nesėdint prie kompiuterio bei euforijos būseną naršant internete ir pan. (Kaltiala-Heino, Lintonen, Rimpelao, 2004). Moksliniuose tyrimuose, susijusiuose su piktnaudžiavimu ar priklausomybe nuo interneto remiamasi K. Young sukurtu klausimynu, kurio pagalba išskiriami trys naudojimosi internetu lygiai: nelinkęs piktnaudžiauti internetu, linkęs, priklausomas nuo interneto.

K. Young (2007) atlikusi eilę tyrimų akcentuoja, jog asmeniui piktnaudžiaujant internetu reikia laiku pastebėti jo polinkį į internetą, nes yra didelė rizika, kad tai taps priklausomybe. Išskiriami šie svarbiausi priklausomybės nuo kompiuterio požymiai:

- susirūpinimas internetu (galvojimas apie ankstesnę veiklą internete ir kitos numatymas);
- nesėkmingi bandymai kontroliuoti laiką, praleidžiamą prie kompiuterio;
- nerimas, diskomforto jausmas būnant ne prie kompiuterio;
- įkyrios mintys, kas dabar vyksta internete;
- išsiblaškyimas darbe, nedarbinga nuotaika;
- nesveikas noras tikrinti elektroninį paštą;
- praleisti pietūs, pamokos ar susitikimai, norint kuo daugiau laiko panaršyti po internetą;

- pirmenybė bendravimui su žmonėmis internetu;
- meluojama šeimos nariams, terapeutui ar kitiems, kad būtų nuslėptas įsitraukimo į internetą lygis;
- internetas naudojamas kaip būdas pabėgti nuo problemų ar išvengti disforinių nuotaikų (bejėgiškumo, kaltės, nerimo ar depresijos);
- miego trūkumas, sumažėjęs susidomėjimas realia tikrove.

Mokslininkų pastebėta, jog žmonės skirtingai įsitraukia į interneto pinksles, t.y. vieni greitai pasineria į virtualybės liūną, kiti atvirksčiai - geba kontroliuoti save. Nustatyta, jog piktnaudžiavimą ar priklausomybę nuo interneto tam tikru laipsniu lemia tai, kokios yra asmenybės savybės.

Labiausiai pažeidžiami interneto yra (Cummings, Butler, Kraut, 2002):

1. Intravertai;
2. Vieniši;
3. Stokojantys emocinių ir socialinių įgūdžių;
4. Nauji vartotojai;
5. Jaunesni, gimę 1977–1997, (pradžioje kompiuterinių technologijų atsiradimo), ypač paaugliai;
6. Studentai;
7. Maištaujantys, turintys ypatingas, kitokias nei įprasta visuomenei, vertybes;
8. Turintys žemą gebėjimą toleruoti nuobodžių veiklą;
9. Nemėgstantys grupinės veiklos.

Akcentuotina, jog piktnaudžiavimas internetu sukelia eilę problemų asmens gyvenime, pagrindinės jų išskiriamos tokiose svarbiose gyvenimo srityse (Young, 2004):

- *tarpsmeninė*: padidėjęs vienišumas; įsipareigojimų šeimai ir kasdienių darbų apleidimas; sumažėjęs socialinis aktyvumas;
- *sveikatos*: padidėjęs depresijos ir nerimo lygis; miego ciklų sutrikimai — vėlesnis užmigimas ir pabudimas;
- *profesinė ir akademinė*: 30% laiko darbe prarandama dėl interneto, naudojamo ne darbo reikalais; sumažėja akademiniai rodikliai, krenta motyvacija.

Tyrimai rodo, kad piktnaudžiaujantys interneto vartotojai daug mažiau laiko praleidžia su žmonėmis, palyginti su tais, kurie retai naudojami internetu. Jie dažniau turi mokymosi sunkumų, suprastėja jų darbinė veikla. Yra ir neigiamų fizinių pasekmių: miego, mitybos sutrikimai, judėjimo stoka. Interneto vartotojai dažniau skundžiasi galvos, nugaros, sprando skausmais. Jiems būdingos ir psichikos sveikatos problemos, pavyzdžiui, depresija, socialinės fobijos, įvairios priklausomybės (Bulotaitė, 2004).

Mokslininkų pastebėta, jog piktnaudžiavimas internetu, jo nekoreguojant ir nevaldant, gali peraugti į priklausomybę nuo interneto. Priklausomybės termino šalininkai aiškina, jog kitaip nei cheminės medžiagos, tokie įprasti dalykai kaip internetas gali sukelti ne fizinę, bet psichologinę priklausomybę. Bet kokia psichologinė priklausomybė apibrėžiama kaip tarp žmogaus ir priklausomybės objekto atsirandantis pataloginis meilės ir prisirišimo santykis. Dėl šio objekto patrauklių savybių, žmogus pradeda tenkinti savo natūralius asmeninius ir socialinius poreikius (tokius kaip: artimi santykiai su šeima ir draugais; globojantis santykis su savimi; dvasinis ryšys bei santykiai su visuomene) tik priklausomybės objekto pagalba. Tyrimai rodo, jog priklausomybė nuo interneto sukelia psichologinį diskomfortą. Itin sunku tampa, kai bendravimas su aplinkiniais tampa priežastimi, trukdančia prieiti prie kompiuterio. Pats žmogus savęs neįvertina kritiškai, nesuvokia, kad yra kamuojamas abstinencijos sindromo. Gali pasireikšti net psichomotoriniai simptomai, tokie kaip rankų drebulys, nerviniai tikai (Lapinas, 2007). Dėl šių priežasčių mokslininkai itin daug diskutuoja apie paauglių, jaunimo piktnaudžiavimą internetu, prevencinės veiklos vykdymą tam, kad laiku būtų užkirstas kelias priklausomybės nuo interneto atsiradimui.

K. Young (2004) pastebi, jog kiekvienas susidūrimas su priklausomybės objektu atneša ir malonumo ir palengvėjimo momentą, kas dar labiau sustiprina pataloginį prisirišimo jausmą. Priklausomybės objektas formuoja žmogaus vertybes, kreipia elgesį ir pajungia sau visą asmenybę. Pagrindiniai psichologinės priklausomybės požymiai: *tolerancija* – reikia vis daugiau ir dažniau susidurti su priklausomybės objektu; *tęsimas* – nepaisant akivaizdžių neigiamų pasekmių santykis su priklausomybės objektu nenutraukiamas; *kontrolės praradimas* – negalėjimas prognozuoti ir valdyti susidūrimo su objektu pradžios, pabaigos ir intensyvumo.

Apibendrinant galime pastebėti, jog mokslinėje literatūroje nėra išskirtos vieningos piktnaudžiavimo internetu sąvokos, ši itin glaudžiai siejama su priklausomybės samprata. Vis dėlto piktnaudžiavimą internetu galėtume apibrėžti kaip problemišką naudojimosi internetu procesą, kurį asmeniui ilgainiui tampa vis sunkiau kontroliuoti, o tai sukelia psichologinius, socialinius, mokyklinius ir/ar darbo sunkumus asmens gyvenime. Svarbu pastebėti, jog paaugliai yra rizikos grupėje kaip vieni iš greičiausiai pasiduodantys internetiniam gyvenimui, todėl svarbu laiku pastebėti požymius rodančius, kad jauna asmenybė pernelyg atsiribojo nuo realaus gyvenimo, mažai domisi kita veikla, sunkiai sugeba kontroliuoti savo laiką. Itin svarbu laiku suteikti paaugliui pagalbą tam, kad piktnaudžiavimas internetu netaptų dar rimtesne problema – psichologine priklausomybe, kuri visokeriopai pažeidžia asmens gyvenimą, o pakilimas iš jos reikalauja milžiniškų jėgų ir didelių laiko sąnaudų.

1.2. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastys ir raiška

Nagrinėjant rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimą internetu apibrėžta ties paaugliais, gyvenančiais nepilnoje šeimoje, ties tėvų skyrybas išgyvenusiais ar patyrusiais vieno ar abiejų tėvų emigraciją. Norint giliau suprasti šių paauglių polinkį piktnaudžiauti internetu, aptarsime šiose šeimose gyvenančių vaikų ypatumus, kuriuos plačiau analizavo ir aprašė V. R. Browden, C. S. Greenberg (2010), A. Blekienė (2006), A. Maslauskienė (2005), L. Seliokienė (2004). Į tėvų emigraciją patyrusių vaikų ypatumus gilinosi T. Butvilas, J. Terapaitė, (2008), A. Kasparavičienė, R. Čepienė (2007).

Nepilnos/ vienišos šeimos. L. Seliokienė (2004) apibūdina vieną iš tėvų turinčias šeimas. Ji akcentuoja, jog vis daugėja vaikų, augančių su vienu iš tėvų. Kai kurie psichologų atlikti tyrimai parodė, kad emociniu požiūriu šie vaikai gali būti tokie pat sveiki, kaip vaikai iš pilnų šeimų. Neretai sunkumai tokiose šeimose susiję su socialine žala: šeimos pajamos yra mažesnės, jos buitinės sąlygos yra prastesnės, ji socialiniu požiūriu labiau izoliuota.

Nepilnose šeimose vaikai mažai dėmesio skiria suaugusiųjų reikalams, rečiau išlieja jiems emocijas. Vadinasi, tokiose šeimose yra daug retesnės situacijos palankios vaiko emociniam doroviniam poveikiui. Nepilnos šeimos „galva“ (motina) užsiima savo rūpesčiais, neskiria dėmesio vaiko poreikiams. Vaikas, ne kartą neišklausytas, atstumtas, nuslopina savo norą bendrauti. Šeimoje pradeda vyrauti įtempta atmosfera (Browden, Greenberg, 2010., 22 p.).

L. Seliokienė (2004) taip pat pažymi, jog nepilnoje šeimoje dėl vieno gimdytojo (tėvo) trūkumo susidaro specifinės bendravimo su vaiku sąlygos:

- vaiko bendravimas su suaugusiais įvairiose veiklos srityse ne toks intensyvus.
- nepilnose šeimose vaikai mažiau komunikabilūs negu pilnose šeimose.

Išsiskyrusios šeimos. Tuo tarpu kalbant apie šeimas patyrusias skyrybas (Blekienė, 2006; Maslauskienė, 2005; Seliokienė, 2004) akcentuojama, jog tėvų išsiskyrimas taip pat yra itin skaudus atvejis, kuris dažnai ypač jautriai paliečia vaikus. Skyrybos – tai krizė, kuri paliečia visą šeimos sistemą. Šią krizę labai sunkiai išgyvena ne tik buvę sutuoktiniai, bet ir vaikai. Kaip vaikai reaguoja į šį procesą, priklauso ir nuo jų amžiaus. Labiausiai skyrybos traumuoja ikimokyklinio amžiaus vaikus ir paauglius. Paauglystėje tėvų išsiskyrimas gali apsunkinti antrinės individualizacijos ir seperacijos procesus.

Nėra abejonų, kad tėvų skyrybos – vienas iš skausmingiausių išgyvenimų, su kuriais gali susidurti vaikas. Dažnam vaikui pirmaisiais metais po tėvų išsiskyrimo pasireiškia streso požymiai. Pyktis, prislėgtumas, sąmyšis, kaltė, gėda – pagrindinės emocijos, kurios kyla vaikams. Gali pasikeisti vaiko elgesys, jam gali atsirasti įvairių problemų mokykloje ir santykiuose su kitais žmonėmis (Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai, 2008).

Šeimos, kuriose vienas ar abu tėvai emigravę. Sparčios pastarųjų metų politinės, socialinės ir ekonominės permainos lėmė esminius poslinkius visose visuomeninio gyvenimo srityse. Socialiniai, ekonominiai pasikeitimai, neužtikrintas rytojus, baimė netekti pragyvenimo šaltinio radikaliai pakeitė nusistovėjusios tradicinės šeimos modelį. Migracijos procesų poveikis yra daugiamatis, apimantis ne tik paskirų individų asmeninių ir valstybės interesų susikirtimus, ne tik darbo jėgos nutekėjimo stabdymo klausimus, bet ir normalios laisvos darbo jėgos cirkuliavimo užtikrinimą, tolerantiškos visuomenės tarpkultūrinėje erdvėje kūrimą. Be kitų egzistuojančių neigiamų emigracijos pasekmių, labiausiai išryškėja šeimos institucijos pažeidžiamumas, o ypač vaikų (Butvilas, 2009).

Šeimos, susidūrusios su anksčiau nepatirtais sunkumais ir siekdamos išgyventi, priverstos keisti veiklą, gyvenimo stilių, elgseną. Dėl šių priežasčių šeimos nariai, dažniausiai tėvas ir motina, skatinami gero uždarbio, ryžtasi išvykti dirbti į užsienį. Taigi šeima laikinai savo auklėjimo funkciją patiki seneliams, giminėms, draugams ar kaimynams, o kartais vyresnius vaikus (paauglius) palieka gyventi savarankiškai. Vaikai kuriam laikui (dažnai neribotam) netenka savo biologinių tėvų priežiūros ir globos. Šiose situacijoje atsidūrę vaikai vadinami laikinai tėvų emigrantų paliktais vaikais (Butvilas, Terapaitė, 2008).

Pastaruoju metu tai viena iš opiausių ir skaudžiausių mūsų šalies problemų. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, tūkstančiai lietuvių išvyko uždarbiauti ir ieškoti materialinės gerovės į užsienį. Šalyje emigracijos bangos nuo tėvų atskirti gyvena tūkstančiai vaikų. Be tėvų likusius vaikus dažniausiai prižiūri seneliai, tetos, svetimi žmonės. Deja, pačių senelių jau prasta fizinė sveikata, todėl jie nesugeba tinkamai prižiūrėti ir paremti savo vaikaičius (Butvilas, Terapaitė, 2008).

A. Kasparavičienė, R. Čepienė (2007) teigia, jog remiantis laikinai emigravusių tėvų paliktų vaikų apklausa, konstatuojama, kad anksti suteikta laisvė, kontrolės stoka, tėvų nebuvimas šalia skatina vaiko abejingumą veiklai, nenorą mokytis, pamokų praleidinėjimą, konfliktus su mokytojais. Laikinai palikti emigrantų vaikai jaučiasi mylimi, bet juos slegia vienatvė, ilgesys, nerimas dėl savo tėvų, liūdesys, vaikai užsisklendžia, praranda pasitikėjimą kitais.

Vaiko teisių kontrolieriaus įstaigos atliktas tyrimas (2007) atskleidė, jog šiuo metu Lietuvoje yra 20 tūkstančių tokių vaikų (Butvilas, Terapaitė, 2008). Remiantis tyrimo duomenimis, maždaug 1 proc. emigracijos našlaičių gyvena vieni. Tačiau iš tikrųjų tokių vaikų skaičius yra gerokai didesnis. Kuo vyresnis vaikas, tuo mažiau dėmesio ir pagalbos jis sulaukia. Tai yra viena iš priežasčių, nulemiančių be tėvų likusių vaikų elgesio pasikeitimą.

Kaip išsiskyrimas su tėvais atsiliepia paliktų Lietuvoje vaikų psichikos sveikatai?

- Bet kuriuo atveju išsiskyrimas su tėvais sukelia intensyvius neigiamus išgyvenimus: pyktį, liūdesį, nusivylimą ir kt. Tinkamai šių jausmų išraiškai ir įveikimui reikalinga išorinė parama ir pagalba, ko tėvų palikti vaikai dažnai stokoja;

- daliai vaikų atsiranda įvairių emocinių sunkumų: depresiškumas, padidėjęs dirglumas, nerimas, sustiprėjęs agresyvumas;
- pastebėta, kad daugeliui vaikų atsiranda elgesio problemų: jie nelanko mokyklos, lengviau įsitraukia į žalingų įpročių liūną, pradeda piktnaudžiauti psichoaktyviomis medžiagomis;
- pasikeičia vaikų socialiniai santykiai. Kai kurie vaikai, išgyvendami išsiskyrimą, užsisklendžia savyje, pradeda mažiau domėtis aplinkiniu pasauliu, atsiriboja nuo bendraamžių. Kiti vaikai pradeda labiau konfliktuoti, pasireiškia polinkis agresyviai spręsti iškilusias problemas. Suprastėja vaikų prisitaikymas prie mokyklos ir bendraamžių (Butvilas, Terapaitė, 2008).

Apibūdinus nepilnas, skyrybas ar emigraciją patyrusias šeimas, tenka pastebėti, jog neretai tokiose šeimose vaikams trūksta tėvų dėmesio, bendravimo, palaikymo, supratimo, stinga tėvų kontrolės. Tačiau V. Grigaliūnienė (2009) akcentuoja, jog būtent šios savybės mažina vaikų atsparumą aplinkos faktoriams. Detalizuojama, jog yra dvi pagrindinės priežastys, kurios mažina vaikų atsparumą aplinkos įtampai:

1. Susilpnėję emociniai ryšiai šeimoje.

Dažniausiai tėvo ir motinos dėmesys būna skirtas vaiko auklėjimo problemoms. Jiems svarbiau, kad jų atžala būtų mandagi, gerbtų suaugusiuosius, būtų darbšti ir gerai mokytusi. Vaiko emociniam gyvenimui laiko nebelieka. Iš to kyla sekanti problema:

2. Ribotas bendravimas.

Panaudoję savo laiko išteklius auklėjimo klausimams spręsti ir gabumams vertinti, tėvai bendravimo poreikį tenkinti palieka pačiam vaikui. Dažniausiai užimtų tėvų vaikams lieka tik pasikalbėti su savimi, su savo gyvūnėliu ar visą vakarą praleisti prie TV ar kompiuterio.

Būtent šios priežastys aktualios nagrinėjamų šeimų vaikams, be to apžvelgus minėtose šeimose gyvenančių vaikų ypatumus, galime pastebėti, jog šiems vaikams būdingas uždurumas, bendravimo problemos, tėvų dėmesio, palaikymo stoka, konfliktiškumas, vienišumas, nepasitikėjimas savimi ir kitos neigiamos emocijos, kurios dažnai gali pastūmėti vaikus piktnaudžiauti internetu, virtualiame pasaulyje užsimiršti, rasti palaikymą, bandyti spręsti savo problemas. Tad galime daryti prielaidą, jog šių vaikų šeimos ypatumai gali būti kaip skatintojas piktnaudžiauti internetu.

C. Greenhow, J. R. Walker, S. Kim (2009), M. W. Mitchell (2008), S. K. Park, A. Y. Kim, C. B. Cho (2008), R. Wang, S. M. Brianchi, S. Raley (2005) tyrimai parodė, jog nesaugumas, smurtas šeimoje, delinkventiškas elgesys, žemas savęs vertinimas yra faktorius kuris dažnai nulemia piktnaudžiavimą internetu ir neigiamų pasekmių rezultata. Minėti mokslininkai akcentuoja, jog tėvų domėjimasis vaikų veikla, jų palaikymas, tinkamas auklėjimas, taisyklių sudarymas yra apsauginis veiksnys vaikams tinkamai naudojantis internetu.

Išskirtina, jog piktnaudžiauti internetu linkę paaugliai, žemai save vertinantys, bendravimo stokojantys ar įgūdžių trūkstantys asmenys. Tokiose svetainėse kaip MySpace ir Facebook bet kas gali pasislėpti už savo susikurtos virtualios tapatybės. „Virtualioje socialinėje visatoje, kur statusas pripažįstamas pagal sukauptų „draugų“ skaičių, savęs pateikimas transformavosi į savęs klastojimo ritualą. Tai vadinama savo geriausio kibernetinio veido iškėlimu“ (Wang, Bianchi, Raley, 2005, 1255 p.).

Be to tenka prisiminti, jog I. Bulotaitė (2009) akcentuoja, kad į rizikos grupę dėl priklausomybės internetui patenka turintys bendravimo sunkumų, depresiški, intravertiški, neurotiški, savimi nepasitikintys, vieniši ir drovūs asmenys. Vis dėlto dar neaišku, ar nelinkę viešai bendrauti, drovūs ir vieniši asmenys turi didesnį potraukį bendrauti internetu, ar atvirkščiai, asmenys, per daug laiko praleidžiantys virtualiojoje aplinkoje ilgainiui praranda bendravimo įgūdžius, draugų ratą ir taip dar labiau atitolsta nuo tikroviško bendravimo. Didelės internetinės priklausomybės rizikos grupėms taip pat priklauso paaugliai ir 50-ies metų sulaukę asmenys.

R. Lekavičienė, Z. Vasiliauskaitė, D. Antinienė, J. Almonaitienė (2010) taip pat pabrėžia, jog aktyviausi virtualaus bendravimo dalyviai yra paaugliai ir jaunimas iki 25 metų. Kaip rodo tyrimai, virtualus bendravimas tampa labai svarbus, o dažnai - ir vienintelis tiems žmonėms, kurie stokoja realių tarpasmeninių santykių arba turi bendravimo sunkumų. Literatūroje akcentuojama, jog piktnaudžiavimas internetu neretai atneša itin neigiamas pasekmes labiausiai pažeidžiamiems visuomenės sluoksniams – vaikams, kurie priklauso rizikos grupėms.

Įvairių šalių užsienio mokslininkų (Browden, Greenberg, 2010; Wells, Mitchell, 2008; Park, Kim, Cho, 2008; Wang, Bianchi, Raley, 2005; Mesch, 2003; Subrahmanyam, Kraut, Greenfield, Gross, 2000) tyrinėjimai taip pat atskleidė šeimos charakteristikos vaidmenį paauglių piktnaudžiavimui internetu.

G. S. Mesch (2003) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, jog interneto naudojimo dažnis ir trukmė yra susiję su paauglių ir tėvų santykių kokybe bei šeimos sudėtimi. Pažymima, jog pilnoje šeimoje tėvai turi didesnes galimybes skirti daugiau dėmesio ir laiko vaikų laisvalaikiui, negu šeimose, kuriose nėra tėvo ar motinos. Taip pat pastebėta, jog paaugliai, augantys pilnose šeimose turi artimesnius santykius su tėvais. Todėl pažymima, kad paaugliai, augantys nepilnose šeimose turi mažiau galimybių sulaukti tiek dėmesio, bendravimo, kiek sulaukia vaikai, augantys abu tėvus turinčioje šeimoje.

Tuo tarpu M. Wells, K. J. Mitchell (2008) paauglių tarpe atliktas tyrimas, parodė, jog susvetimėjimas, konfliktai, bendravimo problemos šeimoje glaudžiai susiję su paauglių įsitraukimu į socialinius tinklus, ko pasėkoje paaugliai linkę dažniau užmegzti artimus santykius su asmenimis iš socialinių tinklų. Pastebima, kad tokiu būdu paaugliai, kurie jaučiasi izoliuoti, nesuprasti, stokojantys palaikymo, supratimo ir dėmesio šeimoje, gali būti labiau pažeidžiami internete.

S. K. Park, J. Y. Kim, C. B. Cho (2008) tyrimo rezultatų analizė atskleidė, jog tėvų ir vaiko ryšiai, santykiai labai stipriai gali paveikti paauglių piktnaudžiavimą internetu. Buvo išskirta, jog paauglių piktnaudžiavimo internetu apsauginiai faktoriai yra: tėvų auklėjimas, pokalbių laikas su tėvais, bendravimas šeimoje. Paaugliai, kurie turi palaikymą šeimoje, yra linkę mažiau piktnaudžiauti internetu. Tuo tarpu paaugliai, kurių tėvai stokoja dėmesio ir palaikymo savo vaikams, yra labiau psichologiškai nestabilūs, kas turi įtakos piktnaudžiavimui internetu.

Atliktų tyrimų rezultatų analizė tai pat nustatė, jog nepilnose šeimose yra didesnė tikimybė, jog vaikams teks mažesnė kontrolė jų veiklai ir praleidžiamam laikui internete. Dėl šių priežasčių paauglys turi didesnes galimybes piktnaudžiauti ar net tapti priklausomu nuo interneto (Browden, Greenberg, 2010; Wang, Bianchi, Raley 2005). K. Subrahmanyam, R. E. Kraut, P. M. Greenfield, E. F. Gross (2000) taip pat pažymi, kad tėvų kontrolės stoka, gali daryti įtaką paauglių piktnaudžiavimui interneto turiniu, kuris gali iškreipti jų emocijas ir elgesį.

Tuo tarpu tyrimo „ES vaikai internete II“ („EU Kids Online II“) 2010 m. pagrindiniai rezultatai atskleidė, jog Lietuvos tėvų skiriamas dėmesys vaiko laisvalaikiui internete yra pakankamas. Dauguma tėvų (70%) kalba su savo vaikais apie tai, ką jie daro internete arba būna šalia, kai vaikas naudojami internetu (58%). Tačiau kas aštuntas iš tėvų (13%), remiantis vaikų atsakymais, nedarė nieko, kas susiję su vaiko interneto naudojimu. Tačiau tenka pastebėti, jog Lietuvos mastu stokojama detalesnių, gilesnių tyrimų apie šeimos charakteristikos įtaką paauglių naudojimuisi internetu. Vaikų, patyrusių tėvų emigraciją, atžvilgiu, N. Cibulskaitės, J. Laurinavičiūtės (2008) atliktas tyrimas apie emigravusių tėvų vienišumo jausmą išgyvenančių vaikų elgesio ypatumus parodė, jog paaugliai bandydami įveikti vienišumo jausmą namuose didžiausiu procentu (83%) nurodė televizoriaus žiūrėjimą ir žaidimą kompiuteriu. Tai leidžia teigti, kad tėvų emigracija gali skatinti paauglių įsitraukimą į virtualų pasaulį.

Akcentuojama, jog socialinės rizikos paaugliai itin dažnai pirmenybę teikia virtualiam bendravimui, nes gali lengvai susikurti tokį įvaizdį, kuriam sukurti realiame gyvenime prireiktų labai daug pastangų, o kartais ir iš viso būtų neįmanoma. Internete pagal savo norus ir fantazijas paauglys gali susikurti virtualią asmenybę. Pastebėta, jog virtuali paauglio ir jauno žmogaus asmenybė yra labiau atsipalaidavusi, agresyvesnė ir mažiau socialiai priimtina, lyginant su savęs pateikimu realiame gyvenime (Caplan, 2005).

Pastebima, jog rizikos grupės paaugliai ir jaunimas yra linkę būti nukentėjusiais ir patirti nepalankią gyvenimo padėtį. Tyrimų rezultatai rodo, jog šį pavojų minėti vaikai atsineša ir į internetą. Toks didelės rizikos jaunimas beveik 2,5 karto labiau tikėtina praneš nesaugų naudojamasi internetu. Tokiu būdu jaunimas, kuris gali jaustis izoliuotas, nesuprastas, nuvertintas, ar stokojantis tradicinio palaikymo ir vadovavimo šeimos viduje, gali būti labiau neapsaugotas nuo internetinių grėsmių. Kai kurios iš tokio jaunimo savybių gali daryti įtaką jų internetiniam saugumui,

statydamos į pavojų jų gebėjimą priešintis ar atbaidyti grėsmes ir tokiu būdu padaryti juos pažeidžiamesniais (Eldeleklioglu, 2008).

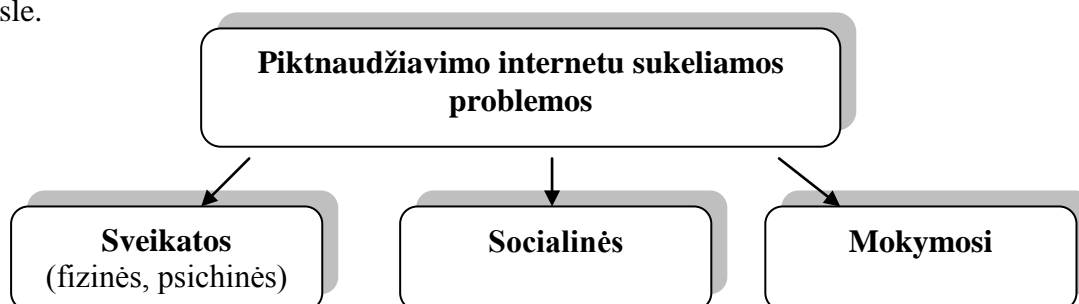
V. Grigaliūnienė (2009) pastebi, jog anksčiau vyravo nuostata, kad auginant vaikus, reikia dėti daug pastangų ir išverti įvairių sunkumų, bet svarbiausia yra tai, jog vaikai praskaidrina gyvenimą, daro jį gražesnį, prasmingesnį. Dabar kalbant apie vaikus, pirmiausia minimos vaikų keliamos problemos. Akcentuojama, kad dabartiniai vaikai yra per daug triukšmingi, pikti ar net agresyvūs. Jie yra neįdomūs pašnekovai, nes savo bendravimo poreikį tenkina interneto svetainėse, jie ligoti, nes mažai būna gryname ore ir nesportuoja. Svarbiausia, jog jie nemoka išreikšti savo susikaupusių emocijų konstruktyviais būdais, jie šalti ir abejingi viskam, kas vyksta aplink juos.

Tačiau niekas nesusimąsto, kad vaiko gyvenimas – jo tiek fizinė, tiek emocinė raida – labai priklauso nuo suaugusiųjų. Pirmiausia ji priklauso nuo šeimos ir šeimos narių požiūrio į vaiką.

Apibendrinant galime pastebėti, jog rizikos grupės paauglių žemas savęs vertinimas, uždarumas, bendravimo gebėjimų stoka dažnai būna piktnaudžiavimo internetu priežastimi. Vaikai, augantys nepilnose, išsiskyrusiose ar tėvų emigraciją patyrusiose šeimose, itin dažnai patiria dėmesio stoką, bendravimo nebuvimą, vienišumo, nesaugumo jausmą, kuri dažnai bando užmiršti ar atrasti virtualiame, internetiniame gyvenime. Šie paaugliai dažnai save bando išreikšti socialinėse svetainėse, jų veikla internete dažnai pasireiškia laisvumu ar net agresyvumu. Deja, internetas neišsprendžia šių vaikų problemų, tad būtina atskleisti rizikos grupės paauglių naudojimosi internetu ypatumus, sukeltas problemas, jog būtų galima numatyti kaip mokykla galėtų padėti tokiam vaikui atsargiau vertinti internetines erdves.

1.3. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos rizikos grupės paaugliams

Piktnaudžiavimas internetu yra rimta ir aktuali problema šiandieninių paauglių tarpe, ko pasekoje dažnai pažeidžiamas paauglio vystymasis. Remiantis įvairių mokslininkų (Valkenburg, Peter, 2009; Vaitkevičius, 2006; Young, 2004) tyrinėjimais galima išskirti ir suklasifikuoti esmines piktnaudžiavimo internetu sukeltas problemas paaugliams. Problemų klasifikaciją galime matyti 1 paveiksle.

1 pav. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos

Paveikslas autorės

Apžvelgiant rizikos grupės paaugliams sukeliamas piktnaudžiavimo internetu **sveikatos problemas**, remtasi P. M. Valkenburg, J. Peter (2009), J. V. Vaitkevičiaus (2006), J. Morahan-Martin (2008), K. Young (2004), D. Gentile (2009), M. Wells, K. J. Mitchell (2007) darbais, kuriuose nagrinėjamas kompiuterio poveikis sveikatai tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu.

Aktuali šių dienų problema – kaip padėti ugdytiniams išvengti rizikos veiksnių, susijusių su kompiuterio naudojimu kasdieninėje veikloje: mokantis, pramogaujant, bendraujant ir palaikant ryšius su socialiniais partneriais, draugais (Vaitkevičius, 2006).

Mokslinėje literatūroje, kalbant apie kompiuterio sukeliamas sveikatos problemas, akcentuojama *fizinė ir psichinė individo sveikata* (Valkenburg, Peter, 2009; Vaitkevičius, 2006; G. D. Gentile (2009) jog fizinės sveikatos problemas, susijusias su piktnaudžiavimu kompiuteriu, galima skirstyti į:

- nespecifines – tiesiogiai nesusijusias su kompiuteriniais žaidimais ir kylančias dėl netinkamo kompiuterinio naudojimo apskritai;
- specifines – problemas, kylančias tiesiogiai dėl kompiuterinių žaidimų.

Iš nespecifinių sveikatos problemų minėtinos: sumažėjęs fizinis aktyvumas, regėjimo, pečių ir kaklo raumenų sutrikimai, nutukimo bei stuburo iškrypimo grėsmė, odos pažeidimai veido bei kaklo srityse. Specifinės sveikatos problemos apima: kraujotakos sutrikimus, pagreitėjusią medžiagų apykaitą, širdies priepuolius, sausgyslių uždegimus.

Kalbant apie nespecifines problemas, būtina akcentuoti, jog ilgas sėdėjimas prie kompiuterio sąlygoja laikysenos sutrikimus bei stuburo patologijas. Žiūrėdamas televizorių vaikas gali laisvai judėti, o dirbdamas (žaisdamas) su kompiuteriu turi iš tam tikro atstumo stebėti ekraną ir kartu laikyti rankas ant klaviatūros. Tam reikalinga priverstinė kūno būseną iki darbo pabaigos, ir dėl to gali atsirasti nepageidaujami pakitimai. Dėl ilgo sėdėjimo nuleistais pečiais gali iškrypti stuburas, pakisti kaulų-raumenų sistemos patvarumas. Dirbant su kompiuteriu ranka atlieka daugybę smulkių judesių, labai pavargsta, o ilgai dirbant išsivysto chroniniai susirgimai (Burke, Peper, 2002). Darbas kompiuteriu dažnai sukelia galvos skausmus. „Ilgas sėdėjimas prie kompiuterio, netaisyklinga laikysena, ekonomiškai nepritaikyti baldai lemia ne tik rankų ir plaštakų, bet ir sprando bei nugaros skausmus“ (Vaitkevičius, 2006, 12 p.).

Ištyrę 212 pirmų – dvyliktų klasių mokinius, D. Gentile (2009) nustatė, kad 30% iš jų skundėsi riešo, o 15% - nugaros skausmais. Tuo tarpu JAV atlikti tyrimai (Wells, Mitchell 2007) apie paauglių naudojimąsi kompiuteriu ir jų sveikatą parodė:

- 36% 11-14 metų paauglių kenčia nuo sunkaus, ilgalaikio nugaros skausmo;
- 15% vaikų, kurie reguliariai žaidžia kompiuterinius žaidimus, nustatomi riešo pakenkimai;

- 85% paauglių, žaidžiančių žaidimus, nustatoma netinkama darbo kompiuteriu poza.

P. M. Valkenburg, J. Peter (2009), J. Morahan-Martin (2008) teigia, jog moksleiviai, praleidžiantys daug laiko prie kompiuterio, skundžiasi įvairiais negalavimais: skausmu įvairose kūno srityse, galūnių tirpimu. Akcentuojama, jog dėl įtempto ekrano stebėjimo po kurio laiko vaikams gali skaudėti ar svaigti galva.

Nutukimo tikimybę didina ne tik pastovus sėdėjimas prie kompiuterio žaidžiant, tačiau ir mažesnis laiko kiekis skiriamas fiziniam aktyvumui. Tokį teiginį patvirtina A. M. Yancey ir kt. (2004) atliktas tyrimas su 8353 Los Andželo, JAV, gyventojais. 41% tiriamųjų gyveno nepakankamai fiziškai aktyvų gyvenimą, t.y., jų fizinis aktyvumas buvo mažesnis nei 10 valandų per savaitę. Vienas iš tokių gyvenimo būdą skatinančių faktorių buvo kompiuterio naudojimas namie.

J. V. Vaitkevičius (2006), M. Wells, K. J. Mitchell (2007) nurodo, kad kompiuterio naudojimas yra vienas pagrindinių rizikos faktorių vystyti akių sutrikimams. Tai gali sukelti trumpalaikius regėjimo sutrikimus, kurie ilgainiui pažeidžia regos funkcijas. Kompiuteriai išskiria ozono, kuris dirgina ragena ir nevedinant patalpų gali sukelti vadinamąjį „sausų akių“ sindromą: akys ima perštėti, niežėti, parausta, ašaroja, atrodo, kad į jas pateko svetimkūnių ar smėlio. Taip pat išskiriama, jog gali pasireikšti akių nuovargis, išsivystyti trumparegystė. Tiriant Lietuvos moksleivių, dirbančių kompiuteriu, sveikatą, nustatyta daugiau sutrikimų atvejų lyginant su moksleiviais, nedirbančiais kompiuteriu (Vaitkevičius, 2006).

D. Gentile (2009) teigia, jog specifinės kompiuterinių žaidimų tiesiogiai įtakojamos sveikatos problemos mokslinėje literatūroje tyrinėjamos mažiau nei nespecifinės. Apžvelgę 1966-1996 m. straipsnius, analizuojančius kompiuterinių žaidimų įtaką fizinei sveikatai, išskiria šias problemas: pagreitėjusi medžiagų apykaita, padidėjęs kraujo spaudimas, širdies priepuoliai bei sausgyslių uždegimas. Pastarasis sutrikimas, jei jis lokalizuojasi ties pirštais ir ypač nykščiu, turi savitą pavadinimą mokslininkų tarpe - „playstation nykštys“ (angl. playstation thumb). Šis pavadinimas yra toks dėl to, kad sutrikimas atsiranda dėl pastovaus „Playstation“ kompiuterinės sistemos pultelio maigymo nykščiu.

Tuo tarpu Z. Vasiliauskaitė (2006), K. Young (2004) akcentuoja psichinės sveikatos problemas, sukeltas piktnaudžiavimo internetu. K. Young pastebi, jog stresas - tai žmogaus psichinės ir fiziologinės įtampos būseną, atsirandanti dėl išorinių ir vidinių dirgiklių arba stresorių poveikio. Žymias psichologines apkrovas sukelia net kompiuteriniai žaidimai. Įdomūs žaidimai reikalauja didelio susikaupimo ir įtampos, kuris nebūtinai įprastinėse situacijose. Į šias situacijas dažnai savo noru pakliūva vaikai. Pastebėta, jog rizikos grupės paaugliai dažnai giliau išgyvena psichinės sveikatos problemas. Manoma, kad didelė ir ilga emocinė įtampa žaloja visą organizmą, ypač nervų sistemą. Dėl patiriamo streso pasireiškia šie simptomai (Valkenburg, Peter, 2009):

- padažnęję galvos skausmai;

- susilpnėjusi atmintis;
- padidėjęs nervingumas bei irzlumas;
- miego sutrikimai;
- apetito stoka;
- kūno svorio sumažėjimas.

Akcentuojama, jog nesprenžiant paauglių piktnaudžiavimo internetu problemos, gali išsivystyti viena svariausių psichologinių kompiuterio, interneto sukiamų problemų – priklausomybė. Remiantis K. Young (2004) tyrinėjimais, internetinė priklausomybė nesukelia fizinės priklausomybės ir abstinencijos sindromo, tačiau kiti požymiai nuo internetinės erdvės priklausomiems žmonėms pasireikšti gali. Tai yra psichologinė priklausomybė.

Taigi psichologinis požymis gali būti nuolatinis galvojimas apie internetą. Žmogus nekantriai laukia naujo prisijungimo prie tinklo. Laikas, kurį reikia praleisti internete, norint pajusti pasitenkinimą, pastebimai ilgėja, mėginimai kontroliuoti, sumažinti ar visai nutraukti naudojimąsi internetu būna dažni ir nesėkmingi. Priklausomybės požymiai yra labai įvairūs ir apima keletą sričių. Pirmiausia — psichinės būsenos pasikeitimai. Prie psichologinių simptomų galima priskirti ir nerimo, pablogėjusios nuotaikos, depresijos, dirglumo jausmą (Young, 2004). 2006 m. J. V. Vaitkevičiaus Lietuvos mokinių tarpe atliktas tyrimas atskleidė, jog 11,4% apklaustųjų mokinių teigia patiriantys priklausomybę: iš jų mergaičių – 35,1%, berniukų – 64,9%. Priklausomybės nesugebėjo įvertinti 15,2% respondentų. Tai potencialūs priklausomybei asmenys.

Mokslinių tyrimų rezultatai liudija, jog mergaitėms įvairūs sveikatos sutrikimų simptomai dažnesni ir pastebimesni nei berniukams. Kas dešimtas moksleivis nekreipia į tai dėmesio, todėl šie nusiskundimai vėliau gali virsti sunkesniais, ilgalaikiais laikysenos ir kraujotakos sutrikimais. Kas trečias moksleivis mano, kad darbas kompiuteriu neturi jokios įtakos jo sveikatai. Šie įsitikinimai yra dažnesni tarp berniukų (Vaitkevičius, 2006).

Taigi apibendrinant galima akcentuoti, jog kompiuterio sukiamas problemas sveikatai galima skirstyti į fizines ir psichines. Išskiriamos fizinės kompiuterio problemos yra: galvos, nugaros, akių skausmai, nutukimas, laikysenos patologijos, kraujotakos, širdies sutrikimai. Tuo tarpu kaip psichinės sveikatos problemos išskiriamas stresas, nuovargis, įtampa, nervingumas, ko pasėkoje gali išsivystyti psichologinė priklausomybė. Mokslinėje literatūroje neakcentuojama, jog piktnaudžiavimo internetu sukiamos problemos turėtų išskirtinį poveikį rizikos grupės paaugliams, kai kurie autoriai tik užsimena, jog rizikos grupės paaugliams psichinės sveikatos problemos dažnai būna gilesnės.

Socialinės problemos. Mokslininkai (Greenfield, 2008; Eldelehlioglu, 2008; Pyle, 2008; Karlin, 2007; Mesch, 2001; Subrahmanyam, Kraut, 2000) vis labiau pastebi, jog šiandiniame mokslo ir technikos amžiuje norma tampa bendravimo paieškos, tarpusavio santykių realizavimas

naujų technologijų pagalba (internetas, mobilieji telefonai ir pan.). Mokslininkai pripažįsta, jog ši tema aktuali ir kelia daug diskusijų. Neabejojama, jog toks socialumo palaikymo būdas turi savų privalumų ir trūkumų. Šiame darbe prioritetas teikiamas internetui. Dauguma mokslininkų akcentuoja, jog saikingas naudojimasis šia technologija sudaro sąlygas visuomeniškumui, socialumui plėtotis. Interneto dėka bendravimą galima palaikyti ir sergant namuose, ir su artimaisiais, esančiais kitame pasaulio krašte. Interneto pagalba galima laisvai ieškoti naujų ryšių ir pažinčių, plėsti savo socialinį tinklą (Social Isolation and New Technology, 2009).

Gilinantis į piktnaudžiavimo internetu problemą, ryškėja daugiau trūkumų turintis poveikis žmogaus socialiniam gyvenimui. L. Bulotaitė (2009), D. Gentline (2009), L. Pyle (2008), M. A. Wakiefield, C. J. Rice (2008), P. M. Yellowlees, S. Marks (2007), J. Caplan (2005) pastebi, jog kai naudojimasis internetu tampa problema, tada tai atsiliepia ir žmogaus socialiniam aktyvumui. Piktnaudžiavimas internetu neišvengiamai neigiamai paveikia individo socialinį tinklą, jo santykių ir bendravimo kokybę.

Mokslininkai, tyrinėjantys piktnaudžiavimo internetu reiškinį, vis labiau aktualizuoja socialinės izoliacijos klausimą. Gilinamasi, kaip bręstančio jauno individo socializacijos kelią, kurio vienas pagrindinių svertų - socialinis dalyvavimas, gali paveikti piktnaudžiavimas internetu. R. Lekavičienė, Z. Vasiliauskaitė, D. Antinienė, J. Almonaitienė (2010), C. Greenhow, D. Gentline (2009), L. Bulotaitė (2009), J. R. Walker, S. Kim (2009), M. W. Mitchell (2008), S. K. Park, A. Y. Kim, C. B. Cho (2008), M. A. Wakiefield, C. J. Rice (2008), R. Wang, S. M. Brianchi, S. Raley (2005), J. Caplan (2005) vienais ar kitais aspektais paliečia paauglių piktnaudžiavimo internetu ir socialinės izoliacijos sąsajas, kurios detaliau nagrinėjamos toliau.

Mokslininkų atlikti tyrimai liudija, jog vaikai, turintys kompiuterius savo miegamuosiuose, dažnai apriboja savo socialinius kontaktus. Tai trukdo jiems plėtoti draugystę ir palaikyti socialinius santykius (Subrahmanyam, Kraut, 2004, p. 131). Taip pat akcentuotina, jog socialinę izoliaciją dėl interneto dažniau linkę patirti rizikos grupės vaikai. D. E. Solonius-Pasternok, H. S. Gelfond (2005) įvardija, jog tai gali būti vaikai, nepriimami bendraamžių grupėse, asocialių šeimų vaikai, neįgalieji ir pan. Tokie vaikai prieglobstį randa kompiuteriniuose žaidimuose ar pokalbių svetainėse, kur gali būti kitokie nei realybėje, gali pateikti save visiškai kitaip, ko pasėkoje nesiplėtoja tiesioginis bendravimas, susidaro sąlygos neadekvačiam savęs vertinimui. Atliktų tyrimų duomenys liudija, jog savo laisvalaikį vaikai linkę kur kas mažiau leisti su draugais. Ž. Vaidachovičienės ir M. Barkauskaitės (2008) atliktas tyrimas parodė, jog net 82% apklaustųjų vaikų tėvai nurodė, jog jų vaikai laisvalaikį praleidžia skaitydami, žiūrėdami TV ar žaisdami internete, ir tik 55% apklaustųjų tėvų sakė, jog jų vaikai laisvalaikį praleidžia su bendraamžiais. Akivaizdu, jog kompiuteriniai žaidimai atima didelę dalį vaiko laiko, taip iš jų laisvalaikio išstumdami bendraamžius į antrąją poziciją. Tad aktualu, jog vaiko laikas, praleistas internete, gali turėti įtakos jo socializacijos

procesui, ne tik tuo, jog susiaurėja bendravimo sąlygos, kurios būtinos socializacijai, bet ir daugeliu kitų veiksnių, tokių kaip komunikacinių gebėjimų ugdymas ir pan.

L. Bulotaitė (2004) akcentuoja, jog į virtualią aplinką „pabėgti“ linkę vaikai rizikuoja „įstrigti“ jos spąstuose. Nors kompiuteris atveria naujas bendravimo galimybes - akimirksniu galima susisiekti su žmogumi iš kito kontinento, tačiau jis vis dažniau pakeičia tiesioginį bendravimą, ima atstoti draugus.

Paauglys dažnai internete praranda referentinę grupę. Socialinės psichologijos požiūriu, referentinė grupė yra reali ar įsivaizduojama socialinė bendrija (tėvai, draugai, klasė, ir pan.), į kurios normas, vertybes ir nuomones orientuojasi individas. Neturėdamas referentinės grupės, žmogus praranda savo identiškumą, t. y. gebėjimą susivokti savyje ir atsakyti į vieną esminių gyvenimo klausimų: „Kas aš esu?“ Virtuali erdvė įkalindama žmogų savo kambaryje sukuria socialinio gyvenimo ir tarpasmeninių ryšių iliuziją, jei tie ryšiai neparemti pažintimi realiame gyvenime (Lekavičienė, Vasiliauskaitė, Antinienė, Almonaitienė, 2010). Tad rizikos grupės paaugliui gali susidaryti neadekvatus jo socialinio tinklo vaizdas, kurio realiame gyvenime apskritai nėra.

Vis dėlto nuolatinis buvimas virtualiojoje aplinkoje daro didžiulę žalą asmens socializacijai. Internetinis bendravimas gerokai skiriasi nuo tikrojo. Įgūdžiai, reikalingi tikrai sąveikai su žmonėmis, nepalaikomi, o turimi po truputį nyksta. Internetas pamažu tampa alternatyva tikram bendravimui ir veikia kaip kompensacinis mechanizmas dėl realiai bendraujant patiriamų sunkumų. Tyrimai patvirtina, kad asmenys, linkę bendrauti virtualiojoje erdvėje, išgyvena stiprų vienišumo jausmą, ir jį malšina ne tiesioginiu, bet internetiniu bendravimu (Coget, Yamauchi, Suman, 2002).

R. Lekavičienė, Z. Vasiliauskaitė, D. Antinienė, J. Almonaitienė (2010) teigia, jog rizikos grupės paaugliui svarbu suvokti, kad bendravimas virtualiojoje erdvėje niekada neatstos tiesioginių žmonių santykių - tai tėra pakaitalas. Laikas, kuris praleidžiamas bendraujant su žmonėmis pokalbių svetainėse ar socialiniuose tinkluose, trikdo socialinio, profesinio bei fizinio gyvenimo kokybę. Kuo daugiau laiko praleidžiama internete, tuo labiau atitolstama nuo realių žmonių santykių, pamažu prarandami bendravimo įgūdžiai ir tikro bendravimo džiaugsmas. Teigiama, jog komunikuojant internetu pakinta žmogaus santykis tiek su pasauliu, tiek su kitu žmogumi (Šurkutė, 2008). K. Subrahmanyam, R. E. Kraut ir kt. (2000) teigia, jog įtakos žaidimų intensyvumui taip pat turi santykiai su šeimos nariais, bendraamžiais bei stresas, patiriamas realybėje. Tyrimai patvirtina, kad asmenys, linkę pasinerti į virtualią aplinką, išgyvena stiprų vienišumo jausmą, turi bendravimo sunkumų. Tačiau ar vienišumas ir suprastėję socialiniai įgūdžiai yra žaidimų pasekmė, ar priežastis, kol kas nėra nustatyta.

M. Fraser, S. Dutta (2010) pažymi, jog internetiniai socialiniai tinklai yra virtualus podiumas. Populiarumo varžybos – tai kilnojimo šventė, kur visi „draugai“ yra laukiami. Ir kai

ateina laikas balsuoti už „geriausią draugą“ visi mūsų „aš“ neabejotinai laimi. Ko gero šis bruožas itin patrauklus paaugliams, kuriems labai norisi laimėjimų ir pripažinimo, ir kurių dažnai negauna savo artimiausioje realioje aplinkoje. Deja, bet galima pastebėti, jog rizikos grupės paauglių įsivaizduojamo savęs pateikimas internete nepadedą jam palaikyti ilgalaikių ir kokybiškų santykių. Tokie santykiai, galima manyti, neišaugs į kažką rimtesnio ir nuoširdesnio. Paauglys tenkinasi virtualia iliuzija, kurios jam pakanka ir nebereikalingas poreikis stengtis ir palaikyti ryšius realiame gyvenime, kas gali lemti paauglio socialinę izoliaciją.

L. Bulotaitė (2009) pastebi, jog paaugliams, kurie dažnai nepasitiki savimi, jaučiasi negražūs, interneto svetainės padeda jaustis geriau, nes internete jų niekas nemato, jie jaučias priimti. Paaugliai gali save pagražinti, čia jie gali būti kokie nori. Internetinės pažintys kur kas saugesnės, todėl paauglys dažnai pradeda savo socialinius santykius palaikyti tik interneto pagalba, ko pasekoje virtualusis pasaulis užima realaus pasaulio vietą. Vaikas ima gyventi iliuzijų pasaulyje. Rizikos grupės paaugliams šis pavojus dar didesnis, nes nerasdami supratimo, pripažinimo realiame gyvenime, jie labai lengvai tai gali patenkinti socialinėse priegose. Kur, M. Fraser, S. Dutta (2010) pastebimu, bet kas gali internete pateikti save atsietą nuo kūno ir neturėti betarpiško kontakto akis į akį pasekmių.

J. R. Walker, S. Kim (2009), M. A. Wakiefield, C. J. Rice (2008) pastebi kitą tokio bendravimo pavojų. Daugialypės kibernetinės tapatybės gali turėti iškreiptą tamsiąją pusę. Vyrai gali apsimesti moterimis, o moterys – vyrais. Tokiose svetainėse kaip MySpace pavojingi pedofilai gali apsimetinėti vaikais, kad medžiotų nekaltas aukas. Šiuo atveju, galima manyti, jog rizikos grupės vaikai yra vieni pažeidžiamiausių, nes intensyviai ieškodami palaikymo, įvertinimo gali lengvai tapti tokio bendravimo „aukomis“.

Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimas internetu atitolina juos nuo pilnaverčio tiesioginio kontakto, skatina susvetimėjimą. Internetinis bendravimas gali atrodyti šaltas, nes jis neperteikia visų žmogaus tiesioginio bendravimo niuansų: gestų, veido išraiškos. Net ir pokštas ar pasakytas kito žmogaus sakinytis gali būti klaidingai suprastas, jei skaitytojo nuotaika bloga ar informacija dviprasmiška. Taigi, akivaizdu, jog virtualioje erdvėje praranda prasmę nežodinė kalba. Nepaisant to, kad rašant tekstas gali būti papildytas emocijas reiškiančiais „veidukais“, kurių rinkinį sudaro apie 100 galimų variantų, jų naudojimas nesuteikia patikimos informacijos apie asmens jausmus. Kadangi emocijų raiška čia labai ribota, naudodami standartizuotus „veidukus“ (emocijų kodus), patys tampame standartizuoti, niveliuojamės ir prarandame individualius bruožus. Kalba tampa labai schemiška, pilna skurdžių kalbinių šablonų. Mat tokiam bendravimui trūksta išorinio pasaulio, aplinkybių konteksto, kuris realiame gyvenime suteikia bendravimui gyvumo, spontaniškumo ir tikro skonio. Bendravimas virtualioje erdvėje – tai lyg bendravimas vaakume. Vienintelė jo funkcija – laiko praleidimas (Lekavičienė, Vasiliauskaitė, Antinienė, Almonaitienė,

2010). Tokį bendravimą neretai vadiname paviršutinišku, nes nėra vieno pagrindinių santykių komponento – emocijų.

Taip pat būtina pažymėti, jog pasinėrimas į virtualų pasaulį neretai gali lemti neadekvatų realaus pasaulio suvokimą. Nors paaugliai pagal savo amžiaus ypatybes jau turėtų skirti realybę nuo fantazijų pasaulio, viešosiose informacijos priemonėse, deja tikrovė rodo ką kita. Atliekant tyrimą, kuriuo buvo siekiama ištirti paauglių gebėjimą suvokti informaciją, rezultatai leidžia daryti išvadas, jog Lietuvos paauglių pasitikėjimas viešosios informacijos priemonėmis yra gana aukštas, tuo tarpu gebėjimas suvokti informaciją žemas (Zaleckienė, 2003, psl. 66). Šią problemą ypač paaštrina paauglystės amžiaus ypatumai. G. Kvieskienė (2003) pažymi, jog paauglystėje sumažėja pagrindinių socializacijos agentų – šeimos, mokyklos įtaka, tad galime daryti prielaidą, jog paaugliai negali aptarti internete įgytos patirties su suaugusiais, kompetentingais asmenimis, o tai gali lemti netinkamą įgytos patirties interpretavimą.

Kita problema - itin plati smurtinių žaidimų rinka sudaro sąlygas paaugliams išmokti neigiamų elgesio modelių. W. Goebel, M. Glockler, (2006) teigia, jog vaikas ar paauglys kompiuteriniuose žaidimuose patenka į iliuzinį, iškreiptą pasaulį, nepanašų į tikrovę. Tai vaiką skatina išpuikti, manipuliuoti kitais, būti cinišku, šaipytis iš kitų. Šiuose žaidimuose neretai vaizdžiai parodomas įvairios smurto formos, naudojama grubi kalba, vaizduojami laisvi seksualiniai santykiai ir pan. Tai dažnai paauglius žavi ir skatina šią patirtį perkelti į realybę. Tačiau šie aspektai iškreipia paauglio, kaip brandžios ir už savo veiksmus atsakingos asmenybės formavimąsi. Taipogi atkreiptinas dėmesys, jog pornografinės interneto prieigos laisvai prieinamos paaugliams, kas leidžia paaugliams susidaryti požiūrį į laisvus lytinius santykius, šeimos antivertybes, neatsakingumą ir pan. (Juodraitis, Pacevičienė, 2008).

Itin aukštas smurtinių kompiuterinių žaidimų paplitimas paauglių tarpe sąlygoja kitą problemą. Daugelis mokslininkų sutinka, kad agresyvūs kompiuteriniai žaidimai turi įtakos padidėjusiam agresyviajam elgesiui, mintims ir afektyvumui; padidėjusiam fiziniam sujaudinimui bei sumažėjusiam prosocialiam elgesiui. Žaisdamas kompiuterinius žaidimus, žmogus dažnai turi atlikti agresyvius veiksmus, kad progresuotų, patektų į kitą žaidimo lygį ir t.t. Be to, dažnai žaidimo metu fizinės agresijos pagalba yra sprendžiama daugelis užduočių, konfliktinių situacijų. Iš to seka, kad kompiuterinius žaidimus žaidžiantis asmuo gauna agresyvaus elgesio pastiprinimą ir greičiausiai bus linkęs naudoti tokį elgesį ir realybėje. Teigiama, kad 89% visų kompiuterinių žaidimų, skirtų paaugliams ir suaugusiems, yra agresyvaus pobūdžio (Petraitis, 2006). Tikėtina, kad tokius žaidimus žaidžiantys asmenys išsiugdo mažesnę empatiškumą kitų atžvilgiu, t.y. jie mažiau stengsis suprasti ir įsijausti į kitą asmenį. C. A. Anderson, K. E. Dill (2000) atliktas tyrimas patvirtino jų iškeltą hipotezę, jog smurtiniai video žaidimai gali padidinti agresyvų elgesį. Autoriai išreiškė

mintį, jog tėvai, auklėtojai ir apskritai visuomenė turėtų susirūpinti dėl video smurtinių žaidimų paplitimo jaunimo tarpe.

Galima pastebėti, jog socialinės piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos yra kur kas aktualesnės rizikos grupės paaugliams. Akcentuojamos šios piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos: socialinė izoliacija, susvetimėjimas, vienišumas, iškreiptas realaus pasaulio suvokimas, neigiamų elgesio modelių perėmimas, agresyvumas.

Mokymosi problemos. Mokymasis yra svarbus kiekvieno individo gyvenime. Mes mokomės ir vystomės nuo pat gimimo. Mokykla yra pagrindinė mokymosi vieta, kuri įgalina vaikus ir jaunuolius mąstyti ir rinktis. Mokykla suteikia kiekvienam vaikui bei jaunuoliui galimybes maksimaliai išnaudoti potencialą intelektualiam ir socialiniam vystymuisi. Mokymosi procesas sąlygoja visavertį asmenybės vystymąsi. Sėkmingas mokymasis siejamas su pozityviu savimonės, autokonceptijos ir kitų asmenybės darinių formavimuisi. Taigi jaunai bręstančiai asmenybei itin aktualu, jog šis procesas vyktų sėkmingai. Deja įvairių mokslininkų tyrinėjimai liudija, jog piktnaudžiavimas internetu neretai paveikia ir paauglio ugdymosi procesą. Rizikos grupės vaikams, kuriems didelis iššūkis yra pasikeitimai šeimos gyvenime, stokojant dėmesio, kontrolės kyla dar viena grėsmė – įsitraukus į internetą, pamiršti svarbiausią savo pareigą – mokymąsi.

M. M. Skoric, L. L. C. Teo, R. L. Neo, B. (2009), S. A. Hunley, J. H. Evans, M. Delgado-Hachey ir kt. (2005) pastebi, jog naudojimasis internetu gali ir teigiamai paveikti paauglio mokymosi rezultatus. Minėtų autorių atlikti tyrimai liudija, jog paauglių naudojimasis kompiuteriu itin teigiamai paveikia anglų kalbos žinias. Atlikti tyrimai parodė, jog kompiuterinių žaidimų žaidėjai, turi tinkamai suvokti ir naudoti anglų kalbą, kad galėtų sėkmingai žaisti, atlikti reikalingas komandas. Tyrimų rezultatai rodo, kad žaidėjai, kurie žaidė kompiuterinius žaidimus turėjo geresnius anglų kalbos mokymosi rezultatus. Tyrėjai akcentuoja, jog vaizdo žaidimai daugiausia parengti anglų kalba, todėl žaidėjai patys sėkmingai įsisavina šios kalbos žodyną.

M. M. Skoric, L. L. C. Teo, R. L. Neo, B. (2009) akcentuoja, jog mokymosi rezultatus dažnai įtakoja paauglių patiriamas piktnaudžiavimas ar priklausomybė nuo interneto. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog lyginant šių paauglių matematikos ir kitų mokomųjų dalykų rezultatus išaiškėjo, jog šių mokinių pasiekimai yra prastesni. Singapūre atlikto tyrimo rezultatai tėvų tarpe parodė, kad tėvai pastebi, kad polinkis piktnaudžiauti internetu dažnai neigiamai paveikia paauglių mokymosi rezultatus. Taigi, galima pastebėti, jog paaugliai, kurie linkę nesaikingai naudotis internetu, gali turėti žemesnius mokymosi pasiekimus.

K. Young (2004) apibrėždama paauglių naudojimosi internetu pasekmes taip pat įvardija neigiamą šio reiškinio įtaką paauglių ugdymosi procese. Autorė detalizuoja, jog internetu piktnaudžiaujantys paaugliai dažnai būna nuvargę, nebesukoncentruoja dėmesio ties mokomąja

veikla, jų nebedomina tikslingi užsiėmimai (knygų skaitymas, sportas, žaidimai su kitais vaikais) suprastėja mokymosi rezultatai.

Mokslininkai (Hunley, Evans, Delgado-Hachey, Krise, Rich, Schell, 2005) akcentuoja, jog mokymosi rezultatams dažniausiai įtakos turi piktnaudžiavimas kompiuteriniais žaidimais. Atlikti tyrinėjimai atskleidė, jog paaugliai berniukai, kurie dažniau žaidžia kompiuterinius žaidimus nei mergaitės, dažniausiai pasižymi prastesniais mokymosi rezultatais. Jie dažniausiai itin mažai dėmesio skiria pamokų ruošai namuose, tam skirtą laiką išnaudodami virtualiems žaidimams internete.

C. Greenhow, J. D. Walker, S. Kim (2009), K. Young, (2004) teigia, jog piktnaudžiavimas neretai atsiliepia ne tik tiesiogiai mokymosi rezultatams, tačiau ir kitiems dalykams, susijusiems su mokymosi procesu:

- nuolatiniam vėlavimui į pamokas;
- pamokų praleidinėjimui, bėgimui iš jų;
- dėmesio koncentracijai, susikaupimo stokai mokymosi procese;
- pašlijusiems santykiams su pedagogais bei bendraklasiais;
- pasyvumui neformaliajam užimtumui mokykloje.

Paaugliai, įsitraukę į internetinę veiklą, dažnai tam paaukoja kitus svarbius dalykus. K. Young (2004) pastebi, jog paaugliai dažnai internete užsibūna iki vėlumos ar net visai nemiega, ko pasekoje rytais būna sunku atsikelti, todėl paauglys nuolat vėluoja į rytines pamokas. Nuolatinis neišilsėjimas, įtampa lemia, jog paauglys dažnai nebesugeba įsigilinti į mokymosi procesą, jam stinga susikaupimo, dėmesio sukonzentravimo į esmines pamokos veiklas. Taip pat autorė pastebi, jog itin kompiuteriu susižavėjęs paauglys, kuris stokoja tėvų dėmesio ir priežiūros, gali tuo naudotis ir neiti į pamokas arba bėgti iš jų, kad galėtų leisti laiką žaisdamas kompiuterinius žaidimus.

C. Greenhow, J. D. Walker, S. Kim (2009) akcentuoja piktnaudžiavimo internetu reikšmę paauglio santykiams su pedagogais ir bendraklasiais, kadangi piktnaudžiaujantis internetu paauglys dažnai jaučiasi nesuprastas bendraamžių, nemėgiamas mokytojų. Tačiau tai neretai sukelia paauglio asmeninės savybės dėl piktnaudžiavimo internetu. Minėti autoriai teigia, jog įsitraukimas į virtualų gyvenimą dažnai išsekina paauglį, atriboja jį nuo realybės, daro agresyvų, piktą smulkmenoms, kas dažnai sukelia įvairias įtampas santykiuose su mokytojais ir klasės draugais. Taip pat pabrėžiama, jog šie paaugliai dažnai mažai reiškias ir dalyvauja užklasiniam mokyklos gyvenime. Jie nėra aktyvūs būrelių lankytojai, nepriideda prie klasės organizuojamų renginių ar kitos neformalios klasės veiklos.

Taigi, galime daryti prielaidą, jog paauglio polinkis piktnaudžiauti internetu taip pat paveikia jo ugdymosi procesą apimdamas šias veiklas: mokymosi rezultatų prastėjimą, pasyvumą neformaliai mokyklos veiklai bei kitiems tikslingiems užsiėmimams. Piktnaudžiavimas paveikia

paauglio gebėjimą sukonzentruoti savo mintis, turi įtakos vėlavimui ar pamokų praleidinėjimui, taip pat neigiamai veikia paauglio ir kitų mokyklos narių socialinę sąveiką.

Apibendrinant galime akcentuoti piktnaudžiavimo internetu poveikį sveikatai, socialiniam gyvenimui bei mokymosi procesui. Kompiuterio sukeltos problemos sveikatai skirstomos į fizines ir psichines. Išskiriamos fizinės problemos yra: galvos, nugaros, akių skausmai, nutukimas, laikysenos patologijos, kraujotakos, širdies sutrikimai. Tuo tarpu kaip psichinės sveikatos problemos išskiriamas stresas, nuovargis, įtampa, nervingumas, ko pasekoje gali išsivystyti psichologinė priklausomybė. Socialinės piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos yra kur kas aktualesnės rizikos grupės paaugliams: socialinė izoliacija, susvetimėjimas, vienišumas, iškreiptas realaus pasaulio suvokimas, neigiamų elgesio modelių perėmimas, agresyvumas. Problemos pastebimos mokymosi procese: mokymosi rezultatų prastėjimas, pasyvumas neformaliai mokyklos veiklai bei kitiems tikslingiems užsiėmimams. Piktnaudžiavimas paveikia paauglio gebėjimą sukonzentruoti savo mintis, turi įtakos vėlavimui ar pamokų praleidinėjimui, taip pat neigiamai veikia paauglio ir kitų mokyklos narių socialinę sąveiką.

1.4. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos kryptys mokykloje

Aptarus piktnaudžiavimo internetu sukeltas problemas rizikos grupės paaugliams, tikslinga apžvelgti mokyklos galimybes piktnaudžiavimo internetu prevencijoje. Prieš gilinantis į prevencijos procesą, tikslinga būtų apžvelgti pačios prevencijos sampratą.

Prevencija suprantama kaip priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksams (Kvieskienė, Mockevičienė, 2002). Akcentuojama, jog prevencija, tai „įvairios priemonės, metodai, būdai, padedantys užkirsti kelią įvairių problemų atsiradimui“ (Saveljeva, 2005, 11 p.). Prevencijos samprata įvardijama kaip įvairūs auklėjimo metodai, kuriais siekiama užbėgti už akių įvykiams, nesuderinamiems su morale ir teisės normomis (Kučinskas, Kučinskienė, 2000). Šis procesas labai svarbus vaikystėje ir paauglystėje, kuomet vertybių sistema yra trapi ir lengva pasiduoti neigiamai įtakai. A. Kurienė (2007) teigia, jog prevencija – tai sukūrimas ir susitiprinimas tų visuomenės elementų ar struktūrų, kurios skatina vaikų, kaip individų, galinčių laisvai galvoti ir moraliai veikti, ugdymą. Prevencijos procesas skirstomas į pirminę, antrinę ir tretinę prevenciją. Šiame darbe dėmesys skiriamas pirminei prevencijai, kuri apibrėžiama, kaip priemonių, kuriomis siekiama išvengti, užkirsti kelią negatyviam reiškiniui/ligai, šalinti jos priežastis ir rizikos veiksnius, visuma (Merfeldaitė, Railienė, 2007).

Apibendrinant galime pastebėti, jog prevencijos samprata apibrėžiama kaip veikla, kuria siekiama išvengti tam tikrų neigiamų socialinių reiškinių bei socialinių problemų prieš joms

atsirandant, susiformuojant. Kaip jau minėta, ypatingas vaidmuo vykdamas pirminę prevenciją atitenka vaikams ir paaugliams. Būtent dėl šios priežasties išskirtinis vaidmuo tenka Lietuvos švietimo sistemai, kur svarbiausią prevencinį darbą dirba mokykla. Išskirtina, jog mokykla dirbdama su rizikos grupės paaugliais, turi ypatingą ugdomąją galią, dažnai ši institucija minėtiems paaugliams kompensuoja ugdymo, dėmesio šeimoje stoką.

Literatūroje aptariamos įvairios kryptys, kuriomis galima vykdyti piktnaudžiavimo internetu prevenciją mokykloje. L. Butterfield (2007), H. Vedė (2007), J. S. Lim, Y. K. Bae, S. S. Kim (2004) pažymi, jog itin svarbu, kad *mokykloje būtų kuriama saugi naudojimosi internetu aplinka*, o tai reiškia, jog mokykla turi pasirūpinti, kad vaikai būtų pratinami prie saugaus naudojimosi internetu pačioje mokykloje, tam numatant taisykles bei naudojimosi internetu kontrolę. J. Anderson (2007) teigia, kad mokykla turi rūpintis, jog mokiniai saugiai ir atsakingai panaudotų internetą ir šią patirtį galėtų taikyti namuose. Pabrėžiama, jog tai ypatingai aktualu rizikos grupės vaikams, kad jie mokykloje įgytų saugaus naudojimosi internetu įgūdžius, gebėjimus, kuriuos perimtų ir naudotų namuose. Informacijos teikimas ugdytiniais yra aktuali pedagogo veiklos sritis, tad labai svarbu formuoti teisingus darbo įgūdžius ir elgseną dirbant kompiuteriu rizikos grupės paaugliams. Šių įgūdžių formavimas yra vienas iš svarbiausių ugdymo sistemos tikslų, nes švietimas – informacinės visuomenės kūrimosi pagrindas.

A. Hope (2007) J. S. Lim, Y. K. Bae, S. S. Kim (2004), N. E. Willard (2002) nurodo, jog itin svarbu *perduoti moksleiviams žinias, formuoti įgūdžius ir motyvaciją apie saugų ir atsakingą naudojimąsi internetu*, nepriklausomai nuo to, kur juo naudojama (namie, mokykloje, internetinėse kavinėse ir pan.). Pabrėžiama, jog neužtenka tik suteikti informaciją apie saugų naudojimąsi internetu, nes taip pat turi būti ugdomi ir vaikų praktiniai gebėjimai. Užsiėmimų metu analizuojamas piktnaudžiavimo internetu reiškinys, apžvelgiamos iš to kylančios problemos, numatomos pasekmės. Praktiškai atliekami testai, analizuojami, įsivertinamas naudojimosi internetu lygis, gebėjimas kontroliuoti savo veiksmus internete, silpnų vietų išryškėjimas, jų sprendimo galimybės, apžvelgiamos alternatyvių veiklų galimybės. Tuo tarpu J. V. Vaitkevičiaus (2006) atliktų tyrimų duomenys parodė, jog pedagogai, informatikos mokytojai retai kalba mokiniams, jog kompiuteris gali būti rizikos veiksnys, paveikiantis sveikatą ir kitas gyvenimo sritis. Moksleivių teigimu, tokių atvejų, kai pedagogai kalba su mokiniais šia tema dažnis yra 12,4%. Reguliariai tokio pobūdžio informaciją iš jų gauna tik 4,2% respondentų.

Įvairūs autoriai akcentuoja *medijinį ugdymą* vykdamas piktnaudžiavimo internetu prevenciją mokyklose. Mokykla – vienas iš socializacijos institutų, kuris taip pat veikia paauglio gyvenimą, formuoja asmenybę. Išskiriamas svarus mokyklos vaidmuo šviečiant paauglius apie internetą, jo naudojimą, privalumus ir trūkumus. Akcentuojama, jog mokykla turi mokyti paauglį, kaip jam savarankiškai vertinti informaciją, kaip mokėti kritiškai atsirinkti, kas jam naudinga ir pan.

(Uznie, 2009; Gilligan, 2002; Mayers, 2000). R. Uznie (2009) akcentuoja medijinio ugdymo reikšmę, skatinant paauglį pačiam adekvačiai vertinti medijomis (internetu) gaunamą informaciją. Medijinis ugdymas (MU) apibrėžiamas kaip šiuolaikinė pedagogikos ir kultūrinės-šviečiamosios veiklos kryptis, apimanti ugdymo perspektyvas. Medijinis ugdymas yra susijęs su šiuolaikinio informacinio raštingumo sklaida, nes šis edukacinis procesas skatina suvokti ir kritiškai vertinti gaunamą informaciją, taip pat ja naudotis. MU – tai procesas, kuris trunka visą žmogaus gyvenimą, bet prioritetinga MU auditorija – vaikai ir jaunimas. MU tikslai apima ne vien kritinio mąstymo ugdymą, bet ir esminę siekiamybę – ugdytinių kritinį autonomiškumą.

J. Gilligan (2002) taip pat akcentuoja, jog būtinas jaunimo švietimas medijų klausimu. Būtina mokyti „žiniasklaidos raštingumo“ mokyklose, kad vaikai išmoktų laikytis atokiai nuo jiems rodomo beprasmiško smurto. Kadangi mūsų visuomenėje medijų neigiama įtaka jaunimo socializacijai darosi vis aktualesne problema, svarbu, jog mokyklose ši problema būtų labiau sureikšmintą ir imta mokinius plačiau šviesti šiuo klausimu. Čikagoje buvo atliktas tyrimas, kurio metu vaikai buvo mokomi, jog „žaidimuose rodomas netikras pasaulis, kad agresija yra mažiau įprasta ir ne tokia veiksminga kaip vaizduojama kompiuteriniuose žaidimuose, kad smurtas yra blogybė. Po dviejų metų atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad šiems vaikams stebimos smurto scenos turėjo mažesnę įtaką negu tiems, kurie nebuvo mokomi“ (Mayers, 2000, 658 p.). Taigi, iš šio tyrimo rezultatų galime pastebėti, jog jaunimo švietimas ir mokymas, puiki priemonė padėti paaugliams suprasti, jog ne viskas, kas yra propaguojama medijose, yra gerai.

R. Uznie (2009) pateikia medijinio ugdymo programą, kurios paskirtis - medijinis paauglių ugdymas kaip neformaliojo ugdymo struktūrinis elementas, skatinantis kritinį mąstymą ir gebėjimą vertinti informaciją, gaunamą per medijas. Paauglystė toks amžius, kuriame psichofiziniu bei socialiniu požiūriu asmenybė yra pasirengusi ir atvira priimti, suprasti ir pažinti visą kas yra aplink ją. Todėl ypač svarbu, kad šiame amžiaus tarpsnyje sociumas deklaruotų kuo daugiau pozityvių, skatinančių tobulėti ir augti asmenybę vertybių. Programoje medijinis ugdymas grįstas teorinės ir praktinės veiklos savitumu. Ugdytiniai ne tik susipažįsta su medijų kultūra, bet ir tampa šios kultūros neatskiriama dalimi – kūrėjais. Būtent ugdytinių darbai (straipsniai, reportažai, TV, radijo laidos, interneto puslapiai ir t.t.), kurie yra autonomiški, sukurti ugdytiniui pasitelkus kūrybines ir intelektualines galias, yra svarbi medijų kultūros dalelė.

K. Fogarty (2006), N. E. Willard (2002) teigia, jog sprendžiant piktnaudžiavimo internetu problemą svarbus *bendradarbiavimo aspektas*. Išskiriamos šios bendradarbiavimo sritys:

- bendradarbiavimas mokyklos viduje (personalo);
- bendradarbiavimas su vaiko šeima;
- bendradarbiavimas su socialiniais partneriais, bendruomene.

K. Fogarty (2006) pastebi, jog vaikų ir jaunimo problemos tampa vis sudėtingesnės, todėl joms spręsti dažnai neužtenka vien mokyklos specialistų ir mokytojų pastangų. Kiekviena ugdymo institucija turi rasti priemonių ir būdų, kaip mobilizuoti organizacijos narių energiją ir gabumus tam, kad būtų pasiektas pagrindinis tikslas – užtikrintos mokymo ir mokymosi sąlygos, leidžiančios įgyti kompetencijų ir gebėjimų spręsti problemas bei priimti sprendimus. Tai reiškia, jog į vaikų socializacijos procesą turi būti įtraukti mokinių tėvai bei socialinę pedagoginę pagalbą teikiančios institucijos, galinčios padėti užtikrinti kokybišką pagalbos sistemą. L. Seliokienė (2004) pastebi, kad mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarbą įrodo ir pats ugdymo procesas. Juk šias abi institucijas jungia tas pats ugdomas objektas – vaikas. Todėl būtinas vienodais reikalavimais pagrįstas pedagoginis poveikis, vienoda dorovinė pozicija. Jei tie poveikiai nesutampa, jei vaiką veikia du skirtingų orientacijų auklėtojai, sunkėja pedagoginis procesas t.y. mažėja poveikio efektyvumas. Be to, ugdymo procesas reikalauja pažinti ir sistemingai tirti vaiką. Visapusiškai jį pažinti galima tik pažįstant šeimą, tą terpę, kurioje vaikas kaupia savo gyvenimo patirtį. Jeigu vaiko auklėjimas netinkamas, žymiai lengviau padėti vaikui, kai mokytojai ir tėvai tariasi, konsultuojasi, diskutuoja. Svarbu, jog tokio bendradarbiavimo metu formuojami glaudūs santykiai tarp mokyklos ir šeimos, kas leidžia užtikrinti ugdymo vienovę šeimoje ir mokykloje. Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais leidžia pasidalinti gerąja patirtimi, susivienyti bendram tikslui. Šiandieninėje visuomenėje, patiriančioje globalizacijos procesų pasekmes, vaikų ir jaunimo problemos yra sudėtingesnės, todėl jų sprendimui nebeužtenka vieno profesionalo kompetencijos ir pastangų. Tai reiškia, kad ir pagalba moksleiviui turi būti kompleksinė, apimanti visos mokyklos bendruomenės, įvairių specialistų bei socialinių partnerių pastangas, nukreiptas į vieningos pagalbos strategijos įgyvendinimą.

Vykdamas piktnaudžiavimo internetu prevenciją rizikos grupės paauglių tarpe labai svarbus yra *pedagogo vaidmuo ugdymo procese*. Akcentuojama, jog „didžiausias prevencinės veiklos krūvis, sprendžiant mokiniams iškylančias problemas, tenka socialiniams pedagogams bei klasių auklėtojams“ (Morozova, Minkevičiūtė, 2008, 174 p.). Šie pedagogai rūpinasi vaikų gerove mokykloje, jų tikslas – padėti vaikui. Minėti pedagogai, ypatingai klasės auklėtojai, yra arčiausiai vaiko, todėl svarbu, jog jie domėtųsi vaiko veikla internete, diskutuotų, kalbėtųsi, analizuotų interneto teikiamas galimybes (Kutner, Olson, 2010). Pasak W. James (2001) socialinis pedagogas nedubliuoja klasės auklėtojo ar dalyko mokytojo veiklos, bet ją papildo. Socialinis pedagogas padeda klasės auklėtojui individualiai dirbti su delinkventinio elgesio, nedarnių, socialiai remtinų šeimų vaikais. Jis gauna informaciją iš klasių auklėtojų, mokytojų apie vaikų mokymosi ir gyvenimo sunkumus bei konsultuoja kolegas, kaip jie turėtų padėti vaikams. M. Wells (2006) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, jog mokyklos socialiniai pedagogai identifikuoja paauglių naudojimosi internetu problemas mokykloje. Pastebima, jog klausdami, kalbėdami apie tai su

paaugliais socialiniai pedagogai gali įvertinti šias problemas ir įgyvendinti jų prevenciją. Tyrime pabrėžiama, jog socialinis pedagogas yra svarbus asmuo informuojant tėvus, mokytojus, mokyklos administraciją apie paauglių piktnaudžiavimo internetu problemas. Taip pat socialinis pedagogas, identifikavęs išryškėjusias problemas, susijusias su naudojimu internetu, gali šviesti paauglius, teikti jiems informaciją apie saugų naudojimąsi internetu.

L. Kutner, C. K. Olson (2010), H. Vedė (2007), J. S. Lim, Y. K. Bae, S. S. Kim (2004) pastebi, jog siekiant efektyvios prevencijos sistemos, *būtiną pedagogų tobulėjimą, kompetencijos kėlimą*. Akcentuojama, jog internetas yra sparčiai kintanti sistema, todėl pedagogų informacinis raštingumas, jų žinios apie piktnaudžiavimą internetu, prevencijos galimybės turi derėti prie interneto naujovių. Taip pat teigiama, jog mokykla yra atstovas tarp tėvų ir valstybės institucijos, tad neretai pedagogai teikia informaciją ir tėvams. „Pedagogai – švietimo sistemos įrankiai, rengiantys mokinius gyvenimui informacinėje visuomenėje, pasižyminčioje dinamiškumu, atvirumu, informacijos gausa, informacinių technologijų integravimu į įvairias veiklos sritis, visuomenės diferenciacija, globalizacija, kultūros niveliacija, žinių masiškumo, aukšto asmens išsimokslinimo lygio poreikiu“ (Vaitkevičius, 2006, 5 p.). Todėl pedagogui būtiną įvairiapusišką tobulėjimą, kad ugdymo procese galėtų diskutuoti ir kalbėti su ugdytiniais apie naujas, technologijų sukeltas problemas, jų vertinimą, analizavimą bei apsaugos etapus. Mokykla, kaip pagrindinė vaiko socializacijos institucija, privalo sparčiai reaguoti į nūdienos iššūkius, kintančius visuomenės poreikius, siekdama padėti paaugliams. J. V. Vaitkevičiaus (2006) tyrimo rezultatai parodė, jog dviem trečdaliams pedagogų šviečiamoji veikla apie kompiuterį, kaip rizikos faktorių, yra labai tolima.

Įvardyti būdai yra svarbūs rizikos grupės paauglių ugdymui apie interneto reiškinį, jo privalumus ir trūkumus, tačiau M. Wells, K. Mitchell (2008) įvardija, jog dirbant su šios grupės vaikais svarbu *atkreipti dėmesį į šios grupės specifiškumą*, turint omenyje, jog jie lengviau ir greičiau įsitraukia į piktnaudžiavimą internetu. Minėtas autorius akcentuoja, kad dirbant su šiais vaikais itin svarbu identifikuoti problemas, būdingas tik šiems paaugliams, jog būtų aptiktos silpniausios grandys, kurios ugdymo proceso metu būtų šalinamos. Rizikos grupės vaikai dėl asmeninių gebėjimų stokos, dažnai turi mažesnes galimybes apsisaugoti nuo žalojančios aplinkos internete, todėl būtiną pedagogų aktyvumą, dėmesingumą šiai paauglių grupei.

L. Butterfield (2007), A. Hope (2007), H. Vedė (2007), K. Fogarty (2006), M. Griffiths (2001) akcentuoja prevencinių programų apie neigiamą interneto poveikį paaugliams ir jaunimui mokykloje inicijavimą ir kūrimą. Reikia pastebėti, jog užsienio šalyse tai nėra naujiena, nes mokyklose kontroliuojama, rūpinamasi, kad paauglys nesinaudotų neigiamo turinio informacija, gebėtų saugiai naudotis internetu. Vykdomi prevenciniai projektai nagrinėjama problema, tiriamas paauglių piktnaudžiavimo internetu paplitimas, vykdoma tyrimų rezultatų analizė, vėliau į

išryškėjusias problemiškausias sritis orientuojama šviečiamoji veikla (Education on Online Safety in Schools in Europe, 2010). Tuo tarpu Lietuvoje tokia sistema dar nėra įsitvirtinusi. Lietuvoje tik nuo 2005 metų vykdoma nacionalinė programa, kuria siekiama šviesti jaunimą, tėvus ir pedagogus apie saugų internetą. „Saugesnis internetas“ – tai programa, kurią įgyvendina bendrovė „Bitė Lietuva“, kartu su Švietimo ir mokslo ministerija kartu su Socialinių ir psichologinių paslaugų centru. Programos svetainėje www.draugiskasinternetas.lt galima rasti informacijos apie saugų darbą internete bei kaip apsaugoti jaunuosius interneto vartotojus nuo žalingos informacijos ir kitų galimų grėsmių.

Vykdamas šį projektą taip pat siekiama, jog mokykloje informacija apie saugumą internete būtų įtraukta į tokias pamokas kaip: informacinės technologijos, sveikata ir socialinis ugdymas bei pilietiškumo ugdymas. Nurodytoje internetinėje svetainėje pateikiamos rekomendacijos pedagogams, kaip reikėtų vesti mokymus vaikams: taikomas diskusijos metodas, istorijų peržiūrėjimas, jų analizavimas. Interneto puslapyje pateikiama pagalbini medžiaga, specialiai sukurta jauniems žmonėms, jų mokytojams ir tėvams arba globėjams. Puslapyje galima rasti interaktyvių scenarijų, viktorinų, iš anksto parengtų pamokų planų ir patarimų, kurie suteiks informacijos apie vaikų ir paauglių saugų naudojimąsi internetu. Projekto metu organizuojami mokymai tėveliams, pedagogams, kuriuose diskutuojama kaip kalbėti apie interneto žalą ir pavojus. 2008 m. sukurtas filmas „Tinklas“, kuriame itin didelis dėmesys skiriamas problemiškam naudojimuisi internetu, elektroninėms patyčioms.

Svarbu, jog projektas apima net tris adresatų grupes – vaikus, tėvus ir pedagogus. Šiai problemai spręsti yra naudingas mokyklos ir tėvų bendradarbiavimo skatinimas, kadangi šeima ir mokykla – svarbiausios erdvės, kur rūpinamasi vaiko gerove.

Galime pastebėti, jog rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymas mokykloje grindžiamas *humanistinės bei socialinio rekonstrukcionizmo teorijų idėjomis*. Humanistinės teorijos bruožus galime išvelgti kalbant apie pedagogų vaidmens svarbą rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdyme. Būtent šios teorijos atstovai akcentuoja, jog pedagogas turi siekti nuoširdaus bendravimo su ugdytiniu, optimizuoti jo ugdymo procesą, o glaudi sąveika su ugdytiniu užtikrina piktnaudžiavimo internetu prevencijos efektyvumą. Ši teorija taip pat didelę reikšmę skiria atviros mokyklos svarbai. Būtent piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdyme akcentuojama, jog vidinis ir išorinis bendradarbiavimas yra sėkminga prielaida piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdyme.

Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdyme pabrėžiama medijinio ugdymo svarba susijusi su rekonstrukcionistų teiginiais, jog ugdymo procese mokinys turi mokytis savarankiško požiūrio į socialines problemas. Kritinio mąstymo ugdymas įgalina

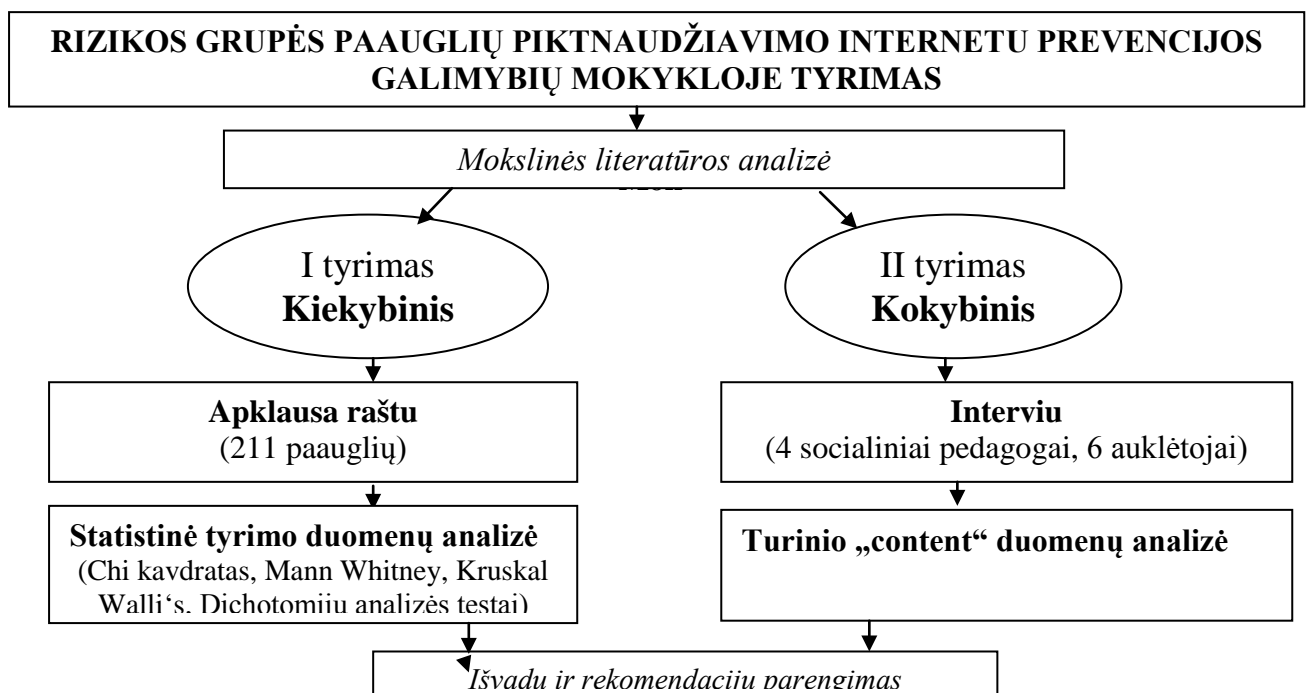
rizikos paauglių savarankiškai įvertinti interneto teikiamas galimybes, pasirinkti kas jam naudinga ir aktualu.

Apibendrinant galima pastebėti, jog mokyklos vaidmuo gali itin efektyviai pasitarnauti vykdant neigiamo interneto poveikio prevenciją rizikos grupės paaugliams. Išskiriamos šios pagrindinės rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos kryptys mokykloje: saugios internetinės aplinkos kūrimas mokykloje, rizikos grupės paauglių naudojimosi internetu ypatumų ištyrimas, medijinis ugdymas, bendradarbiavimas su šeima bei socialiniais partneriais, pedagogų kompetencijos tobulinimas bei geranoriškas, empatiškas pedagogo vaidmuo prevencijos vykdyme. Akcentuotinas socialinių pedagogų bei auklėtojų vaidmuo šios prevencijos vykdyme, nes jie pagrindiniai ugdymo institucijų atstovai, siekiantys užtikrinti visokeriopą ugdytinio gerovę. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymas turėtų remtis humanistinėmis ir socialinio rekonstrukcionizmo idėjomis, tai leistų užtikrinti saugaus internetinio ugdymo vienovę mokykloje bei šeimoje taip pat būtų skatinamas ugdytinio savarankiškumas, kritinis mąstymas vertinant interneto galimybes.

2. RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIŲ (12-14 m.) PIKTNAUDŽIAVIMO INTERNETU PREVENCIJOS MOKYKLOJE EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo logika

Tyrimu siekta atskleisti rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimą internetu, sukeltas problemas bei prevencijos galimybes mokykloje. Siekiant atskleisti analizuojamą problemą vykdytas kompleksinis tyrimas, kurį sudarė kokybinis (dalinai struktūruotas interviu) ir kiekybinis (apklausa raštu) tyrimai. Kompleksinis tyrimas buvo pasirinktas, nes norėta giliau pažvelgti į nagrinėjamą problemą. J. Kuznecovienė, O. Tijūnėlienė (2008) akcentuoja, jog socialinių ir edukologinių tyrimų metodologija nesupriešina kokybinio ir kiekybinio ugdymo reiškinių ir procesų tyrimo. Pabrėžiama, jog tiek viena, tiek kita tyrimo strategija papildo viena kitą, o pagrįstas kiekybinio ir kokybinio tyrimo derinimas leidžia išsamiai ir visapusiškai spręsti tiriamą problemą. Būtent dėl minėtų priežasčių darbe naudoti abu metodai. Kiekybinio tyrimo metu respondentais pasirinkti paaugliai, kuriuos tiriant siekta sužinoti jų naudojimosi internetu raišką, piktnaudžiavimo internetu lygį, sukeltas problemas bei nuomonę apie piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą mokykloje. Tuo tarpu kokybiniame tyrime apklausti socialiniai pedagogai ir auklėtojai, norint sužinoti jų nuomonę apie piktnaudžiavimo internetu sukeltas problemas paaugliams, bei jų vykdomą prevencinę veiklą paauglių piktnaudžiavimo internetu klausimu. Tikimasi, jog dviejų respondentų grupių atsakymai padės plačiau ir kokybiškiau pažvelgti į paauglių piktnaudžiavimo internetu problemą bei padės išvystyti efektyvesnes šios problemos sprendimo galimybes.

2 pav. Tyrimo kompleksškumas

2.2. Kiekybinio tyrimo metodologija

Tyrimo organizavimas. *Kiekybinis tyrimas vykdytas tam tikrais etapais:*

1. Pirmajame tyrimo etape (2009-2010 m.) analizuota ir sisteminta įvairi mokslinė literatūra (pedagoginė, filosofinė, psichologinė, metodologinė), liečianti paauglių piktnaudžiavimo internetu problematiką, jos sprendimo galimybes mokykloje. Mokslinės analizės metu pagrįstas darbo aktualumas, numatyti svarbiausi tyrimo tikslai, uždaviniai, atskleisti teoriniai tiriamos problemos pagrindai, įsigilinta į kitose šalyse vykdomus tyrimus apie paauglių naudojimosi internetu problemišumą, numatytos gairės tyrimo instrumento parengimui.

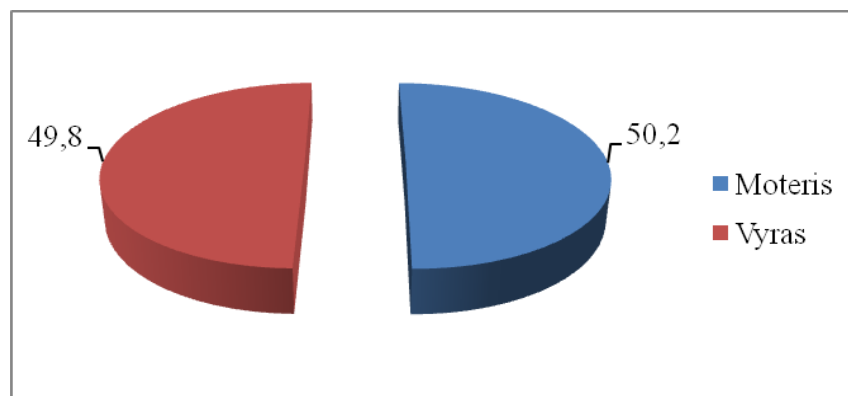
2. Tyrimo instrumento parengimas (2011 m. sausio – kovo mėn.) remiantis išnagrinėta literatūra parengtas klausimynas, kuriuo siekta sužinoti paauglių nuomonę apie naudojimosi internetu priežastis, raišką, piktnaudžiavimo internetu lygį, sukeltas problemas bei prevencijos vykdymą mokykloje.

3. Trečiajame tyrimo vykdymo etape buvo vykdoma anketinė apklausa (2011 m. kovas) pasirengimas atlikti apklausą ir dalyvavimas joje apėmė šiuos etapus: susitarimas dėl tyrimo vykdymo ir leidimo gavimas su mokyklos vadovybe, ryšio su tiriamaisiais užmezgimas, jų sutikimo gavimas (žr. priedą nr. 3), instruktavimas, dalyvavimas tyrime.

4. Tyrimo metu gautų duomenų apdorojimas (2011 m. balandis – gegužė) parinkti statistiniai tyrimo metodai, atlikta gautų duomenų analizė.

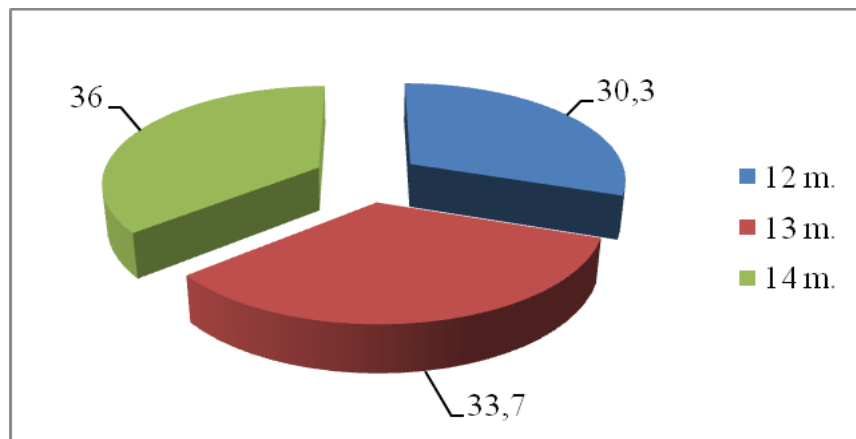
5. Paskutiniajame tyrimo etape (2011 m. gegužė) pagal išsikeltus tyrimo uždavinius pateikiamos išvados ir parengiamos rekomendacijos pedagogams dėl piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymo galimybių mokykloje.

Apklausos imtis. Tyrime dalyvavo 211 (12-14 m.) respondentų iš dviejų Klaipėdos miesto pagrindinių mokyklų. Tyrimo imtis buvo sudaryta remiantis patogiaja atranka, t.y. imties vienetai buvo parenkami tyrimui iš lengviausių tyrėjui prieinamų vienetų (Rupšienė, 2007). Kaip galime matyti 3 paveiksle respondentai pagal lytį pasiskirstė gana tolygiai, nežymiai didesnė dalis tyrime dalyvavusių respondentų – moteriškos lyties.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (%)

Kadangi darbe apsibrėžta tam tikra tiriamųjų amžiaus grupė, tyrime klausta, koks tiriamųjų amžius. Amžiaus pasiskirstymą galime matyti 5 paveiksle. Tiriamųjų amžius pasiskirstė beveik vienodai: šiek tiek didesnę respondentų dalį (36 %) sudarė 14 m. amžiaus, mažiausiai (30,3 %) - 12 m. amžiaus paauglių.

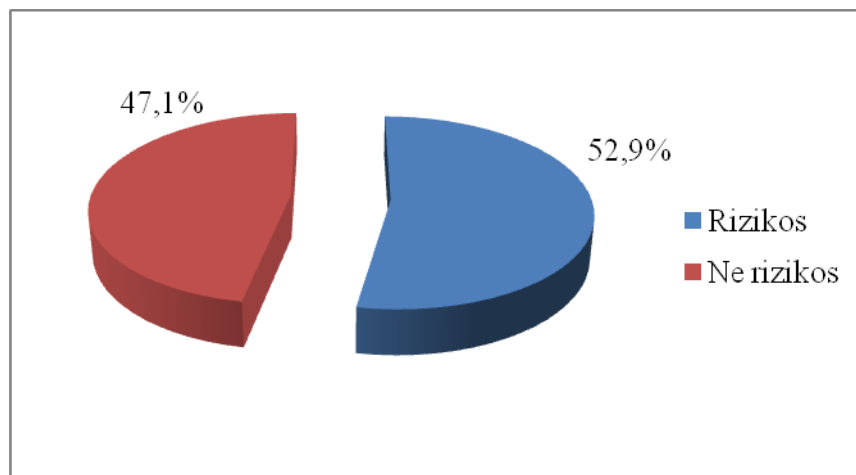

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (%)

Taip pat domėtasi, kurią klasę tiriamieji lanko. Septintų ir aštuntų klasių mokinių skaičius pasiskirstė vienodai (34,6 %) ir kiek mažiau tyrime dalyvavo 6 klasės moksleivių – 30,8 %.

Tiriamųjų šeimų charakteristika. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal rizikos grupę:

Tyrime respondentų buvo klausta apie jų šeimų charakteristiką, nes daryta prielaida, jog tėvo ar mamos netektis šeimoje (skyrybos, vienišos šeimos, tėvų emigracija) gali turėti įtakos paauglių piktnaudžiavimui internetu. Tam, kad būtų galima geriau išvelgti rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu specifiškumą, tyrime buvo analizuojami rizikos ir ne rizikos grupių paauglių atsakymai. Tyrimo rezultatai parodė, jog paaugliai pasiskirstė taip: ne rizikos grupės paaugliai (47,1 %) rizikos (52,9 %). Respondentų grupės pasiskirstė gana tolygiai, todėl tolesnėje darbo eigoje bus analizuojami šių grupių atsakymų skirtumai ir panašumai.

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimos charakteristiką (%)

Tyrime domėtasi, kokiais požymiais pasižymi rizikos grupės paaugliai. Atlikus dichotominę atsakymų analizę, kuri iliustruojama 1 lentelėje, galime matyti, kad didžioji dalis atsakiusiųjų (39,8%) yra patyrę tėvų skyrybas ar gyvena nepilnoje šeimoje (38,4%), mažiausiai respondentų pažymėjo gyvenantys su seneliais, 4,3% respondentai priskirti kitai kategorijai, kurioje respondentai įvardija, jog gyvena su kitais giminaičiais ar globos namuose.

1 lentelė. Rizikos grupės respondentų pasiskirstymas

Atsakymų variantai	Respondentų pažymėjusių variantą, skaičius	% atsakymų nuo bendro visų atsakiusiųjų skaičiaus
<i>Gyvena nepilnoje šeimoje</i>	81	38,4%
<i>Gyvena su mama/tėčiu ir patėviu/pamote</i>	14	6,6%
<i>Gyvena su seneliais</i>	2	1%
<i>Tėvai išsiskyrę</i>	84	39,8%
<i>Tėvai arba vienas iš tėvų yra išvykęs dirbti į užsienį</i>	38	18%
<i>Kita</i>	9	4,3%

Pastaba. Kai kurie respondentai pažymėjo po kelis atsakymus, todėl bendra paskutiniojo stulpelio procentų suma viršija 100%.

Tyrimo instrumentas. Kiekybiniame tyrime duomenų rinkimo instrumentu pasirinkta – *apklausa raštu*. Šis metodas apibūdinamas kaip formalizuotas klausimų rinkinys informacijai iš respondentų gauti. Apklausa sudaroma remiantis tyrimo tikslu, uždaviniais, nagrinėjama klausimais (Tijūnėlienė, Virbalienė, 2006). Šis metodas pasirinktas, nes leidžia aprėpti didelį respondentų kiekį, yra mažiau asmenišką, taip pat šis metodas yra itin taupus laiko atžvilgiu, atliekamas per gana trumpą laiką ir reikalauja mažiau materialinių išteklių.

Apklausoje integruotas amerikiečių mokslininkės K. Young priklausomybės nuo interneto testas, kurio metodika išsamiai pateikiama L. Widyanto, M. McMurrand (2004) moksliniame straipsnyje. Testą sudaro 20 teiginių, apimančių interneto poveikį vartotojo dienotvarkei, socialiniam gyvenimui, produktyvumui, jausmams.

Atliekant šį testą, kiekvienas mokinys turėjo atsakyti į kiekvieną teiginį prie jo pažymint tinkamą atsakymo variantą. Atsakymo variantai formuluoti pagal Likert'o skalę. Kiekvienas testo teiginys turi penkis atsakymo variantus, kurie įvertinami balais: niekada - 1; retai – 2; nežinau – 3; dažnai – 4; labai dažnai – 5. Susumavus balų skaičių, pagal K. Young metodiką, buvo nustatomas

naudojimosi internetu lygis t.y. nelinkęs piktnaudžiauti internetu; linkęs piktnaudžiauti; priklausomas nuo interneto. Mažiausiai galimų surinkti balų skaičius – 20, daugiausiai – 100. Pagal moksleivio surinktų balų skaičių, jo naudojimas internetu traktuojamas atitinkamai:

20 – 39 balai – vidutinis interneto vartotojas, kuris kartais internete užsibūna per ilgai, bet geba kontroliuoti savo laiką internete.

40 – 69 balai – linkęs į piktnaudžiavimą internetu, tai sukelia atsitiktines ar dažnas problemas vartotojo gyvenime, todėl būtina apmąstyti ir spręsti šias problemas.

70 – 100 – priklausomas naudojimas internetu, kai interneto vartojimas sukelia itin rimtas problemas asmens gyvenime, kai pats asmuo šios problemos neįžvelgia ir nemano, jog ją reikia spręsti.

Kiekybinio tyrimo metu klausimynai (žr. priedą nr. 1) buvo išdalinti paaugliams. Tyrimo metu buvo garantuotas konfidencialumas, siekiant, jog respondantai būtų nuoširdesni, atviresni atsakinėjant į pateiktus klausimus. Klausimyne pateikiami uždari (pažymint atsakymo variantą), pusiau uždari (pateikiami atsakymų variantai su galimybe įrašyti savo variantą) ir vienas atviras (be duotų atsakymo variantų) klausimai.

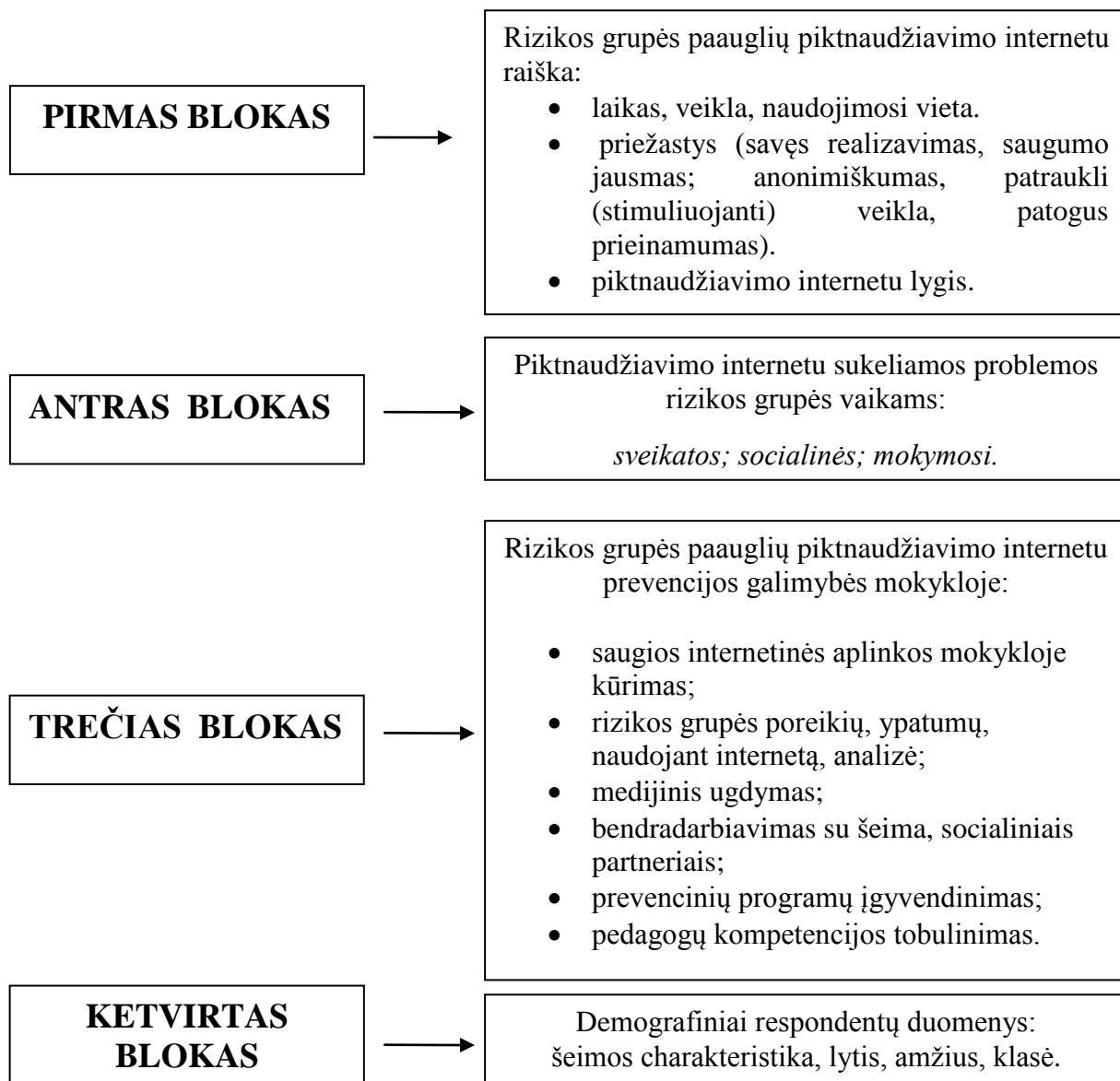
Klausimyną sudaro 4 klausimų blokai (žr. pav. nr. 6).

Pirmajame klausimų bloke (1 – 11 klausimai) siekta išsiaiškinti paauglių naudojimosi internetu raišką t.y. kiek laiko praleidžiama internete, kur naudojamas internetu, kokiems tikslams internetas reikalingas, taip pat gilintasi į naudojimosi internetu priežastis, paauglių klausta kas juos skatina naršyti internete. Pateiktas jau minėtas K. Young priklausomybės nuo interneto nustatymo testas, kuriuo siekiama nustatyti paauglių piktnaudžiavimą internetu.

Antruoju klausimų bloku (12 – 13 klausimai) siekta atskleisti rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu sukeltas problemas: skiriamos sveikatos, socialinės bei mokymosi problemos. Pagal šiuos lygmenis grupuojami ir klausimai: 1) patiriami neigiami fiziologiniai požymiai dėl ilgo naudojimosi internetu (nemiga, pamiršimas pavalgyti, regos nusilpimas ir pan.); 2) pakitimai socialiniame gyvenime (šėimos, mokyklos, draugų aspektu); 3) pokyčiai mokykliniame paauglių gyvenime (mokymosi rezultatų sumažėjimas, pamokų praleidinėjimas, vėlavimas ir išsiblaškyimas pamokose).

Trečiajame klausimų bloke (14 – 18 klausimai) pateikiami klausimai, kuriais norima išsiaiškinti, kokia prevencija vykdoma mokyklose sprendžiant rizikos grupės paauglių problemišką naudojimąsi internetu, kokiais būdais paaugliai šviečiami apie interneto galimybes, pavojus, ar jiems pakanka informacijos šia tema, kokiais būdais jie norėtų, kad ši veikla būtų tobulinama.

Paskutiniame klausimų bloke (19 – 23 klausimai) pateikiami demografiniai klausimai: šėimos charakteristika, tyrimo dalyvių lytis, amžius, klasė.

6 pav. Teorinis kiekybinio tyrimo modelis

Duomenų analizė. Surinktų duomenų statistinei analizei atlikti panaudotas SPSS 12.0 for Windows versija (Statistical Package for Social Science) programų paketas ir Microsoft Excel programa.

A. Valackienė, S. Mikėnė (2008) pabrėžia, jog statistinės analizės tikslas – apibendrintų duomenų gavimas ir siekimas atskleisti reiškinį bendrąsias savybes pagal tam tikrus kintamuosius (vietos, laiko, gamybinius, demografinius, socialinius požymius ir sąlygas).

Analizuojant gautus duomenis buvo naudojami tokie statistinės analizės metodai: Chi-kvadrato testas; Dichotomijų analizė; Kruskal-Walli's testas; Mann-Whitney testas.

Chi- kvadrato testas – vienas iš nparametrinės statistikos testų. Jis yra taikomas tais atvejais, kai siekiama nustatyti, ar yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp kokybinių kintamųjų. Šio testo interpretacijai yra svarbiausia p reikšmė. Ryšys tarp požymių yra reikšmingas jei Chi-kvadrato testą atitinkanti p reikšmė yra mažesnė už 0,05 (Vaitkevičius, Saudargienė, 2006). Šiame tyrime šis

testas buvo naudotas norint išsiaiškinti ar yra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp: rizikos grupių ir naudojimosi internetu lygio; lyties ir naudojimosi suaugusiems skirta informacija internete.

Dichotominė analizė buvo taikoma tuomet, kai respondentai turėjo pažymėti kelis atsakymų variantus (Vaitkevičius, Saudargienė, 2006). Tokių klausimų klausimyne buvo keletas – 9, 19, 20.

Mann-Whitney testas – tai dviejų nepriklausomų imčių neparametrinio taikymo testas. Šis testas yra taikomas, kai priklausomas kintamasis skiriasi pagal du požymius. Šiuo testu analizuoti 3 - 18 klausimai (išskyrus 7, 9 klausimus), jie buvo lyginti rizikos ir ne rizikos grupių bei lyčių skirtumams nustatyti (Leonavičienė, 2007).

Kruskal- Walli's testas tai prieš tai minėto testo modifikacija, taikoma daugiau negu dviems nepriklausomoms imtims palyginti. Šiuo testu analizuoti 10 – 18 bei 4 ir 6 klausimai, kurie buvo lyginami amžiaus požiūriu.

Didžiausias dėmesys analizuojant tyrimo rezultatus skirtas mokslinės tyrimo problemos išsprendimui bei išsikeltų tyrimo klausimų atsakymams kuo aiškiau pateikti. Išryškėję esminiai tyrimo rezultatai buvo siejami su nagrinėta medžiaga teorinėje literatūros analizėje.

Tyrimo etika. Laikantis tyrimo etikos principų, visų pirma susisiekti su mokyklų vadovais. Papasakota ko siekiama šiuo tyrimu, užtikrintas tyrimo dalyvių anonimiškumas. Institucijos vadovui suteikus leidimą, tyrimas atliekamas klasėse, kur taip pat prisistatoma ir pristatomas tyrimas. Anketos pristatymo metu paaiškinama, kad tai anoniminė anketa, todėl nereikia nurodyti pavardės ar kitokios informacijos, kuri nustatytų asmens tapatybę. Garantuojamas konfidencialumas, jog bet kuri tyrimui pateikta informacija nebus paskelbta. Tiriamieji iš pateikto aprašo nebus pažinti, gauta informacija nebus prieinama kitiems, išskyrus tyrimo dalyvius (Žydžiūnaitė, 2005). Taip pat paminima, kad klausimyno rezultatai reikalingi moksliniam darbui, rezultatai bus pateikti apibendrinta forma neišskiriant jokių duomenų, kurie leistų identifikuoti tiriamųjų tapatybę, akcentuojama, kad aprašant tyrimą nebus minimi mokyklos ar grupės rezultatai. Moksleivių buvo prašoma į kiekvieną anketos klausimą atsakyti kuo atviriau ir nuoširdžiau.

Tyrimo metu laikomasi pagarbos principo, klausimynai duodami pildyti tik patiems respondentams sutikus. Klausimyno pildymo metu tyrėjas taip pat dalyvauja, kad iškilus neišskumams galėtų padėti tiriamiesiems.

Susitarus su mokyklų vadovais, klausimynai buvo išdalinti moksleiviams. Norint užtikrinti klausimyno patikimumą ir sugrįžtamumą, jo pildymui buvo skirtas pamokos laikas, kurio metu buvo pildomi klausimynai, o juos užpildžius gražinami tyrimo organizatoriui. Vėliau tyrimo duomenys buvo analizuojami ir siejami su nagrinėta mokslinė literatūra.

2.3. Kokybinio tyrimo metodologija

Interviu imtis. Tyrimo imtį, naudojant interviu metodą, sudarė 10 respondentų (4 socialiniai pedagogai ir 6 klasių auklėtojai). Nedidelė imtis pasirinkta norint plačiau atskleisti pedagogų požiūrį į piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymo galimybes mokykloje. Be to pabrėžiama, jog kokybiniuose tyrimuose svarbiausia ne imties dydis, o paties tyrėjo gebėjimai ir pasirinktų respondentų informatyvumas (Patton iš Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Didelis dėmesys tyrime buvo skirtas informatyvių respondentų parinkimui, kas svarbu kokybiniame tyrime. Tiriamųjų imtis sudaryta *tikslinės* atrankos būdu. A. Valackienė, S. Mikėnė (2008) pažymi, jog naudodamas tikslią atranką tyrėjas į formuojamą grupę įtraukia asmenis, kurie, jo manymu, yra tipiškiausi tiriamo požymio atžvilgiu. Respondentais pasirinkti socialiniai pedagogai ir klasių auklėtojai, nes jie dažniausiai siekia užtikrinti mokinių gerovę ir saugumą mokykloje. Klasių auklėtojai bendrauja su mokinių tėvais, susisiečia su mokiniais, turi klasės valandėles, ko pasėkoje mato, žino daug informacijos apie savo auklėtinius. Socialinis pedagogas mokykloje siekia padėti mokiniams, sprendžia jiems iškilusias problemas, siekia joms užkirsti kelią. Todėl daryta prielaida, jog šių pedagogų pateikta informacija būtų ypač išsami ir naudinga, tiriant paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos galimybes mokykloje.

Tyrimo instrumentas. Siekiant atskleisti paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos galimybes mokykloje, buvo atliktas kokybinis tyrimas. Pasirinktas kokybinis tyrimas, nes šis tyrimas leidžia “išsiaiškinti esamą reiškinio (požiūrio, elgsenos) kokybę ir nustatyti ją ne išoriškai (kaip atrodo), o tarsi iš vidaus – per žmogaus asmeninio santykio su tuo reiškiniu prizmę“ (Valackienė, Mikėnė, 2008, 36 p.). Būtent šiame tyrime siekta, jog socialiniai pedagogai, klasių auklėtojai iš savo patirties, iš santykių su vaikais atskleistų kaip reiškiasi piktnaudžiavimas internetu rizikos grupės paauglių tarpe, kas mokykloje vykdoma sprendžiant paauglių piktnaudžiavimo internetu problemą, kokios galimybės, perspektyvos matomos šios problemos sprendime.

Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodu pasirinktas *interviu*. Interviu siekiama suvokti informantų patirtį, sužinoti nuomones tiriamuoju klausimu, kurias jie išsako savais žodžiais (Rupšienė, 2007). Taip pat akcentuojama, jog interviu tikslas – atskleisti, ką žmonės galvoja, mąsto vienu ar kitu klausimu, kokius jausmus išgyvena dėl tiriamo objekto (Valackienė, Mikėnė, 2008).

Šiame tyrime pasirinktas dalinai struktūruotas interviu tipas. J. Kuznecovienė, O. Tijūnėlienė (2008) pastebi, jog šis interviu tipas skirtas tirti problemai, kuri jau buvo nagrinėjama iki interviu, taikant kitus metodus. Būtent šiame darbe taip pat naudotas ir kiekybinis tyrimas, kuriuo stengtasi atskleisti nagrinėjamą problemą. Reikia pastebėti, jog šiame interviu iš anksto buvo paruošti orientaciniai klausimai/gairės, tačiau tyrimo dalyviams suteikta galimybė savarankiškai formuluoti nagrinėjamo reiškinio aiškinimus, sąvokas, reikšmes, nuomonę. Ruošiantis tyrimui buvo

iš anksto numatytos temos, problemos, kurias tyrimo metu norėta su respondentais aptarti, tačiau prie jų „neprisirišta“, tyrimo metu klausimai buvo keičiami vietomis, iškilus papildomiems klausimams jie buvo užduodami respondentams.

Ruošiantis interviu buvo išskirti *trys klausimų blokai*:

- 1) rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu raiška;
- 2) piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos;
- 3) rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymas mokykloje.

Dalinai struktūruoto interviu metodo pasirinkimą lėmė tai, jog šiuo metodu gaunami išsamūs, susisteminti duomenys, o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Taip pat išskiriami šie metodo privalumai: galima surinkti daug naudingos informacijos, sužinoti svarbių detalių, kas dažnai nulemia ir naujas įžvalgas; yra vizualus kontaktas su informantu; matomi ne tik kognityviniai, bet ir emociniai atsakymų aspektai; tyrėjas gali paaiškinti savo klausimus, kas padidina tikimybę išgirsti naudingos informacijos; tyrėjas gali lanksčiai vykdyti interviu su išskirtiniais žmonėmis arba ypatingomis aplinkybėmis (Rupšienė, 2007). Atsižvelgiant į minėtus metodo privalumus, buvo pasirinktas būtent dalinai struktūruotas interviu.

Tyrėjo vaidmuo. B. Bitinas (2006) pastebi, jog kokybiniuose tyrimuose pats tyrėjas yra tyrimo instrumentas. Šiuo atveju tyrėjas anksčiau buvo susidūręs su nagrinėjama problema, nes buvo ruoštas bakalauro baigiamasis darbas tema „Kompiuterinių žaidimų vaidmuo paauglių socializacijai“. Rengiant šį darbą pastebėtas paauglių naudojimosi internetu problemiškas. Tai buvo viena priežasčių, paskatinsiu toliau gilintis ir plėtoti paauglių piktnaudžiavimo internetu temą. Taigi tyrėjas jau yra susipažinęs su tirama problema, turi platesnį šios problemos supratimą, o tai palengvina jo tyrimo atlikimą. Taip pat pabrėžtina, jog nagrinėjama problema tyrėjui buvo aktuali paauglystės laikotarpiu, kurio metu jis taip pat susidūrė su problemišku interneto naudojimu. Nesugebėjimas kontroliuoti savo laiko, įsitraukimas į virtualų žaidimų, pokalbių svetainių pasaulį sukėlė tam tikrų pasekmių akademiniam pasiekimams, santykiams šeimoje. Tad galime daryti prielaidą, jog tyrėjo asmeninė patirtis ir ankstesnis įsigilinimas į nagrinėjamą problemą, leidžia giliau suvokti pačią problemą, konkrečiau iškelti probleminius klausimus aktualius šiai temai.

Tyrimo metu stengtasi kontroliuoti tyrėjo šališkumą. Visų pirma duomenys buvo fiksuojami diktofonu, informacija, kuri buvo neaiški tyrėjui, buvo atkartojama, jog būtų įsitikinta, kad tyrėjas teisingai suprato respondento atsakymus. Taip pat tyrėjas fiksavo esmines tyrimo mintis raštiškai, kurias prireikus galėtų pasinagrinėti ir neprisirišti prie pažodinio interviu užfiksuoto diktofonu. L. Rupšienė (2007) pastebi, jog toks tyrimo duomenų fiksavimas itin naudingas laiko atžvilgiu. Tačiau gali išryškėti trūkumų, jei tyrėjas nesugeba išlikti nešališkas. Tyrimo metu stengtasi suvokti,

pajausti tiriamų reiškinių prigimtį, esmę, tačiau siekta likti neutraliam tyrimo rezultatų atžvilgiu, jog asmeninė tyrėjo patirtis nepaveiktų gautų rezultatų interpretavimo.

Interviu duomenų analizė. Kokybinio tyrimo duomenys – verbalinė medžiaga, nepaisant, koku būdu jie buvo gauti. Analizės metu jie yra „apdorojami“ vienodai, t.y. naudojama turinio (angl. content) analizė, kai yra išskiriamos kategorijos bei subkategorijos (Valackienė, Mikėnė, 2008). 2 lentelėje galime matyti tyrimo analizės metu išskirtas kategorijas, bei subkategorijas. Kaip galime matyti, pagrindinės išskirtos kategorijos: paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastys, piktnaudžiaujančiųjų internetu savybės, sukeltos problemos (sveikatos, socialinės, mokymosi), prevencinės veiklos būdai, vykdytojai bei tobulinimo galimybės. Kiekviena kategorija skaidoma į subkategorijas, kurios pateikiamos lentelėje.

2 lentelė. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos galimybes mokykloje atskleidžiančios kategorijos ir subkategorijos

Kategorija	Subkategorijos
<i>Paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastys</i>	Tėvų kontrolės stoka
	Tėvų kompiuterinio raštingumo stoka
	Tėvų užimtumas
	Užimtumo trūkumas
	Draugų įtaka
	Plačios interneto galimybės
	Patogus naudojimas
	Paauglių smalsumas
<i>Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastys</i>	Tėvų kontrolės, dėmesio stoka
	Supratimo, paguodos paieškos
	Kitos veiklos trūkumas
	Globėjų pernelyg maža įtaka, kompetencijos stoka
Paauglių piktnaudžiaujančiųjų internetu savybės:	
<i>Turi bendravimo sunkumų</i>	Silpni socialiniai ryšiai
	Konfliktiškumas
	Uždarumas
<i>Nepasitiki savimi</i>	Pasyvumas veiklai
	Žema savivertė
<i>Jaučia nuovargį</i>	Irzlumas
	Išsiblaškytas
	Neišsimiegojimas
Piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos paaugliams:	
<i>Sveikatos</i>	Stresas
	Nuovargis
	Regos sutrikimai
<i>Socialinės</i>	Bendravimo problemos šeimoje
	Socialinė izoliacija
	Konfliktiškumas
	Realaus bendravimo baimė
<i>Mokymosi</i>	Pamokų nelankymas

	Išsiblašymas, pasyvumas mokymosi procese
	Mokslo rezultatų blogėjimas
<i>Piktnaudžiavimo internetu prevencinės veiklos būdai mokykloje</i>	Užsiėmimai
	Dalyvavimas “Saugaus interneto programoje”
	Informaciniai plakatai
	Žvalgomųjų tyrimų atlikimas
	Nevykdoma
Paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencinės veiklos vykdytojai:	
<i>Šeima</i>	Tėvai
<i>Mokykla</i>	Socialiniai pedagogai
	Auklėtojai
	Psichologai
	Informatikos mokytojai
<i>Bendruomenės institucijos</i>	Žiniasklaida
	Savanoriškos organizacijos
Paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos galimybės mokykloje	
<i>Pedagogų, tėvų kompetencijų tobulinimas</i>	Mokymai tėvams
	Seminarai, mokymai pedagogams
	Pedagogų, tėvų kompiuterinio raštingumo tobulinimas
	Metodinės medžiagos įsigijimas
<i>Prevencinės veiklos būdų plėtojimas</i>	Tikslingos klasės valandėlės
	Dalyvavimas “Saugaus interneto programoje”
	ŠMM aprobuota programa
<i>Bendradarbiavimo galimybių paieška</i>	Bendradarbiavimas su šeima
	Bendradarbiavimas su mokyklos bendruomene
	Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais
<i>Nereikia nieko tobulinti</i>	-

Content analizė yra validus metodas, leidžiantis padaryti specifines išvadas, remiantis analizuojamu tekstu. Ši analizė apima keturis žingsnius: 1) daugkartinį teksto skaitymą, 2) manifestinių kategorijų išskyrimą, remiantis „raktiniais“ žodžiais, 3) kategorijų turinio skaidymą į subkategorijas, 4) kategorijų ir subkategorijų interpretavimą bei pagrindimą iš teksto ekstrahuotais įrodymais (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Gautas duomenų masyvas, remiantis šiais sutartiniais content analizės metodais, buvo analizuojamas keturiais etapais: daugkartinis atsakymų skaitymas, ieškoma semantiškai artimų atsakymų ir „raktinių“ žodžių, tada konstruojamos kategorijos ir subkategorijos, o vėliau išskirtų kategorijų ir subkategorijų interpretacijos. Kategorijų formavimas – labai reikšmingas išskiriant ir apibendrinat mokslinę informaciją. Vykdam turinio (content) analizę, išskiriant kategorijas ir subkategorijas, būtina turėti gebėjimą „įsigilinti“ ir suvokti pedagogų mintis, nuostatas ir tuo pat metu pateikti viską kaip galima objektyviau. Tai

įgalina perteikti kuo tikslesnius pedagogų vertinimus, nagrinėjant rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu raišką bei sprendimo galimybes mokykloje. V. Žydžiūnaitės (2005) teigimu, turinio (*content*) analizė remiasi interpretacija, todėl kategorijų ir subkategorijų išskyrimas yra ne mechaninė technika, o kūrybiškas interpretavimo procesas, siekiant iškoduoti tekste glūdinčias prasmes.

Tyrimo validumas ir patikimumas. Siekiant tyrimo kokybiškumo, itin svarbu užtikrinti tyrimo *validumą* ir *patikimumą*. Šių kriterijų užtikrinimas leidžia spręsti apie tyrimo išvadų pagrįstumą. Tyrimo metu buvo siekiama užtikrinti vidinį ir išorinį tyrimo validumą.

Vidinis tyrimo validumas. Tyrimo metu tyrėjas pats kontaktavo su informantais, atliko su jais interviu. Atliekant interviu buvo stengiamasi, jog tyrimo dalyvių atsakymai būtų tinkamai suprasti. Todėl atliekant interviu į neaiškius respondentų atsakymus prašyta paaiškinimo, detalizavimo. Iškilus neaiškumams, tyrėjas atkartodavo respondentų atsakymus, taip pasitvirtindamas, jog teisingai suprasta tyrimo dalyvių nuomonę. Apdorojus tyrimo duomenis, parengta tyrimo ataskaita, kuri derinta su tyrimo dalyviais.

Išorinis tyrimo validumas. Stengtasi tyrime kuo konkrečiau ir aiškiau apibrėžti tyrimo objektą, pagrįsti pasirinktą tyrimo metodą, atskleisti tyrimo instrumento vaidmenį bei tyrimo analizės procedūras, jog tyrimo ataskaitos skaitytojais (mokytojais, tėvais, paaugliais, tyrėjais ir kt. asmenys) galėtų panaudoti gautus rezultatus savo realiame gyvenime, kiti tyrėjai duomenis gali panaudoti atliekant panašius tyrimus.

Tyrimo patikimumas. L. Rupšienė (2007) pabrėžia, jog vienas iš kokybinio tyrimo patikimumo užtikrinimo kriterijų – kitų tyrimo duomenų ir analizės metodų taikymas. Šiame darbe taip pat naudotas kiekybinis tyrimo metodas – apklausa raštu. Manoma, jog antro tyrimo metodo taikymas leis gauti stabilesnius tyrimo duomenis. Reikia pastebėti, jog tyrimas buvo nuolat stebimas, kontroliuojamas baigiamojo darbo vadovo, kuris stebėjo visą darbo eigą, teikė pastabas kaip tinkamai interpretuoti gautus tyrimo duomenis ir išvengti tyrimo duomenų analizavimo šališkumo.

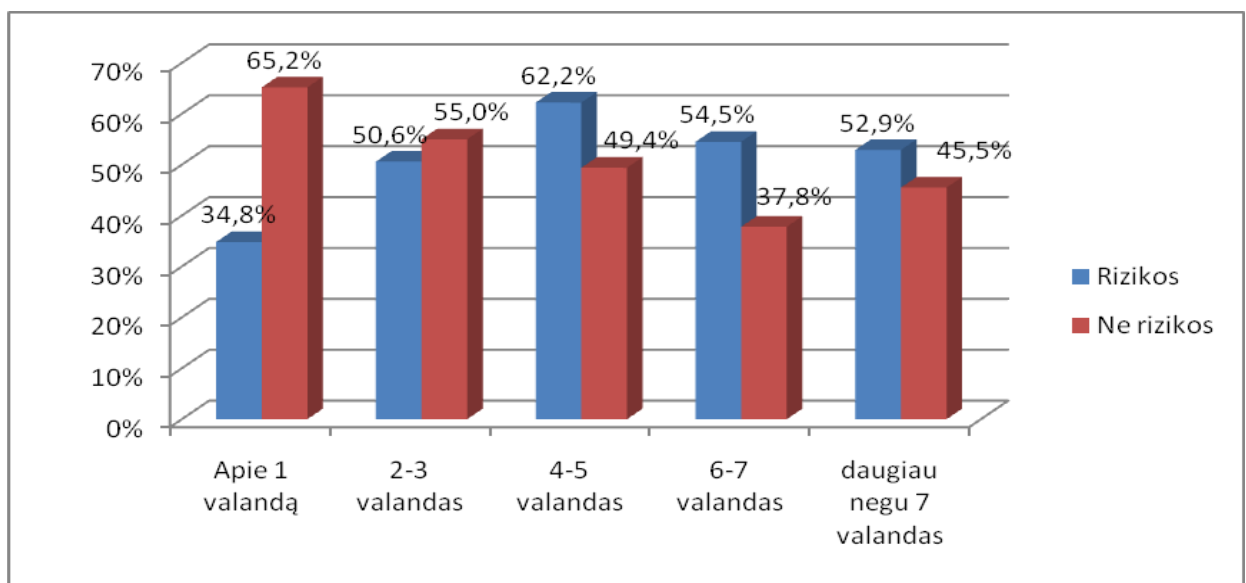
Tyrimo etika. Pirmojo susitikimo su informantais metu buvo paaiškintas tyrimo tikslas, tiriamųjų atsakymų svarumas ir naudingumas tyrinėjamos problemos atžvilgiu. Informantai tyrime dalyvavo savanoriškai. Jiems buvo pateikiamos raštiškos sutikimo dalyvauti tyrime formos (žr. priedą nr. 4). Prieš pradėdant interviu, kurį atlikdavo tyrėjas, turėdamas tikslą gauti kuo nuoširdesnius ir patikimesnius atsakymus, apklausiamiesiems asmenims buvo pažadėta, kad tyrimo atskaitoje bus skelbiami tik apibendrinti tyrimo duomenys. Taigi, tyrime vadovautasi pagrindiniais tyrimo etikos principais – savanoriškumu ir konfidencialumu. Taip pat suteikta galimybė respondentams susipažinti su tyrimo išvadomis, kurios galbūt padėtų efektyviau spręsti paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą mokykloje.

3. RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIŲ (12-14 m.) PIKTNAUDŽIAVIMO INTERNETU PREVENCIJOS MOKYKLOJE EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

3.1. Paauglių bei pedagogų požiūris į rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu raišką bei priežastis

Atliekant paauglių tyrimo rezultatų analizę paaiškėjo, jog aprūpinimas kompiuteriu ir internetu namų ūkiuose gana aukštas, kompiuterį namuose teigia turintys 98,1 % respondentų, tuo tarpu internetu namuose gali naudotis 95,7 % respondentų. Taigi galime pastebėti, jog tik keletas procentų respondentų namuose neturi kompiuterio, šiek tiek daugiau respondentų atsakė neturintys namuose interneto - apie 4 %. Šie rezultatai rodo, jog šiuolaikiniai paaugliai turi visas galimybes naudotis kompiuteriu ir internetu neišvykdami iš namų.

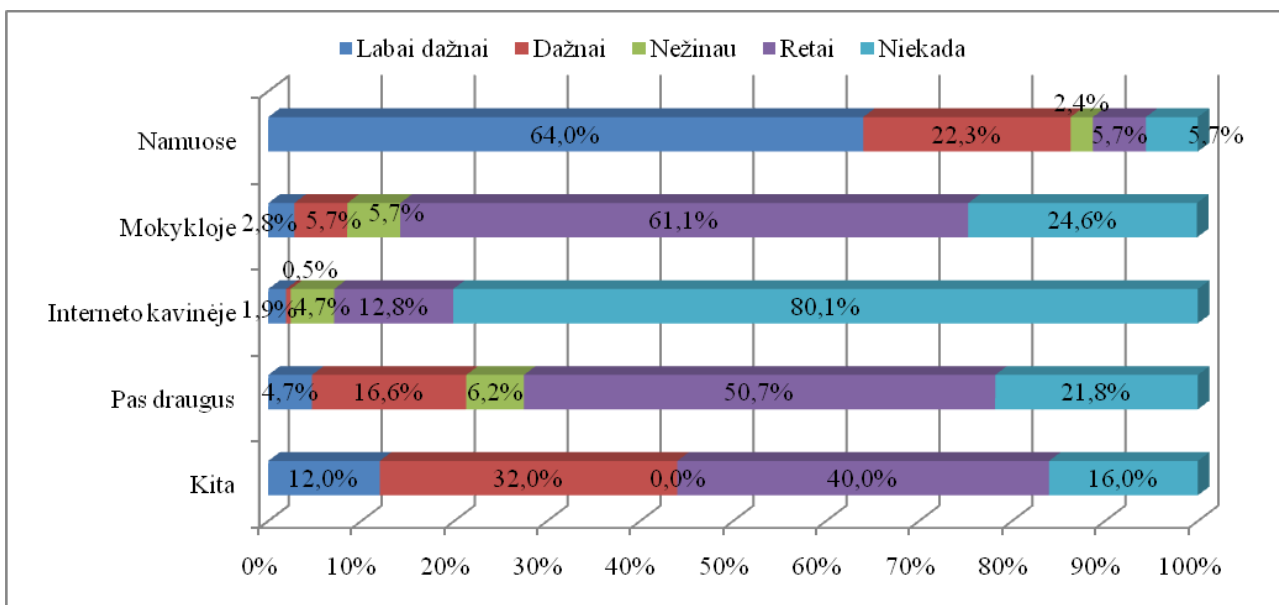
Siekiant atskleisti paauglių naudojimosi internetu raišką, respondentų buvo klausta kiek laiko per dieną jie naudojami internetu. Palyginus rizikos ir ne rizikos grupės paauglių praleidžiamą laiką internete (taikant Mann-Whitney kriterijų) aiškėja, jog tarp jų yra statistiškai reikšmingi skirtumai (Mann-Whitney, $U = 4097,000$; $p=0,002$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. priedą nr. 5), galime matyti, kad ne rizikos grupės paauglių atsakymų rangų vidurkis – 91,31, o rizikos – 116,25. Tad galime teigti, jog rizikos grupės paaugliai per dieną praleidžia daugiau laiko internete nei ne rizikos grupės paaugliai (žr. pav. nr. 7). Šie rezultatai patvirtina ir užsienio mokslininkų tyrinėjimų išvadas, jog šeimos charakteristika yra susijusi su paauglių naudojimosi internetu dažniu (Mesch, 2003).

7 pav. Rizikos ir ne rizikos grupių paauglių praleidžiamas laikas internete per dieną (%)

Statistiškai reikšmingų skirtumų lyties ir praleidžiamo laiko internete atžvilgiu nerasta, tačiau rangų vidurkis rodo, jog vyriškos lyties naudojimosi internetu laikas yra šiek tiek ilgesnis (moteris - 102,5, vyras - 109,5).

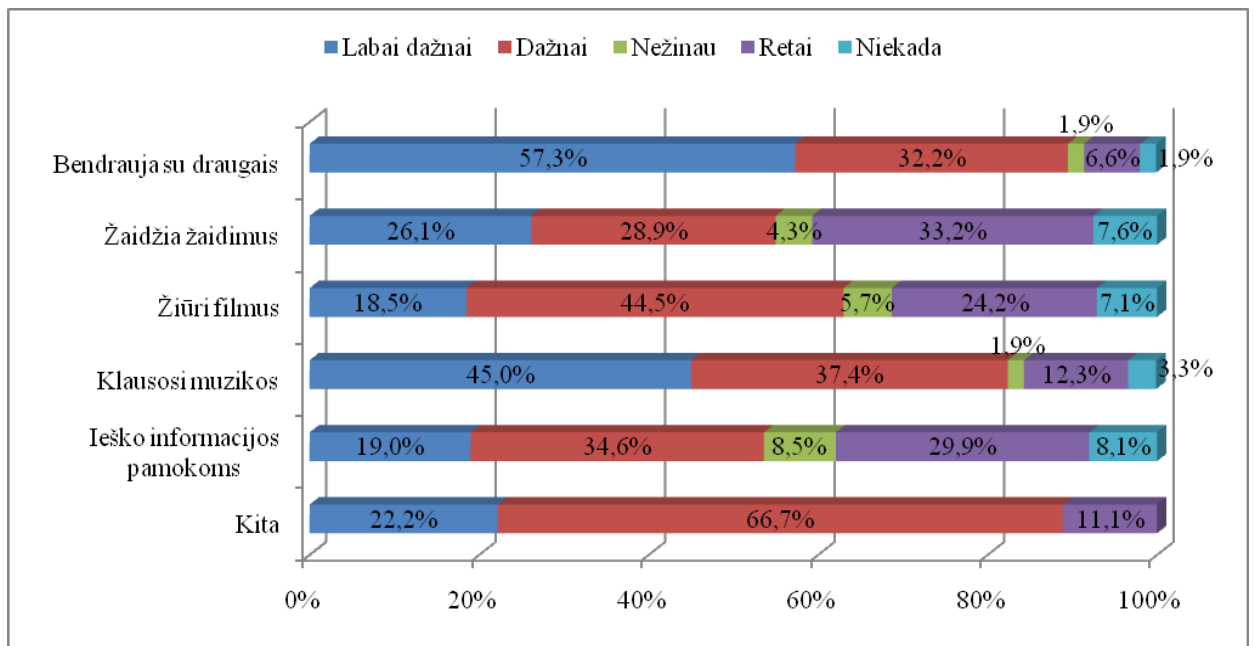
Tiriamųjų taip pat buvo klausta kur dažniausiai jie naudojami internetu. Didžioji dalis respondentų atsakė, jog labai dažnai internetu naudojami namuose, ir dauguma respondentų minėjo, jog mažiau internetu naudojami interneto kavinėse (žr. pav. nr. 8). Galime daryti prielaidą, jog aukštas aprūpinimas kompiuteriu ir internetu namų ūkiuose, turi įtakos retesniai lankymuisi interneto kavinėse, kas prieš kelerius metus buvo itin opi problema Lietuvos jaunimo tarpe.

8 pav. Naudojimosi internetu vieta (%)

Taikant Mann Whitney kriterijų statistiškai reikšmingų skirtumų tarp rizikos ir ne rizikos grupės paauglių naudojimosi internetu vietos nepastebėta. Tačiau taikant Kruskal-Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad skirtumai tarp paauglių amžiaus ir naudojimosi internetu kavinėse yra statistiškai reikšmingi ($\chi^2 = 13,460$; $df = 2$; $p = 0,001$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. priedą nr. 6), galime matyti, kad 12 m. paauglių atsakymų rangų vidurkis – 116,45; 13 m. – 111,63; 14 m. – 91,93. Tad galima daryti prielaidą, kad jaunesnieji paaugliai labiau linkę leisti laiką interneto kavinėse, nei 13-14 m. paaugliai.

Tyrimo taip pat siekta išsiaiškinti, kokioms veikloms internete prioritetą teikia paaugliai. Tyrimo rezultatai pateikiami 9 paveiksle, kuriame galime pastebėti, jog dažniausiai paaugliai internete palaiko socialinius ryšius, klausosi muzikos, žaidžia žaidimus, mažiau internetą naudoja informacijos paieškai. Palyginus rizikos ir ne rizikos grupės paauglių atsakymus statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta. Tad galime teigti, jog rizikos grupės paaugliai internetą daugiau naudoja pramoginėms funkcijoms, poilsiui, o ne kaip pagalbą mokymosi procese.

9 pav. Paauglių veiklos rūšys internete (%)

Tyrimo rezultatai atskleidė, jog rizikos ir ne rizikos grupių paauglių veiklos rūšys statistiškai reikšmingai nesiskiria. Palyginus paauglių veiklas internete lyties atžvilgiu taikant Mann Whitney kriterijų aptikti reikšmingi skirtumai ties šiomis veiklomis: bendravimas su draugais (Mann-Whitney, $U = 4323,000$; $p=0,001$); žaidybinė veikla (Mann-Whitney, $U = 2359,000$; $p=0,000$); muzikos klausymas (Mann-Whitney, $U = 4084,500$; $p=0,000$); informacijos paieška pamokoms (Mann-Whitney, $U = 4567,000$; $p=0,019$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. priedą nr. 5), galime matyti, kad paauglėms mergaitėms aktualesnė veikla internete yra bendravimas su draugais, muzikos klausymas bei informacijos paieška pamokoms. Tuo tarpu paaugliai vaikinai labiau išreiškė nuomonę, jog internete žaidžia žaidimus. Taikant Kruskal Wallis kriterijų amžiaus atžvilgiu statistiškai reikšmingų skirtumų neaptikta.

Tyrimo siekta sužinoti paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastis. Nagrinėjant pedagogų interviu atsakymus apie paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastis, išskirtos aštuonios subkategorijos, kurios iliustruojamos 3 lentelėje.

3 lentelė. Paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastys

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu
Priežastys	Tėvų kontrolės stoka	X1- <i>Manau, tėvai mažai laiko skiria vaiko laisvalaikiui. Vaikas neįaučia kontrolės, daro internete ką nori ir kiek nori.</i>
		X1, X2, X6 - <i>Tėvai retas kuris domisi.</i>
		X8, X6 - <i>Mažai laiko šeimoje skiriama paauglio veiklai.</i>
		X10 - <i>Tėvams nerūpi ką jų vaikai daro internete, todėl vaikams sudaromos visos galimybės piktnaudžiauti internetu.</i>

	Tėvų kompiuterinio raštingumo stoka	X5, X7 - <i>Tėvams stinga kompetencijos, žinių...</i>
		X9 - <i>Tėvai turi mažai žinių, todėl nesidomi ir nedraudžia vaikui būti internete.</i>
	Tėvų užimtumas	X6 - <i>Šiandien tėvai yra labai užimti, neretai laksto per kelis darbus...tėvams net ramiau, jei žino, kad vaikas namie prie kompiuterio, o ne kažkur gatvėje.</i>
		X2 - <i>Tėvų didelis užimtumas, susvetimėjimas šeimose, nebelieka laiko bendravimui, pabuvimui, tad vaikas bando tai rasti internete.</i>
		X8 - <i>Tėvai nesudaro vaikams galimybių į įdomesnę, turiningesnę veiklą, tad internetas paprasčiausias pasirinkimas.</i>
	Užimtumo trūkumas	X10 - <i>Patrauklių saviraiškos centrų trūkumas...</i>
		<i>Per mažos galimybės savirealizacijai.</i>
		X9, X7 - <i>Vaikai neturi kitos veiklos, trūksta užsiėmimų.</i>
		X2, X5 - <i>Užsiėmimų trūkumas...</i>
		X7 - <i>Laisvalaikio praleidimo problemos.</i>
	Draugų įtaka	X8 - <i><...> draugų įtaka.</i>
	Plačios interneto galimybės	X1, X9 - <i>Įvairi, įdomi veikla internete...</i>
		X6 - <i>Paaugliai gali rasti daug veiklų internete: žaidimai, bendravimas.</i>
		X9 - <i>Gali bendrauti, kas labai aktualu paauglystėje, susirasti naujų draugų.</i>
		X2 - <i>Platus internetinių paslaugų ratas...</i>
	Patogus naudojimąsi	X7 - <i>Yra galimybės, visi turi kompiuterius...</i>
		X5, X8 - <i>Nereikia niekur eiti, gali viską daryti internete.</i>
		X7 - <i>Nėra jokių apsaugos priemonių, kiek nori, tiek laiko leidžia.</i>
		X9, X3 - <i>Labai patogiu, internete daug ką gali veikti.</i>
	Paauglių smalsumas	X5 - <i>Žingeidumas.</i>
		X3 - <i>Jiems smalsu...</i>

Kaip galime pastebėti iš lentelėje pateiktos informacijos, net trys paauglių piktnaudžiavimo internetu priežasčių subkategorijos susijusios su šeima, tai akcentavo beveik visi respondentai. Net keturi respondentai minėjo, jog neretai paauglius skatina piktnaudžiauti internetu **tėvų kontrolės stoka** vaikų laisvalaikiui. Tėvai dažnai džiaugiasi, jog paaugliai ramiai būna internete ir neskiria pakankamai dėmesio ten praleidžiamam laikui bei vaikų pasirinktoms veikloms. Būtent tai iliustruoja respondentų atsakymai: *“Vaikai neįaučia tėvų kontrolės”, “Tėvams nerūpi ką jų vaikai daro internete”*.

Tėvų kompiuterinio raštingumo stoka – tai kaip priežastį nurodė du respondentai, kurie įvardijo, jog tėvai dažnai stokoja žinių, patirties, jog galėtų su vaikais laisvai kalbėti, domėtis jų veikla internete, patarti vaikui šiuo klausimu. Pedagogai įvardijo, jog šiuolaikiniai paaugliai dažnai žino daugiau apie kompiuterį, internetą nei tėvai ar pedagogai. Respondento atsakymas: *“Tėvai turi mažai žinių, todėl nesidomi ir nedraudžia vaikui būti internete”* leidžia daryti prielaidą, jog tėvai dažnai neįvertina neigiamo interneto poveikio paaugliui.

Trečioji piktnaudžiavimo internetu priežastis – **tėvų užimtumas**. Pedagogai pastebėjo, jog sunki šiandieninė šeimų ekonominė situacija lemia, jog šeimos tarpusavio ryšiai yra gana silpni, mažai dėmesio skiriama vaikų užimtumui, laisvalaikiui. *“Tėvų didelis užimtumas, susvetimėjimas šeimose, nebelieka laiko bendravimui, pabuvimui, tad vaikas bando tai rasti internete”* šiuo atsakymu respondentas pabrėžia, jog neretai tėvų laiko neturėjimas yra viena svarių priežasčių, kurios skatina paauglį pasinerti į virtualų interneto pasaulį. Tėvų dėmesio nebuvimą paaugliai neretai stengiasi surasti internete, draugų, pažįstamų tarpe.

Pusė pedagogų akcentavo, jog **paaugliams trūksta užimtumo**: *“Patrauklių saviraiškos centrų trūkumas...Laisvalaikio praleidimo problemos...Per mažos galimybės savirealizacijai”*, tai atsakymai, kurie rodo, jog šiandieninė paauglių užimtumo problema tebėra aktuali mūsų visuomenėje. Nesurasdami juos dominančios veiklos, kur galėtų save išreikšti, realizuoti paaugliai pasirenka veiklą, kuri yra arčiausiai jų ir joje visada gali rasti dominančių užsiėmimų. Tad galime pastebėti, jog paauglių neformalaus užimtumo organizavimo problemos neretai gali nulemti paauglių problemišką naudojimąsi internetu.

Vienas pedagogas įvardijo, jog paauglius piktnaudžiauti internetu **įtraukia draugai**, galime daryti prielaidą, jog bendra veikla, noras būti drauge, neatsilikti nuo bendraamžių gali paskatinti paauglį nesaikingai naudotis internetu, be to, žinome, kad paauglystėje draugų įtaka yra labai sviri.

Taip pat pedagogai pastebi, jog **plačios interneto galimybės** itin vilioja paauglius ir gali būti viena priežasčių skatinančių juos piktnaudžiauti internetu. Pedagogai minėjo, kad: *“Paaugliai gali rasti daug veiklų internete: žaidimai, bendravimas”*, *“Gali bendrauti, kas labai aktualu paauglystėje, susirasti naujų draugų”*. Taigi apibendrinant galime pastebėti, jog platus internetinių paslaugų ratas, jų prisitaikymas prie įvairaus vartotojų rato, neretai tampa vien priežasčių, kurios lemia paauglių piktnaudžiavimą internetu.

Sekanti pedagogų įvardyta priežastis, taipogi siejasi su internetu – tai **patogi ir paprasta prieiga prie kompiuterio ir interneto**. Kaip anksčiau buvo minėta, namų ūkių aprūpinimas kompiuteriu ir internetu itin aukštas, tad šie atsakymai *“Yra galimybės, visi turi kompiuterius...”*, *“Nereikia niekur eiti, gali viską daryti internete”* liudija, jog itin dideliame interneto vartojimui įtakos turi patogumas, jog paauglys gali gauti viską vienu metu, neišeidamas iš namų. Taip pat buvo minėta, jog *“Nėra jokių apsaugos priemonių, kiek nori, tiek laiko leidžia”*. Pedagogai įvardijo, jog paaugliams naudojimas internetu itin atviras, namuose tėvai nenaudoja jokių interneto saugumo, turinio filtravimo priemonių, tad paaugliai internete gali veikti ką panorėję.

Paskutinė priežasčių subkategorija – **paauglių smalsumas**, pedagogai, kaip piktnaudžiavimo internetu priežastį įvardijo paauglių žingeidumą, smalsumą, kurį paaugliai itin laisvai gali patenkinti internete, nes ten visas turinys paaugliui pasiekiamas.

Pedagogų klausta, kokios specifinės priežastys gali lemti rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimą internetu. Atsakymų analizė leido išskirti keturias subkategorijas, kurias galime matyti 4 lentelėje.

4 lentelė. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu priežastys

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu
Priežastys	Tėvų kontrolės, dėmesio stoka	X3, X7, X10 - <i>Permažai priežiūros, auklėjimo...</i>
		X2, X5, X 7 - <i>Bendravimo su tėvais stoka.</i>
		X8 - <i>Tėvai dažnai galvoja, kad svarbiausia, jog suteikia vaikui materialius dalykus, o bendravimo, ryšio nebelieka...</i>
	Supratimo, paguodos paieška	X7, X9 - <i>Ieško draugų, paguodos ...</i>
		X4 - <i>Vienišumas, veikla internete stengiasi tai kompensuoti.</i>
		X3 - <i>Internetė randa draugų, kurie juos supranta, užjaučia. Galbūt net randa patyrusių tą patį.</i>
	Kitos veiklos trūkumas	X2 - <i>Netinkamas užimtumas po pamokų.</i>
		X7 - <i>Tokiose šeimose vaikai, mažiau turi galimybių kitai veiklai...</i>
	Globėjų pernelyg maža įtaka, kompetencijos stoka	X10 - <i>Seneliai neturi tiek įtakos ir fizinės sveikatos, kad galėtų suvaldyti paauglius...</i>
		X8, X6 - <i>Globėjai neturi tiek kompetencijos, jog galėtų kontroliuoti paauglius...</i>
		X1, X7 - <i>Mažiau laiko skiriama vaiko veiklai.</i>

Tėvų kontrolės, dėmesio stoka – ši priežastis buvo įvardyta ir kalbant apskritai apie paauglių piktnaudžiavimą internetu, tačiau pedagogai ją akcentavo ir kalbant apie rizikos grupės paauglius, respondentai minėjo, jog šiems paaugliams ši priežastis dar aktualesnė, nes nepilnose, išsiskyrusiose ar tėvų emigraciją patyrusios šeimos dar mažiau dėmesio ir laiko gali skirti savo paaugliams. “*Tėvai dažnai galvoja, kad svarbiausia, jog suteikia vaikui materialius dalykus, o bendravimo, ryšio nebelieka...*” šis pavyzdys iliustruoja, jog tėvai dažnai stengiasi dėl paauglio materialinės gerovės, ko pasėkoje nuvertinama ir lieka nuošalyje viena pagrindinių šeimos funkcijų – bendravimas, ryšių palaikymas.

Neretai rizikos grupės paauglius piktnaudžiauti internetu skatina *supratimo, paguodos paieška*. Informantai minėjo, jog paaugliai vienišumo jausmą, supratimą, kurio neranda šeimoje, dažnai bando kompensuoti virtualiame pasaulyje „*Internetė randa draugų, kurie juos supranta, užjaučia. Galbūt net randa patyrusių tą patį*“. Galime daryti prielaidą, jog rizikos grupės paaugliams internetas tampa priemone gauti virtualią pagalbą, paguodą, supratimą, kurio stinga šeimoje.

Taip pat informantai akcentavo, jog rizikos grupės paaugliams *trūksta kitos veiklos* galimybių, rizikos šeimos dažnai negali savo vaikams sudaryti plačias užimtumo galimybes, todėl vaikui lieka save realizuoti, užimti veikla internete, kuri neretai tampa pagrindine paauglio laisvalaikio dalimi, o jos nekontroliuojant ir piktnaudžiavimo internetu priežastimi.

Globėjų pernelyg maža įtaka, kompetencijos stoka – viena dažniausiai respondentų minimų rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu priežasčių. Pedagogai pabrėžė, jog vienišose šeimose, arba tėvams emigravus į užsienį, vaikus neretai padeda globoti seneliai, giminės ar kiti globėjai, kurie dažnai neturi kompetencijų, patirties suprasti ir padėti tokiam paaugliui „*Globėjai neturi tiek kompetencijos, jog galėtų kontroliuoti paauglius...*”. Dažnai tai nepajėgiama padaryti dėl laiko ar fizinių galimybių trūkumo. Tad galime apibendrinti, jog globėjo vaidmuo neretai gali paskatinti paauglį piktnaudžiauti internetu, nes jis žino, jog tai jam nebus draudžiama arba jis pajėgs tam pasipriešinti.

Atliekant tyrimą paauglių tarpe labiau gilintasi į priežastis, kurios skatina paauglius naudotis tam tikromis internetinėmis veiklomis. Tyrime domėtasi apie dviejų populiariausių internetinių veiklų naudojimą ir jų populiarumo priežastis tarp rizikos grupės paauglių. Tyrimas atskleidė, jog statistiškai reikšmingų skirtumų tarp rizikos ir ne rizikos grupės paauglių ir žaidimų žaidimo internete nepastebėta. Tačiau lyginant šią veiklą lyties atžvilgiu, taikant Chi kvadrato kriterijų buvo nustatyta, kad skirtumai statistiškai reikšmingi ($\chi^2 = 26,401$; $df = 1$; $p = 0,000$). Tyrimas parodė, kad berniukai labiau linkę žaisti žaidimus internete, nei mergaitės (žr. priedą nr. 7).

Tyrimo metu domėtasi kokie žaidimai populiariausi paauglių tarpe, iš paauglių atsakymų analizės išskirtas pagrindinių, populiariausių žaidimų penketukas:

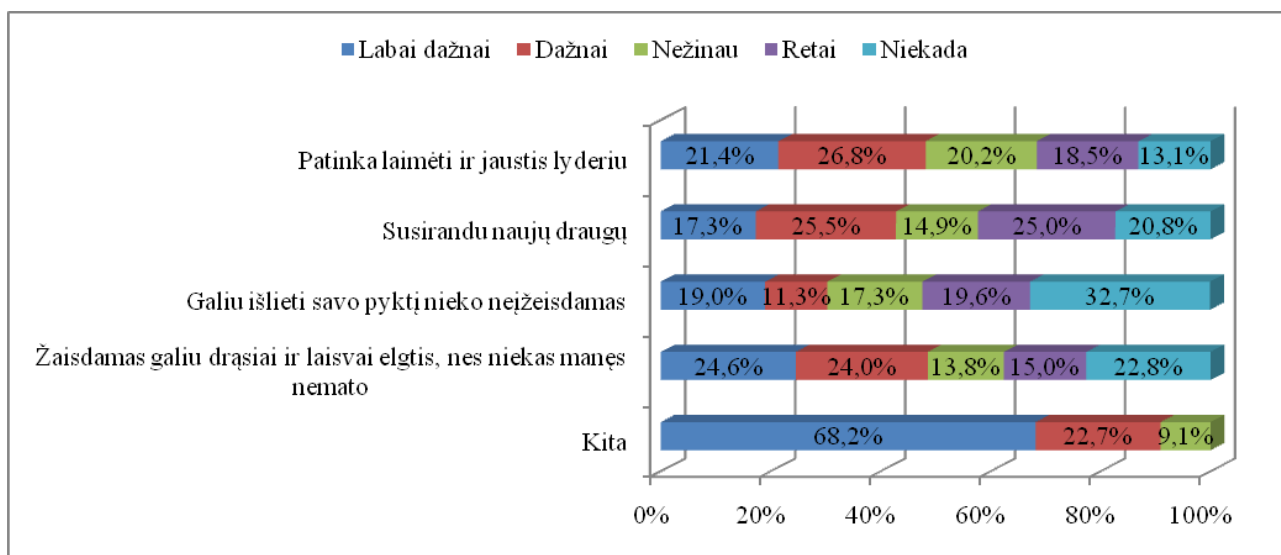
5 lentelė. Populiariausi žaidimai paauglių tarpe

Žaidimo pavadinimas	Atsakiusiųjų skaičius	Rekomenduojamas žaidžiančiųjų amžius
Counter-Strike	52	16 m.
Need for Speed Underground 2	39	3 m.
Grand Theft Auto III	37	18 m.
Facebook žaidimai	34	-
Lineage	24	12 m.

Išskyrus populiariausius paauglių žaidimus, naudojantis Paneuropos žaidimų informacijos (PEGI) sistema (žr. priedą nr. 8) buvo išskirtas amžius nuo kurio rekomenduojama žaisti įvardytus žaidimus (www.pegi.info). Atlikta žaidimų analizė parodė, jog net du vieni populiariausių žaidimų paauglių tarpe, neatitinka jų amžių, kaip nurodoma PEGI sistemoje šie žaidimai pasižymi smurtiniu turiniu bei netinkama kalba. Taip pat pastebėta, jog mergaitės daugiau žaidimus žaidžia socialinėje

svetainėje www.facebook.com, tuo tarpu paaugliai vaikinai renkasi atskirus žaidimų portalus ir dažniau renkasi smurtinio pobūdžio žaidimus.

10 paveiksle galime matyti kokios priežastys lemia, jog žaidimai yra mėgstama ir populiari veikla paauglių tarpe. Pagrindinės priežastys: lyderiavimo, laisvės pojūtis, galimybė susirasti draugų. Nemaža dalis respondentų įvardijo kitas priežastis, jog patinka žaidimus žaisti „nes tai patogiu, įdomu, smagu“.

10 pav. Priežastys, skatinančios paauglius žaisti kompiuterinius žaidimus

Analizuojant duomenis rizikos ir ne rizikos grupių atžvilgiu pastebėti reikšmingi skirtumai ties: norėjimu laimėti ir būti lyderiu (Mann-Whitney, $U = 2905,500$; $p=0,043$) bei kitų priežasčių (Mann-Whitney, $U = 23,500$; $p=0,013$). Rangų vidurkiai parodė (žr. priedą nr. 5), jog ne rizikos grupės paauglius labiau skatina žaisti žaidimus noras lyderiauti ir pajusti pasitenkinimą, tuo tarpu rizikos grupės paaugliams būdingesnės kitos priežastys t.y. kitos veiklos nebuvimas, paprastas ir patogus priėjimas prie kompiuterio, tiesiog įdomus, patrauklus žaidimų turinys. Tenka pastebėti, jog pedagogai taip pat akcentavo, jog kitos veiklos nebuvimas gali turėti įtakos rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimui internetu. Galime daryti prielaidą, jog nepilnose, išsiskyrusiose ar tėvų emigraciją patyrusiose šeimose paaugliams sudaromos mažesnės galimybės į įvairios veiklos pasirinkimą, kas lemia interneto populiarumą šios grupės tarpe. Tad aktualu pastebėti, jog dirbant prevencinį darbą svarbu orientuotis į rizikos grupės vaikų užimtumo optimizavimą, kuris gali būti apsauginiu veiksmu sprendžiant piktnaudžiavimo internetu problemą rizikos grupės paauglių tarpe.

Nagrinęjant priežastis skatinančias paauglius žaisti žaidimus internete lyties atžvilgiu pastebėti reikšmingi skirtumai ties lyderiavimu žaidimuose (Mann-Whitney, $U = 2804,500$; $p=0,039$). Pagal rangų vidurkius galime pastebėti, jog paauglėms mergaitėms mažiau svarbus lyderiavimo, laimėjimo jausmas žaidimuose, nei vaikinams (žr. priedą nr. 5).

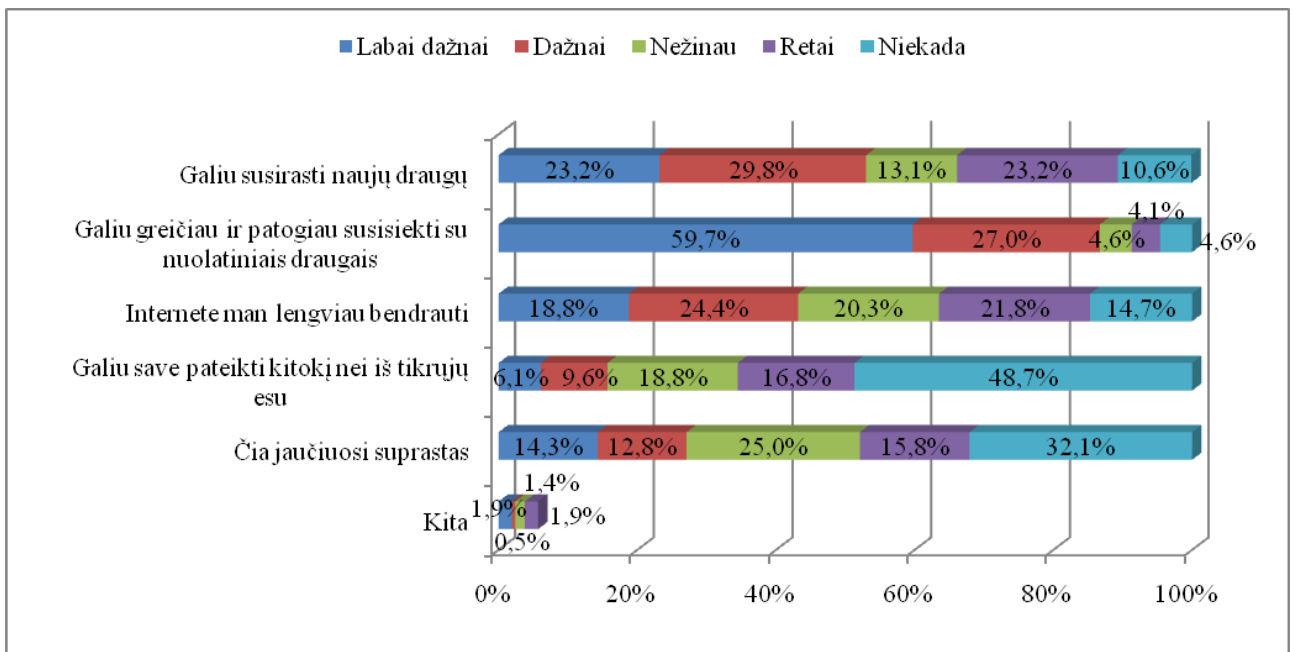
Internetas dažnai naudojamas kaip bendravimo, susisiekiimo priemonė. Šis tyrimas taip pat atskleidė, jog paaugliai labai dažnai komunikuoja ir palaiko ryšius internete. Tyrime domėtasi kokiose socialinėse svetainėse savo profilius turi ir jomis naudojasi paaugliai. Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp grupių ir socialinių tinklų pasirinkimo neaptikta, tad galime daryti prielaidą, jog abi paauglių grupės naudojasi panašiais socialiniais tinklais. Taikant dichotomijų analizę paaiškėjo, jog paaugliai naudojasi dviem ar net daugiau socialinių tinklų. Kaip galime matyti lentelėje viena populiariausių svetainių tai tarptautinis socialinis tinklas www.facebook.com ir www.one.lt svetainė. Tik 6,4% paauglių pažymėjo, jog nesinaudoja jokiais socialiniais tinklais. Rezultatai parodė, jog paaugliai taip pat naudojasi www.friendclub.lt, www.twitter.com socialinėmis svetainėmis. Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp grupių neaptikta, tad galime pastebėti, jog toks platus socialinių svetainių pasirinkimas ir naudojimas jomis, rodo, jog rizikos grupės paaugliams svarbu ir populiariu naudoti internetą socialinio tinklo palaikymui ir plėtojimui.

6 lentelė. Paauglių lankomos socialinės svetainės internete

Atsakymų variantai	Respondentų pažymėjusių variantą, skaičius	% atsakymų nuo bendro visų atsakiusiųjų skaičiaus
<i>Facebook.com</i>	180	85,3%
<i>One.lt</i>	114	54%
<i>Pažintys.lt</i>	11	5,2%
<i>Ieškok.lt</i>	4	1,9%
<i>Draugas.lt</i>	37	17,5%
<i>HotNot.lt</i>	13	6,2%
<i>Kita</i>	10	4,7%
<i>Nesinaudoja jokiais socialiniais tinklais</i>	14	6,4%

Pastaba. Kai kurie respondentai pažymėjo po kelis atsakymus, todėl bendra paskutiniojo stulpelio procentų suma viršija 100%.

Sekančiu klausimu domėtasi, kokios priežastys skatina tokį paauglių žavėjimąsi šia internetine veikla. Tyrimo rezultatais nustatyta, jog socialiniuose tinkluose paaugliai dažniausiai lankosi, nes gali paprastai ir patogiai palaikyti santykius su nuolatiniais draugais, užmegzti naujas pažintis, internete jiems paprasčiau bendrauti. Mažiausiai paauglius internete žavi galimybė pateikti save kitokį nei realybėje (žr. pav. nr. 11). Tad galime daryti išvadą, jog pagrindinė priežastis, kodėl rizikos ir ne rizikos grupės paaugliai naudojasi soc. svetainėmis - tai galimybė plėsti bei palaikyti savo socialinį tinklą.

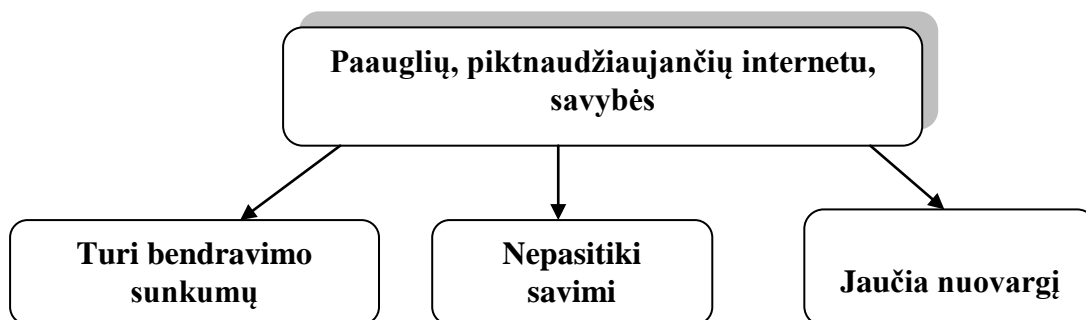

11 pav. Paauglių naudojimosi socialiniais tinklais internete priežastys

Taikant Kruskal-Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad skirtumai tarp paauglių amžiaus ir naudojimosi socialiniais tinklais priežasčių yra statistiškai reikšmingi ties šiais teiginiais: internete lengviau bendrauti ($\chi^2 = 7,923$; $df = 2$; $p = 0,019$); internete jaučiasi suprastas ($\chi^2 = 6,861$; $df = 2$; $p = 0,032$); kitos priežastys ($\chi^2 = 6,080$; $df = 2$; $p = 0,048$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. priedą nr. 6), galime matyti, kad 12-13 m. paaugliams lengviau bendrauti internete, jie dažniau nei vyresni paaugliai išreiškė nuomonę, jog internete randa supratimą.

Kaip buvo rašyta I darbo skyriuje internetas savo galimybėmis dažnai teikia ne tik naudą, bet ir žalą. Vienas iš neigiamų aspektų – draudžiamos informacijos vaikams prieinamumas. Į klausimą ar lankaisi puslapiuose, kuriuose informacija skirta tik suaugusiems (N-18). Šiek tiek daugiau nei ketvirtadalis respondentų (22,3%) atsakė, jog tokiuose puslapiuose lankosi. Populiariausi įvardyti puslapiai buvo pornografinis tinklalapis www.RedTube.com. Taikant Chi kvadrato kriterijų buvo nustatyta, kad lyčių požiūriu skirtumai statistiškai reikšmingi ($\chi^2 = 23,377$; $df = 1$; $p = 0,000$), pastebėta, jog paaugliai vaikinai labiau linkę lankytis, tokio turinio puslapiuose, nei merginos. Kadangi rizikos ir ne rizikos grupių atsakymai nebuvo statistiškai reikšmingi galime daryti prielaidą, jog internete neužtikrinamos galimybės, jog paauglius nepasiektų žalingo turinio informacija, todėl vykdant neigiamo interneto poveikio prevenciją mokykloje, tai galėtų būti viena iš pagrindinių darbo krypčių.

Tyrimo pedagogų prašyta apibūdinti kuo pasižymi paaugliai piktnaudžiaujantys internetu. Atlikus pedagogų atsakymų analizę išskirtos trys atsakymų kategorijos, kurios iliustruojamos 12 paveiksle.

12 pav. Pedagogų išskirtos savybės, būdingos piktnaudžiaujantiems internetu paaugliams

Išskirtos trys paauglių, piktnaudžiaujančių internetu, savybių kategorijos, kurios detalizuojamos subkategorijomis sekančioje lentelėje (žr. lentelę nr. 7).

7 lentelė. Paauglių, piktnaudžiaujančių internetu, charakteristika

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu
Turi bendravimo sunkumų	Silpni socialiniai ryšiai	X7, X4 - Turintys bendravimo šeimoje problemų.
		X5 - Dažnai piktnaudžiauja paaugliai, kuriems trūksta bendravimo, dėmesio šeimoje.
		X1, X3 - Ryšių nebuvimas šeimoje, susvetimėjimas...
	Konfliktiškumas	X3 - Dažnai linkę konfliktuoti su bendraamžiais, pikti ant visų ...
		X7 - Turintys bendravimo problemų su bendraamžiais.
		X5 - Konfliktiškumas, nesugebėjimas išspręsti problemų.
	Uždarumas	X10 - Dažnai tokie paaugliai būna atsiskyre, nebendraujantys.
X8 - Sunkiai pritampantys draugų tarpe, uždari, vieniši...		
Nepasitiki savimi	Pasyvumas veiklai	X6 - Paaugliai, neatrandantys savo nišos, nesugebantys niekur savęs realizuoti... Jiems sunku kažkur save išreikšti.
		X9 - Neatrandantys savęs jokioje veikloje... pasyvūs viskam.
	Žema savivertė	X2 - Tai dažnai save žemai vertinantys paaugliai, stokojantys pasitikėjimo savo jėgomis.
		X8 - Niekur savęs neišreiškiantys, nepasitikintys savimi...
Jaučia nuovargį	Irlumas	X7 - Sudirgusios nervinės sistemos.
		X9 - Dažnai išsimušę iš vėžių, neramūs, sudirgę.
		X4 - Irlūs, pavargę...
		X2, X9 - Pikti ...
	Išsiblaškytas	X7 - Nesugebantys sukonzentruoti dėmesio, išsiblaškę.
	Neišsimiegojimas	X2 - Dažnai neišsimiegoję, pavargę.
X4 - Paraudusiom nuo nemigos akimis...		

Kaip galime matyti pirmojoje kategorijoje „**turi bendravimo sunkumų**“ išskirtos trys subkategorijos t. y. *silpni socialiniai ryšiai, konfliktiškumas ir uždarumas*. Pedagogų atsakymai atskleidė, jog dažniausiai respondentai akcentavo problemas šeimos bei draugų tarpe. Piktnaudžiavimo internetu priežastimi neretai tampa silpni, neglaudūs tarpusavio santykiai šeimoje, bendravimo šeimoje stoka „*Dažnai piktnaudžiauja paaugliai, kuriems trūksta bendravimo, dėmesio šeimoje*“. Vienas iš respondentų vėlgi akcentavo, jog šeimų susvetimėjimas ir nutolimas skatina paauglius pasitraukti į internetinį pasaulį.

Trys respondentai minėjo, jog linkę į piktnaudžiavimą paaugliai pasižymi **konfliktiškumu**, kuris dažnai pasireiškia „*konfliktiškumu, nesugebėjimu išspręsti problemų*“. Tad galime pastebėti, jog pedagogų nuomone, paaugliai, kuriems sunku sutarti su bendraamžiais, kurie dažnai iššaukia konfliktines situacijas, ir nemoka konstruktyviai spęsti problemų - viena iš savybių būdingų piktnaudžiauti internetu linkusiam paaugliui.

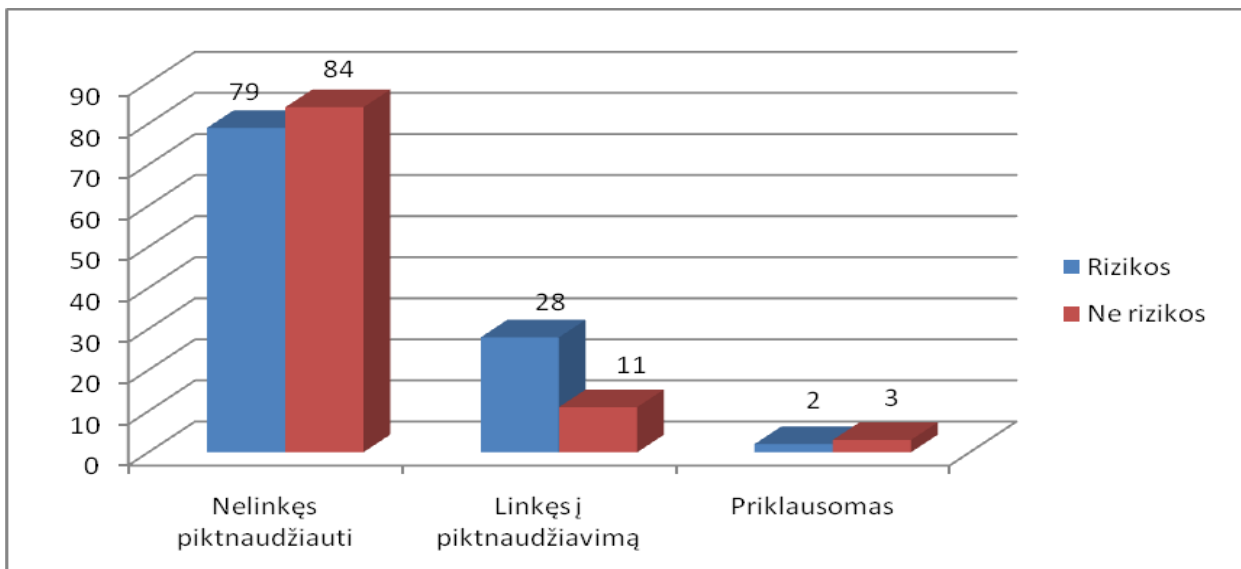
Keletas respondentų įvardijo, jog paauglių **uždarumas**, vienišumas, atsiskyrimas - tai savybės būdingos dideliems interneto mėgėjams. Paaugliai, kurie užsisklendę savyje, atsiskyre nuo bendraamžių arba prie jų nepritampantys dažnai šį bendravimo trūkumą kompensuoja santykiškai internete. M. Wells, K. J. Mitchell (2008) tyrimai taip pat atskleidė, jog paauglių vienišumas, atsiribojimas nuo socialinės aplinkos gali turėti įtakos įsitraukimui į socialinius tinklus.

Antrojoje kategorijoje **nepasitikėjimas savimi** išskiriamos dvi subkategorijos: *pasyvumas veiklai, žema savivertė*. Pedagogai pabrėžė, jog šios savybės apibūdina piktnaudžiauti linkusį paauglį: „*Paaugliai, neatrandantys savo nišos, nesugebantys niekur savęs realizuoti... Jiems sunku kažkur save išreikšti*“, „*Tai dažnai save žemai vertinantys paaugliai, stokojantys pasitikėjimo savo jėgomis*“. Galime pastebėti, jog šios savybės yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, kadangi neretai paaugliai, neatrandantys kur save realizuoti, ima nepasitikėti savo jėgomis, ir tai stengiasi paneigti internetinėje erdvėje.

Paskutinėje savybių kategorijoje informantai nurodė **nuovargio požymius**, iš kurių galima matyti, jog paauglys piktnaudžiauja internetu, tai yra: *irzlumas, išsiblaškyimas, neišsimiegojimas*. Pedagogai teigė, jog pastebi, kad paaugliai linkę piktnaudžiauti internetu dažnai mokykloje būna neišsimiegoję, nepailsėję, ko pasekoje atsiranda išsiblaškyimas, nesusikaupimas, irzlumas, neadekvatus pyktis ant visų. Pradėjus aiškinti šių savybių priežastis neretai pasirodo, jog paauglio „geriausias draugas“ – kompiuteris, kuriam neretai aukojamas miego laikas.

K. Young atlikto priklausomybės testo rezultatai parodė, jog lyginant rizikos ir ne rizikos grupių paauglių naudojimosi internetu lygius, taikant Chi kvadrato kriterijų nustatyti reikšmingi skirtumai ($\chi^2 = 7,199$; $df = 2$; $p = 0,027$). Kaip galime matyti 13 paveiksle daugiausia paauglių nelinkę piktnaudžiauti internetu (tiesa, tai pažymėjusių rizikos grupės paauglių yra mažiau). Tačiau linkusių į piktnaudžiavimą rizikos grupės paauglių yra beveik trigubai daugiau. Priklausomybę nuo

interneto patiriančių paauglių yra 5 (tai labiau išreiškė ne rizikos grupės paaugliai). Galime akcentuoti, jog tyrimo rezultatai liudija, kad rizikos grupės paaugliai labiau linkę piktnaudžiauti internetu, nei ne rizikos grupės paaugliai.

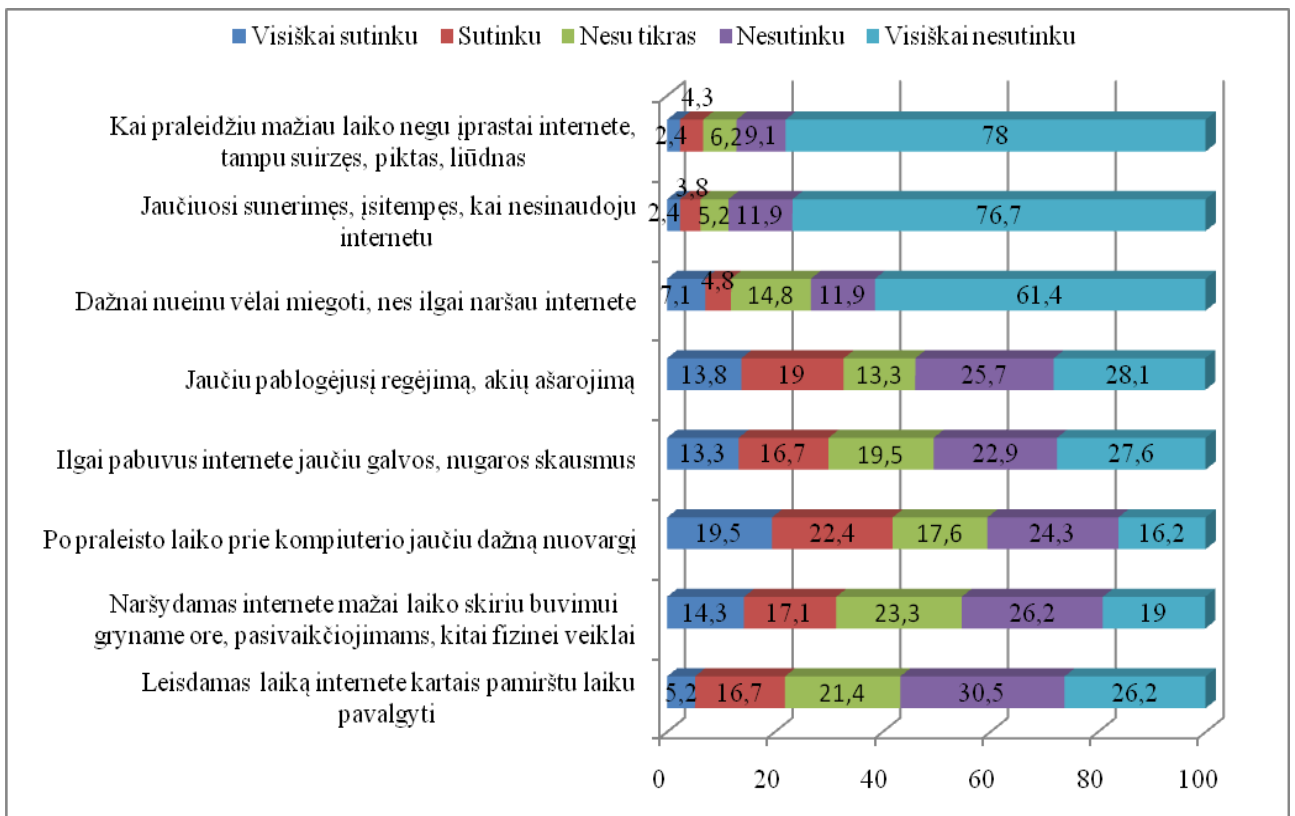
13 pav. Rizikos ir ne rizikos grupių paauglių naudojimosi internetu lygiai (atsakiusiųjų skaičius)

Apibendrinant tyrimo rezultatus galime pastebėti, jog rizikos grupės paaugliai linkę daugiau laiko skirti naršymui internete. Taip pat pastebėta, jog rizikos grupės paaugliai dažniau naudojami internetu dėl kitokios veiklos trūkumo, patogaus interneto priėjimo, įdomaus žaidimų turinio. Rezultatai parodė, jog tėvų užimtumas, dėmesio stoka, globėjų žema kompetencija, gali būti susiję su rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimu internetu. Atskleista, jog berniukams labiau būdingas noras lyderiauti žaidimų metu, taip pat jie dominuoja lankymusi pornografinėse svetainėse. Tuo tarpu jaunesnieji paaugliai linkę labiau lankytis interneto kavinėse, taip pat jie dažniau naudojami socialiniais tinklais, nes jiems čia lengviau bendrauti, jie jaučiasi suprasti. Nustatant paauglių polinkį į piktnaudžiavimą internetu paaiškėjo, jog rizikos grupės paaugliai šį polinkį išreiškė labiau.

3.2. Paauglių ir pedagogų požiūris į rizikos grupės paaugliams piktnaudžiavimo internetu sukeltas problemas

Tolesnėje tyrimo eigoje siekta atskleisti piktnaudžiavimo internetu sukeltas problemas rizikos grupės paaugliams. Pagal literatūrinėje dalyje išskirtą klasifikaciją paaugliams buvo pateikti teiginiai apie sveikatos, socialines ir ugdymo problemas, kurių rezultatai pateikiami.

Sveikatos problemos. 14 paveiksle galime matyti, jog daugiausia respondentų išreiškė, jog jaučia nuovargį, galvos, nugaros, akių skausmus, pastebėjo, jog mažiau dėmesio skiria aktyviai fizinei veiklai.

14 pav. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos sveikatos problemos (%)

Analizuojant rezultatus rizikos ir ne rizikos grupių atžvilgiu pastebėti reikšmingi skirtumai ties šiais sveikatos sutrikimais: nuovargis (Mann-Whitney, $U = 3807,500$; $p=0,000$), galvos ir nugaros skausmai (Mann-Whitney, $U = 4265,500$; $p=0,010$). Rangų vidurkiai parodė (žr. priedą nr. 5), jog rizikos grupės paaugliams šios problemos yra aktualesnės nei ne rizikos grupei.

Nagrinėjant duomenis lyties atžvilgiu išryškėjo šie statistiškai reikšmingi skirtumai: galvos, nugaros skausmai (Mann-Whitney, $U = 4553,000$; $p=0,026$) bei pablogėjęs regėjimas ir akių ašarojimas (Mann-Whitney, $U = 4434,500$; $p=0,012$). Kadangi rangų vidurkiai ties šiais sutrikimais yra aukštesni mergaičių atžvilgiu, galime daryti prielaidą, jog paauglėms mergaitėms dažniau pasireiškia šie sveikatos sutrikimai, nei berniukams. Tai patvirtina J. V. Vaitkevičiaus (2006) tyrimo rezultatus, jog mergaitės labiau išreiškia neigiamą interneto poveikį sveikatai.

Pedagogai taip pat išreiškė nuomonę, jog paauglių piktnaudžiavimas internetu sukelia sveikatos sutrikimus, kuriuos galime matyti 8 lentelėje. Pirmojoje „sveikatos problemų“ kategorijoje išryškėjo šios subkategorijos: *stresas, nuovargis, regos sutrikimai*.

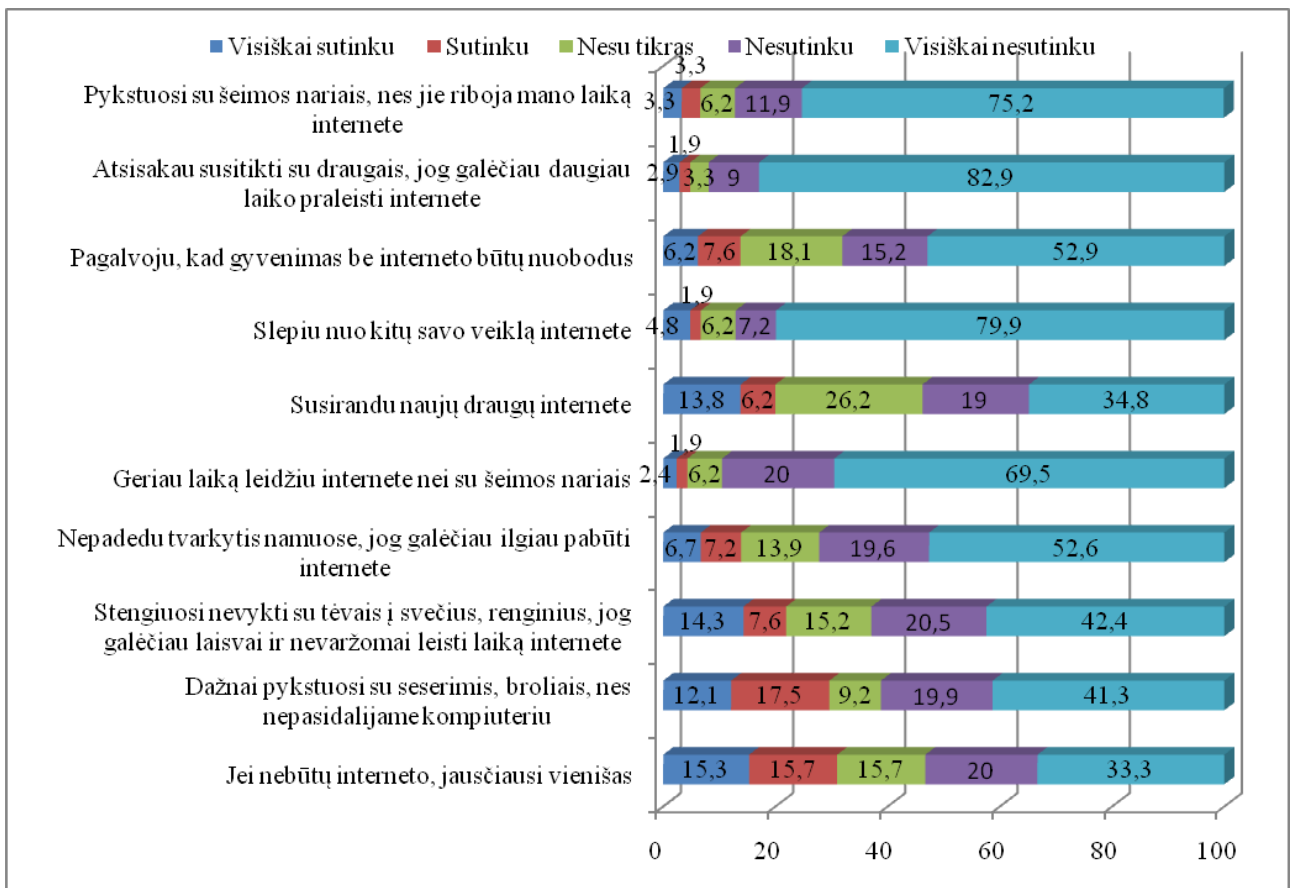
8 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos sveikatos problemos

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu
Sveikatos problemos	Stresas	X1 - Pastebimas paauglių dirglumas, nervingumas, ypatingai po kompiuterinių žaidimų, kur tiek daug stresinių situacijų.

		<i>X2 - Įsitempimas, pyktis dėl smulkmenų ir pan. ...</i>
		<i>X5 - Kompiuteriniai žaidimai labai išdirgina nervų sistemą, ten nuolat paaugliai įtampoje, kaip laimėti, kaip pasirodyti geriau, surinkti daugiau taškų.</i>
	Nuovargis	<i>X2 - Paaugliai būna pavargę, neišsimiegoję, išsiblaškę pamokose.</i>
		<i>X7 - Nesukoncentruoja dėmesio...</i>
	Regos sutrikimai	<i>X7 - Silpnėja rega, ateina akys paraudusios, ašarotos.</i>
		<i>X5 - Regėjimo sutrikimai.</i>

Respondentai dažniausiai minėjo, jog piktnaudžiavimas internetu sukelia paaugliams stresines situacijas, kurios išbalansuoja jauną asmenybę. Tai pasireiškia dirglumu, irzlumu, nuolatinio įsitempimu, kas paaugliui neretai trukdo mokytis, susikaupti, laisvai bendrauti ir pan. Ypatingai respondentai akcentavo kompiuterinių žaidimų neigiamą poveikį paauglių psichinei savijautai „Kompiuteriniai žaidimai labai išdirgina nervų sistemą, ten nuolat paaugliai įtampoje, kaip laimėti, kaip pasirodyti geriau, surinkti daugiau taškų“. Pedagogai taip pat kaip aktualią problemą akcentavo nuovargio požymius, t.y. nuolatinis neišsimiegojimas, dėmesio, susitelkimo stoka, kas labai pastebima mokymosi procese. Tai iliustruoja ir pedagogų atsakymai „Paaugliai būna pavargę, neišsimiegoję, išsiblaškę pamokose“. Taip pat informantai įvardijo, jog ilgas laiko leidimas prie kompiuterio sukelia įvairius regos sutrikimus, kurie matomi išoriškai (paraudusios, ašarojančios akys, akinių nešiojimas ir pan.). Taigi, galima pastebėti, jog abiejų respondentų grupių atsakymai liudija, jog esminės sveikatos problemos sukeltos paaugliams piktnaudžiaujant internetu yra stresas, nuovargis, regos sutrikimai bei galvos, nugaros skausmai.

Socialinės problemos. Kitas klausimų blokas buvo skirtas išsiaiškinti socialinėje srityje piktnaudžiavimo internetu sukeltas problemas rizikos grupės paaugliams. Kaip galime matyti 15 paveiksle paaugliai daugiausiai akcentavo, jog internetas padeda nesijausti vienišam, internete susiranda naujų draugų, nevyksta su tėvais į svečius ir nedalyvauja kitose veiklose, jog galėtų laisvai naršyti internete, taip pat teigta, jog pykstasi su broliais ir seserimis, nes nepasidalina namuose kompiuteriu. Kaip galima pastebėti iš respondentų atsakymų internetas svarbus paauglių socialiniams ryšiams palaikyti, be jo jie jaustųsi vieniši. Taip pat aktualu pastebėti, jog internetas neigiamai paveikia santykius šeimoje t.y. kyla konfliktai su seserimis broliais, taip pat atsisakoma dalyvavimo bendroje šeimos veiklose.

15 pav. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos socialinės problemos (%)

Analizuojant duomenis rizikos ir ne rizikos grupių atžvilgiu pastebėti reikšmingi skirtumai ties šiomis problemomis: jei nebūtų interneto jausčiausi vienišas (Mann-Whitney, $U = 3782,000$; $p=0,000$); internete susirandu naujų draugų (Mann-Whitney, $U = 4464,500$; $p=0,035$); jei nebūtų interneto būtų nuobodu (Mann-Whitney, $U = 4493,500$; $p=0,032$). Rangų vidurkiai rodo, jog šią nuomonę labiau buvo linkę išreikšti rizikos grupės paaugliai. Tad galime daryti prielaidą, jog kompiuteris/internetas užima didelę dalį rizikos grupės paauglio socialinio tinklo, kurio netekus, jis taptų vienišas, jam būtų nuobodu.

Sekančios išryškėjusios problemos: stengiuosi su tėvais nevykti į išvykas, svečius, renginius, kad galėčiau ilgiau pabūti internete (Mann-Whitney, $U = 4477,000$; $p=0,035$), nepadedu tvarkytis namuose, kad galėčiau ilgiau naršyti internete (Mann-Whitney, $U = 4480,500$; $p=0,040$) bei slepiu nuo kitų savo veiklą internete (Mann-Whitney, $U = 4685,000$; $p=0,045$). Išanalizavus rangų vidurkius, matyti, jog šios socialinės problemos būdingesnės ne rizikos grupės paaugliams. Galime daryti prielaidą, jog pilnoje tradicinėje šeimoje paauglio veiklai internete skiriama daugiau kontrolės ir dėmesio, ko pasėkoje paauglys labiau slepia savo veiklą internete, bei nori laisvai ir nevaržomai jame naršyti kai nėra tėvų. Tuo tarpu paaugliams iš rizikos šeimų šiuo atžvilgiu galbūt neskiriama tiek dėmesio, todėl jie su šiomis problemomis susiduria mažiau.

9 lentelėje galime matyti pedagogų nuomonę apie piktnaudžiavimo internetu sukeltas socialines problemas paaugliams.

9 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos socialinės problemos

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu
Socialinės problemos	Bendravimo problemos šeimoje	X6 - <i>Iš karto kyla problemos šeimoje, paauglys dažnai slepia, jog piktnaudžiauja internetu, meluoja tėvams.</i>
		X10 - <i>Dažnai tėvai skundžiasi, jog neįmanoma paauglius “nuvaryti” nuo kompiuterio, tai dažna konfliktų su vaikais priežastis.</i>
		X5 - <i>Iš asmeninės patirties žinau, jog šeimos nariai dažnai pykstasi, nes nepasidalija kompiuteriu ir tai ne tik broliai ar seserys, bet ir vaikai su tėvais.</i>
		X1 - <i>Vaikas atsiriboja nuo šeimos, jis nebeina prie pietų stalo, nebenori važiuoti pas senelius, nes ten nėra kompiuterio.</i>
		X2 - <i>Vaikui neįdomu praleisti laiką šeimoje, jam visas gyvenimas tampa kompiuteris.</i>
	Socialinė izoliacija	X2 - <i>Paaugliai nutraukia ryšius su bendraamžiais, neretai nutolsta ir nuo šeimos narių.</i>
		X5 - <i>Šiandieniniams paaugliams, ypatingai rizikos, bendravimo pagrindu tampa internetas...ten jie gali būti kokiais nori, susikuria savo įvaizdžius, jiems ten lengviau bendrauti, tačiau atitolstama nuo realių santykių.</i>
		X9 - <i>Pastebima atsiskyrimas nuo socialinio gyvenimo...</i>
		X3 - <i>Paaugliai mažiau dėmesio skiria realiems santykiams, jie kuria ir palaiko ryšius internete.</i>
		X10 - <i>Rizikos grupės paauglius internetas dar labiau atitolina nuo realaus bendravimo, nes internete paauglys jaučiasi laisviau, čia niekas nemato jo...</i>
		X7 - <i>Dažnai atsiranda konfliktiškumas, agresyvumas aplinkinių atžvilgiu.</i>
	Konfliktiškumas	X4 - <i>Agresyviai elgiasi su bendraamžiais...</i>
		X6 - <i>iškilusias problemas linkę spręsti jėga...matyt tie žaidimai išmoko...</i>
		X5 - <i>Manau, įsitraukimas į virtualų pasaulį, vėliau sukelia įvairias bendravimo problemas.</i>
	Realaus bendravimo fobijos	X8 - <i>Neretai paaugliai nebemoka ir nebenori bendrauti tikrame gyvenime, jiems užtenka virtualių draugų ir santykių su jais.</i>
		X1 - <i>Tai sukelia bendravimo problemas ateityje.</i>
		X3 - <i>Atsiranda įvairios bendravimo fobijos...</i>
		X3 - <i>Atsiranda įvairios bendravimo fobijos...</i>

Kategorijoje „**socialinės problemos**“ išskirtos šios subkategorijos: **bendravimo problemos šeimoje, socialinė izoliacija, konfliktiškumas, bendravimo fobijos**.

Respondentai akcentavo, jog paauglių piktnaudžiavimas internetu labai dažnai sukelia įvairias **bendravimo problemas šeimoje**, kurios atsiranda dėl melavimo tėvams apie leidžiamą laiką internete, dėl vaikų laiko ribojimo internete, dėl nenoro dalyvauti bendrose šeimos veiklose. Reikia pastebėti, jog neretai šeimos nariai konkuruoja dėl vietos prie kompiuterio. Taigi galime pastebėti, jog piktnaudžiavimas internetu gali neigiamai atsiliiepti šeimos ryšiams, santykiams, tai iliustruoja respondentų atsakymai „*Dažnai tėvai skundžiasi, jog neįmanoma paauglius „nuvaryti” nuo kompiuterio, tai dažna konfliktų su vaikais priežastis*“. Neretai šeimos nariai tarpusavyje pykstasi dėl pasidalijimo kompiuteriu, tai dažnai iššaukia įvairias konfliktines situacijas šeimoje. Tai taip pat galime pasakyti ir apie paauglio laiko ribojimą internetinėje erdvėje, kadangi paauglys jausdamas suaugusiųjų reikalavimus ginčijasi, nepasiduoda jų įtakai.

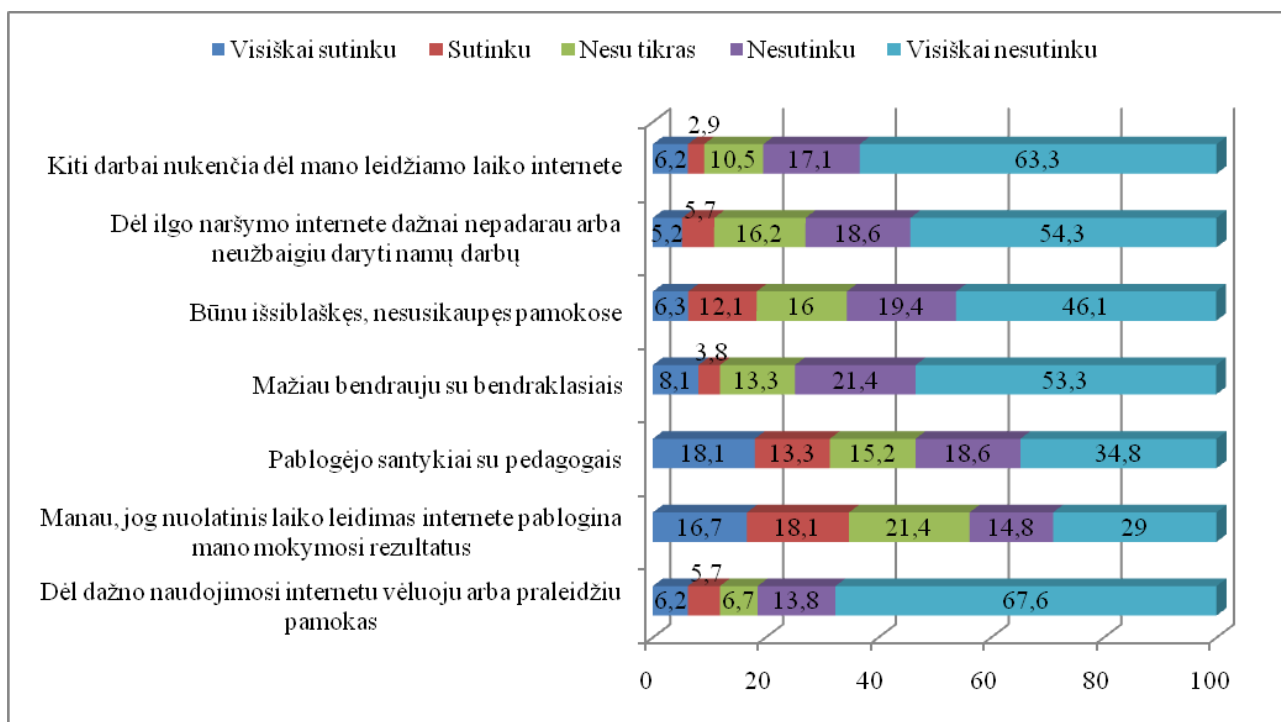
Pastebėta, jog **socialinė izoliacija** gali būti viena piktnaudžiavimo internetu sukeliama problemų - tai įvardijo pusė apklaustų respondentų. Paauglys dažnai taip įsitraukia į virtualų pasaulį, jog jam nebereikalingi santykiai realybėje. Pedagogai akcentuoja, jog ši problema ypatingai aktuali rizikos grupės paaugliams, kurie bendraudami internete gali save pakeisti, parodyti save tokį, kokį norėtų iš tiesų matyti „*Paaugliai mažiau dėmesio skiria realiems santykiams, jie kuria ir palaiko ryšius internete*“. Žinodamas, jog niekas jo nemato ir nepažįsta paauglys kuria santykius, kurie deja būna trumpalaikiai ir nieko gero nežada. Pasinėrimas į virtualų pasaulį izoliuoja paauglį nuo tikro, realaus pasaulio, kuris jam tampa nebereikalingas, tačiau yra būtinas pilnaverčiam paauglio socializacijos procesui.

Trys pedagogai pastebi, jog dažnai tokie paaugliai pasižymi **agresyvumu, konfliktiškumu**, iškilusius sunkumus sprendžia jėga, konfliktais. Pedagogų nuomone, tai lemia kompiuterinių žaidimų įtaka, kurie būna itin šiurkštūs, o herojai apdovanojami ir paskatinami už tokį elgesį, kaip teigia pedagogai „*Iškilusias problemas paaugliai linkę spręsti jėga...matyt, tie žaidimai išmoko...*“. Apibendrinant šią subkategoriją galime pastebėti, jog pedagogai išreiškė nuomonę, kad žalingas interneto naudojimas sukelia paaugliams elgesio problemų, kurios pasireiškia paauglių bendravime agresyvumu, konfliktiškumu.

Realaus bendravimo fobijos - tai išskyrė keturi pedagogai, kurie įvardijo, jog neretai pomėgis bendrauti internete, neigiamai atsiliepia paauglio bendravimui realiame pasaulyje „*Neretai paaugliai nebemoka ir nebenori bendrauti tikrame gyvenime, jiems užtenka virtualių draugų ir santykių su jais*“. Paauglys susikūręs savo „vaizdinį“ internete jaučiasi ten saugus ir nepasiekiamas, tuo tarpu bendraujant realybėje šių aspektų nebelineka, todėl dažnai paaugliai nebemoka, bijo, nedrįsta bendrauti realiame gyvenime. Socialiniai pedagogai išskyrė, jog šios fobijos aktualesnės rizikos grupės vaikams, kurie dažniau linkę save pagražinti, pakeisti internetinėje erdvėje.

Galime akcentuoti, jog tyrimo rezultatai atskleidė, kad rizikos grupės paaugliams internetas gali sukelti socialinės izoliacijos problemas, tuo tarpu ne rizikos grupės paaugliams dažniau kyla santykių šeimoje problemos. Taip pat akcentuojamos piktnaudžiavimo internetu sukeltas konfliktiškumas, socialinių įgūdžių praradimas.

Ugdymo procese kylančios problemos iliustruojamos 16 paveiksle. Galime matyti, jog dažniausiai respondentai įvardijo šias problemas: pablogėjo mokymosi rezultatai ir santykiai su pedagogais bei būnu išsiblaškęs, nesusikaupęs pamokose.

16 pav. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos ugdymo procese (%)

Teiginių su mokymosi problemomis analizė parodė, jog rizikos ir ne rizikos grupių atžvilgiu pastebėti reikšmingi skirtumai ties pablogėjusiais santykiais su pedagogais (Mann-Whitney, $U = 3766,000$; $p=0,000$), mažesnio dėmesio skyrimu namų darbams (Mann-Whitney, $U = 4449,500$; $p=0,023$) bei prastesniais mokymosi pasiekimais (Mann-Whitney, $U = 4339,000$; $p=0,017$). Iš rangų vidurkių atitinkamai galime matyti, jog šios mokymosi problemos būdingesnės rizikos grupės paaugliams (žr. priedą nr. 5). Tad galima apibendrinti, jog mokymosi problemos piktnaudžiaujant internetu labiau pasireiškia rizikos grupės paaugliams santykiuose su pedagogais, mažesnio dėmesio namų darbams skyrimu bei akademinų rezultatų mažėjimu.

Taikant Kruskal-Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad skirtumai tarp paauglių amžiaus ir mokyklinių problemų yra statistiškai reikšmingi ties šiais teiginiais: dėl ilgo naršymo internete dažnai nepadarau arba neužbaigiu daryti namų darbų ($\chi^2 = 16,100$; $df = 2$; $p = 0,000$) būdinga vyresniems 14 m. paaugliams bei teiginiu, jog dėl piktnaudžiavimo internetu pablogėjo santykiai su

pedagogais ($\chi^2 = 6,861$; $df = 2$; $p = 0,032$), šią nuomonę pagal rangų vidurkius labiau išreiškė jaunesnio amžiaus paaugliai 12 m. Tad galima pastebėti, jog amžiaus aspektu vyresniesiems paaugliams dėl piktnaudžiavimo internetu prastėja mokymosi rezultatai, tuo tarpu jaunesnio amžiaus paaugliams šios problemos labiau išryškėja santykiuose su pedagogais.

Tuo tarpu pedagogų tarpe atlikto interviu rezultatai atskleidė, jog piktnaudžiaujantiems internetu paaugliams kyla šiek tiek kitokios ugdymo problemos, kurios pavaizduotos 10 lentelėje.

10 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu sukeltos mokymosi problemos

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu
Mokymosi nesėkmės	Pamokų nelankymas	X4 - <i>Pabėga iš pamokų, arba jų nelanko, kad galėtų namie, kai nėra tėvų pabūti internete.</i>
		X8 - <i>Dažnai rytais vėluoja į pamokas, pramiega, nes ilgai žaidžia internete.</i>
		X9 - <i>Bėgimas iš pamokų.</i>
		X1 - <i>Vėlavimas, pamokų praleidinėjimai, kad galėtų žaisti internete...</i>
	Išsiblašymas, pasyvumas mokymosi procese	X4 - <i>Išsiblašymas, dėmesio nebuvimas pamokų metu.</i>
		X7 - <i><...> Neįdomus mokymasis...</i>
		X6 - <i>Išsiblaškę... nesusikoncentruoja į pamokos veiklą...</i>
		X2 - <i>Pasyvumas mokymosi procese, išsiblašymas.</i>
	Mokslo rezultatų blogėjimas	X3, X8 - <i>Neatliekami namų darbai...</i>
		X5 - <i>Ateina į pamokas po naktinių žaidimų kompiuteryje, nesusikaupia, trukdo kitiems... dėl to dažnai nukenčia mokymosi rezultatai.</i>
		X2 - <i>Dažnai atmetinai atliekamos užduotys, nebeskiriama tiek dėmesio kaip seniau, o tai atsiliepia mokymosi rezultatams.</i>
		X10 - <i>Prastėja mokymosi rezultatai, nes visas dėmesys skiriamas internetiniams žaidimams.</i>
		X7 - <i>Iškart atsiliepia mokslams, pažangumas sumažėja...</i>

Kategorijoje „mokymosi nesėkmės“, išskiriamos subkategorijos: **pamokų nelankymas, išsiblašymas, pasyvumas mokymosi procese, mokslo rezultatų prastėjimas.**

Respondentai įvardijo, jog piktnaudžiavimas internetu atsiliepia paauglio mokymosi procese. Beveik pusė respondentų įvardijo, jog tai pasireiškia **pamokų praleidinėjimu, vėlavimu.** Pedagogai akcentavo, jog dažnai pastebi, kad paaugliai rytais vėluoja į pamokas, nes itin ilgai naktimis leidžia laiką prie kompiuterio, žaidžia žaidimus, ko pasėkoje rytais būna sunku atsikelti „Dažnai rytais vėluoja į pamokas, pramiega, nes ilgai žaidžia internete“. Taip pat prie šios

subkategorijos buvo įvardyta, jog paaugliai bėga iš pamokų, jog galėtų tėvams nesant, laisvai leisti laiką internete.

Sekanti subkategorija, kurią paminėjo keturi respondentai – *išsiblašymas, pasyvumas mokymosi procese*. Iš respondentų atsakymų galime matyti, jog paaugliams, piktnaudžiaujantiems internetu, kyla dėmesio koncentracijos problemos, atsiranda pasyvumas mokymosi veiklai, tai iliustruoja pedagogų atsakymai „*Išsiblaškę...nesusikoncentruoja į pamokos veiklą...*“. Pedagogai skundžiasi, jog tokius mokinius sunku sudominti, jie sunkiai susikaupia, taip pat išblaško kitus mokinius pamokoje. Pedagogai įvardijo, jog šios problemos kyla dėl nuolatinės paauglių patiriamos įtampos kompiuterinių žaidimų metu, nepailsėjimo, ilgo laiko praleidimo internete.

Paskutinė subkategorija – *mokymosi rezultatų prastėjimas*. Daugiau nei pusė pedagogų (6) pažymėjo, jog piktnaudžiavimas internetu atsiliepia paauglių pasiekimams, nes mokiniai mažiau laiko skiria namų darbams, jie atmetinai atlieka jiems užduotas užduotis, kadangi nori daugiau laiko praleisti internete. Kaip teigia pedagogai, paaugliai „*Ateina į pamokas po naktinių žaidimų kompiuteriu, nesusikaupia, trukdo kitiems...dėl to dažnai nukenčia mokymosi rezultatai*“. Pastebima, kad dėmesys daugiau skiriamas internetinėms veikloms, tuo tarpu mokslai lieka nuošalyje.

Galima pastebėti, jog rizikos grupės paaugliams piktnaudžiaujant internetu kyla mokymosi bei bendravimo su pedagogais problemos. Tai, jog prastėja mokinių rezultatai pastebėjo tiek pedagogai, tiek patys paaugliai. Taip pat pedagogai akcentavo, jog kyla problemos dėl dėmesio koncentracijos bei pamokų praleidinėjimo, vėlavimo.

Tyrimas taip pat atskleidė, jog rizikos grupės paaugliams dažniau kyla laiko kontrolės internete problemos, nei ne rizikos grupės paaugliams (Mann-Whitney, $U = 4409,000$; $p=0,025$). Tad leidžia daryti prielaidą, jog rizikos grupės paaugliai labiau linkę piktnaudžiauti internetu ir tai pasireiškia ne tik sukeliomomis problemomis, bet ir problemišku ribojant laiką internete.

Apibendrinant rizikos grupės paaugliams piktnaudžiavimo internetu sukiamas problemas galime pastebėti, jog šiems paaugliams labiau pasireiškė socialinės problemos. Socialinės problemos akcentuotos tiek rizikos, tiek ne rizikos grupės paaugliams. Rizikos grupės paaugliams tai labiau pasireiškia socialine izoliacija, o ne rizikos neigiamai atsiliepia santykių šeimoje kokybei. Respondentai akcentavo, jog piktnaudžiaujant internetu išryškėjo šie sveikatos sutrikimai: stresas, regėjimo prastėjimas, nuovargis, galvos, nugaros skausmai. Tuo tarpu kalbant apie mokymosi procese kylančias problemas paaiškėjo, jog piktnaudžiaujant internetu rizikos grupės paaugliams kyla problemos dėl pablogėjusių mokymosi rezultatų, sumažėjusio dėmesio namų darbams bei santykiams su pedagogais.

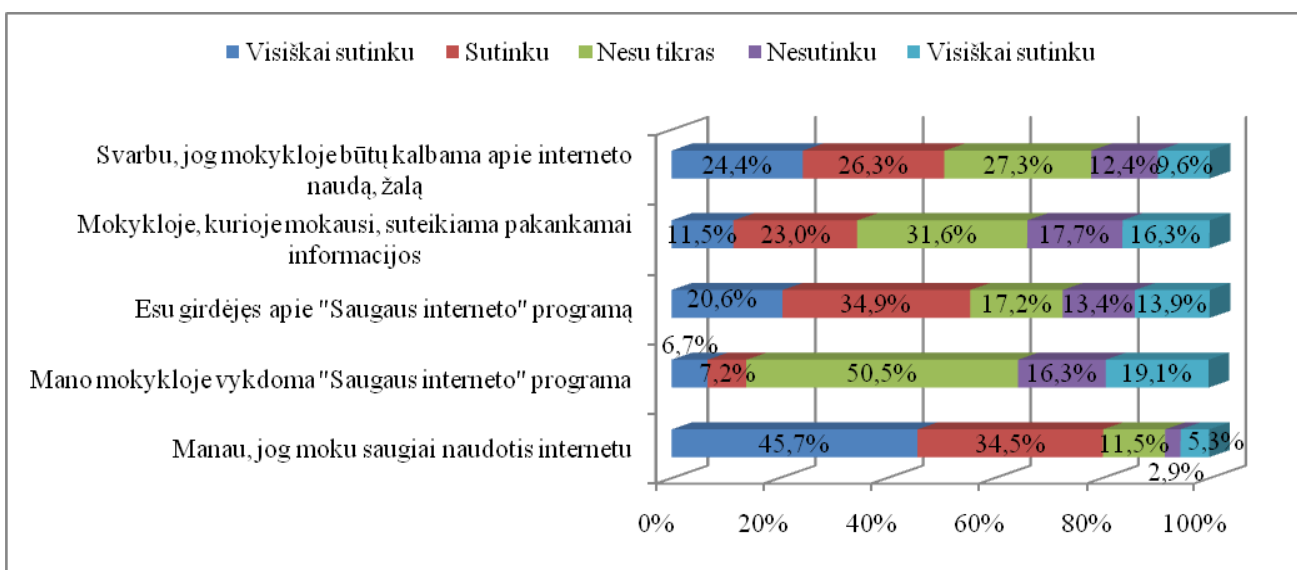
3.3. Paauglių bei pedagogų požiūris į rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą mokykloje

Tyrimų metu siekta sužinoti apie rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą mokykloje.

17 paveiksle galima matyti kaip pasiskirstė respondentų atsakymai ties teiginiais apie jų mokykloje vykdomą šviečiamąją veiklą šia problema, bei paauglių nuomonę, ar būtina apie tai kalbėti mokykloje. Daugiau nei pusė respondentų minėjo, jog sutinka arba visiškai sutinka, jog mokykloje turi būti kalbama apie interneto naudą ir žalą. Tačiau apie 70% respondentų išreiškė nuomonę, jog visiškai nesutinka, nesutinka ar nėra tikri, jog jų mokykloje suteikiama pakankamai informacijos šiuo klausimu. Tad galima pastebėti, jog paaugliai pageidautų gauti daugiau informacijos iš mokyklos apie interneto naudą ir žalą.

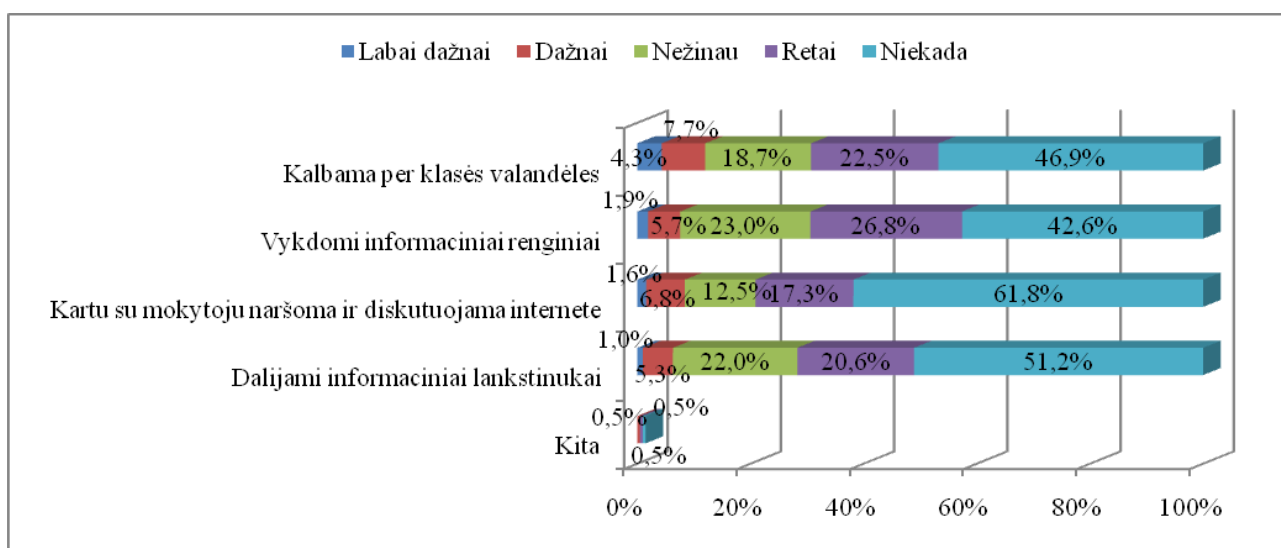
Taip pat respondentų buvo teirautasi apie „Saugaus interneto“ programą. Daugiau nei pusė respondentų pažymėjo sutinkantys arba visiškai sutinkantys girdėję, jog tokia programa yra. Atsakiusiųjų, jog visiškai sutinka ar sutinka, jog jų mokykloje vykdoma ši programa buvo tik apie 14%, pusė respondentų nebuvo tikri ar jų mokykloje ši programa vykdoma. Galime daryti prielaidą, jog mokykloje nėra pakankamai skleidžiama informacija šiuo klausimu, ką liudija ir respondentų atsakymai.

Pasiteiravus mokinių apie jų gebėjimą saugiai naudotis internetu beveik pusė apklaustųjų nurodė visiškai sutinkantys, jog geba saugiai naudotis internetu. Tačiau apžvelgus paauglių praleidžiamą laiką internete, jų lankymąsi suaugusiesiems skirtuose puslapiuose, galime daryti prielaidą, jog paaugliai neadekvačiai vertina savo gebėjimus.

17 pav. Šviečiamosios veiklos vykdymas mokykloje

Tyrimė gilintasi, kaip mokykloje paaugliai šviečiami apie interneto naudą ir žalą. Tik 4,3% ir 7,7% respondentų atsakė, jog labai dažnai ir dažnai apie tai kalbama per klasės valandėles, šiek tiek mažesnis skaičius respondentų atsakė, jog dažnai kartu su mokytoju naršoma internete ir diskutuojama apie teigiamas ir neigiamas interneto puses. Daugiau nei pusė respondentų teigė, jog niekada mokykloje kartu su mokytoju nenaršo ir nediskutuoja apie interneto privalumus ir trūkumus, taip pat teigė, jog mokykloje nedalijami informaciniai lankstinukai minėta problema (žr. pav. nr. 18). Apibendrinant galime pastebėti, jog šviečiamosios veiklos apie piktnaudžiavimą internetu mokykloje stokojama. Šiuo klausimu su mokiniais dažniausiai kalbama tik per klasės valandėles, tuo tarpu kitokiais būdais informacija neteikiama arba teikiama labai mažai. Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp rizikos ir ne rizikos grupių, lyties ar amžiaus skirtumų nepastebėta. Tad galime teigti, jog mokykloje visiems vaikams teikiama to paties tipo informacija, nesiorientuojant ir neskiriant papildomo dėmesio rizikos grupės vaikams.

18 pav. Šviečiamosios veiklos būdai apie interneto naudą ir žalą mokykloje

Atliekant tyrimą pedagogų tarpe taip pat siekta sužinoti kokie prevencinės veiklos būdai piktnaudžiavimo internetu prevencijoje vykdomi.

11 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu prevencinės veiklos būdai mokykloje

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu
Prevencinė veikla	Užsiėmimai	X8 - Kalbama su vaikais apie interneto naudą, žalą per klasės valandėles.
		X4 - Informatikos pamokų metu mokiniai supažindinami su interneto galimybėmis ir žala.
		X1- Kalbamės apie duomenų apsaugą internete su mokiniais per klasės valandėles.
		X7, X5, X9 - Auklėtojai kalba su mokiniais per klasės valandėles...
		X10 - Auklėtojai, socialiniai pedagogai įvykus

		<i>skaudiems atvejams internete (kur buvo nušviesta žiniasklaidoje” kalba su vaikais, diskutuoja apie tai.</i>
		<i>X2 - Per įvairius užsiėmimus kalbama, mokoma saugiai naudotis internetu.</i>
		<i>X7 - Informatikos pamokų mokytojai supažindina mokinius...</i>
	Dalyvavimas “Saugaus interneto” programoje	<i>X5 - Socialinė pedagogė dalyvauja nuotoliniuose “Saugaus interneto” programos mokymuose, perteikia žinias mokiniams.</i>
		<i>X8 - Informacija iš “Saugaus interneto” programos tinklalapio imame ir šviečiame paauglius. Duodame užduotis.</i>
		<i>X9 - Minime Saugaus interneto dieną mokykloje.</i>
		<i>X2 - Žiūrime “Saugaus interneto” programos sukurtą filmuką “Tinklas”</i>
	Informaciniai plakatai	<i>X7 - Yra iškabina informacija stenduose, kaip saugiai naudotis internetu.</i>
		<i>X5 - Informaciniai plakatai kabo mokykloje.</i>
	Žvalgomųjų tyrimų atlikimas	<i>X5 - Mokykloje inicijavome tyrimą apie paauglių piktnaudžiavimą internetu.</i>
	Nevykdoma	<i>X4 - Mokau vyresniųjų klasių mokinius, jie jau viską žino, jų šviesti nereikia.</i>
		<i>X6 - Manau, tai tėvų pareigos, o ne mokyklos.</i>
		<i>X9 - Nežinau...</i>

Pirmoji prevencinės veiklos subkategorija – **užsiėmimai**. Dauguma pedagogų akcentavo, jog šviečia paauglius apie internetą, jo galimybes, žalą klasės valandėlių metu „*Kalbamės apie duomenų apsaugą internete su mokiniais per klasės valandėles*“, per informatikos pamokas mokytojai pagal programą turi suteikti mokiniams žinių apie interneto reiškinių „*Informatikos pamokų metu mokiniai supažindinami su interneto galimybėmis ir žala*“. Taip pat buvo įvardyta, jog su paaugliais kalba, užsiėmimus apie internetą veda socialiniai pedagogai. Norint detalizuoti šį pasirinktą variantą, pedagogų buvo klausta, kokiomis temomis jie dažniausiai kalba su paaugliais šviesdami juos apie internetą per užsiėmimus. Pedagogai įvardijo, jog su paaugliais kalbama šiomis temomis: informacijos apsauga internete, saugus duomenų pateikimas internete, interneto grėsmės, teisiniai aspektai interneto atžvilgiu.

Sekanti subkategorija – **dalyvavimas „Saugaus interneto“ programoje**. Dalyvavimą šioje programoje galėtume išskirti į tiesioginį ir netiesioginį. Tik vienas pedagogas atsakė, jog tikrai dalyvauja šioje programoje, t.y. nuotoliniuose mokymuose, kurių metu gauta informacija dalijasi su mokiniais „*Socialinė pedagogė dalyvauja nuotoliniuose “Saugaus interneto” programos mokymuose, perteikia žinias mokiniams*“. Tuo tarpu kiti keli respondentai įvardijo, jog dalyvauja programoje netiesiogiai, t.y. naudojasi internetiniame tinklalapyje pateikta informacija, žiūri su mokiniais platinamą filmą „Tinklas“, kuriame apžvelgiamos interneto grėsmės, atlieka

internetiniame puslapyje siūlomas praktines užduotis „*informaciją iš “Saugaus interneto” programos tinklalapio imame ir šviečiame paauglius. Duodame užduotis*“.

Keli pedagogai minėjo, jog mokykloje kabo *informaciniai plakatai*, kuriuose paaugliams skelbiama informacija apie saugų naudojimąsi internetu, skelbiamos internetinės svetainės, kuriose galima rasti daugiau informacijos šiuo klausimu.

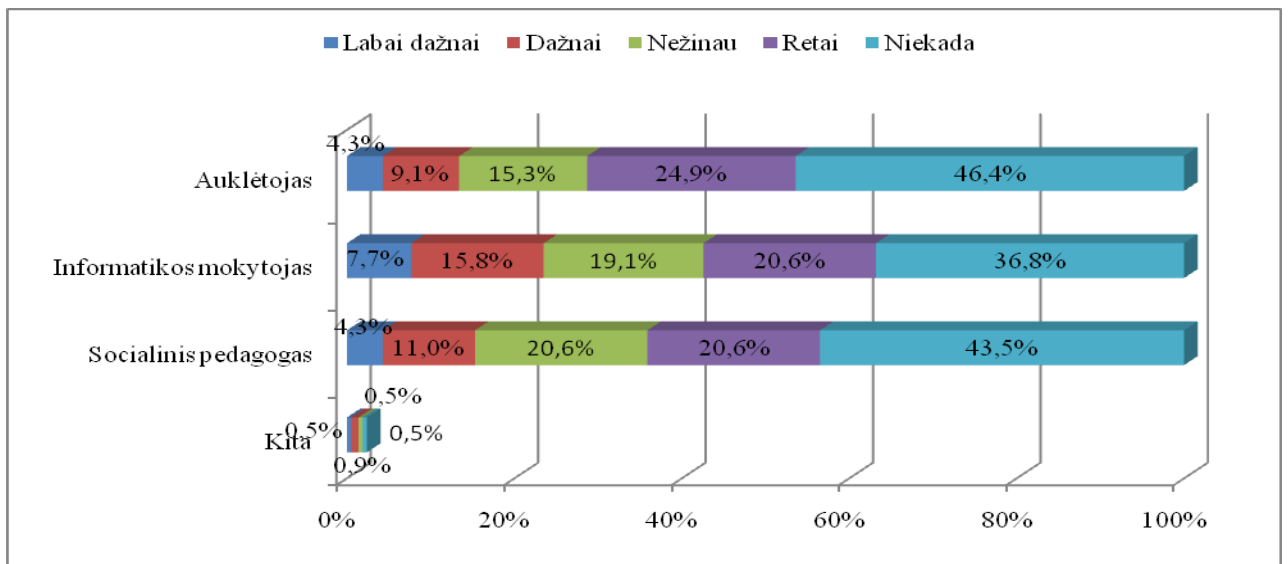
Vienas socialinis pedagogas įvardijo, jog neseniai mokykloje inicijuotas ir atliktas *žvalgomas tyrimas* apie mokinių polinkį į interneto priklausomybę. Tyrimu siekta sužinoti, kiek ši problema aktuali paaugliams, į ką reiktų orientuotis šviečiant paauglius apie šią problemą, kas paaugliams būtų aktualu.

Keli klasių auklėtojai įvardijo, jog nemano, kad būtina mokykloje vykdyti prevencinę veiklą nagrinėjamu klausimu, nes vyresni mokiniai šią informaciją puikiai žino „*Mokau vyresniųjų klasių mokinius, jie jau viską žino, jų šviesti nereikia*“, be to pedagogai išreiškė nuomonę, jog šiuo klausimu paauglius turėtų šviesti tėvai, nes mokykloje paaugliai nepiktnaudžiauja internetu „*Manau, tai tėvų pareigos, o ne mokyklos*“.

Tyrimo metu pedagogų domėtasi apie bendradarbiavimą vykdant paauglių piktnaudžiavimo internetu prevenciją, pedagogai atsakė, jog toks bendradarbiavimas nevykdomas, tik keli pedagogai paminėjo, jog per pokalbius su tėvais sprendžiant kitas ugdymo problemas išaiškėja, jog paauglys piktnaudžiauja internetu. Tokiu atveju patariama riboti paauglio laiką internetu arba kreiptis į mokyklos psichologą.

Apibendrinat mokykloje vykdomą prevencinę veiklą piktnaudžiavimo internetu klausimu, galima pastebėti, jog vykdoma veikla gana vienoda ir siaura, neišnaudojamos bendradarbiavimo galimybės. Daugiausia informacija mokiniams teikiama žodžiu, yra tik keli atvejai kai su mokiniais dirbama aktyvesniais metodais. Iš pedagogų atsakymų paaiškėjo, jog išskirtinė veikla su rizikos grupės paaugliais šviečiant apie internetą netaikoma.

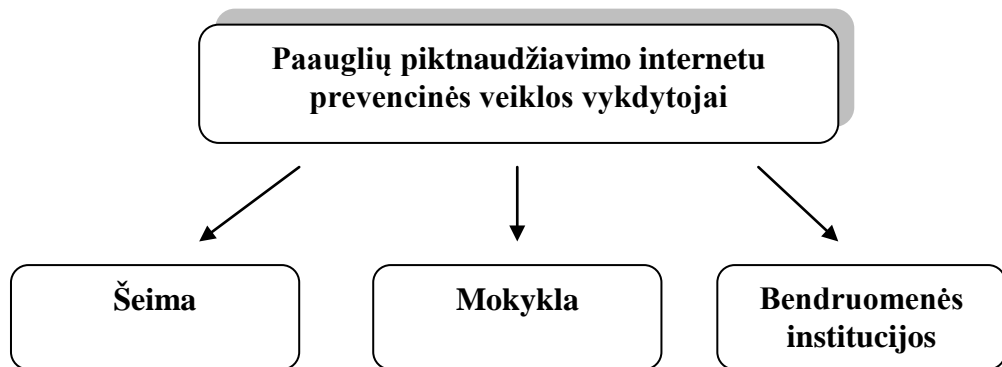
Tyrimo metu domėtasi, kas mokykloje yra atsakingas ir vykdo prevencinę veiklą piktnaudžiavimo internetu atžvilgiu. Paauglių atsakymų analizė parodė, jog mokykloje dažniausiai šviečiamąją veiklą apie interneto naudą ir žalą užsiima informatikos mokytojai, mažiausiai respondentų teigė, jog tai daro socialiniai pedagogai bei klasės auklėtojai (žr. pav. nr. 19). Beveik apie pusė respondentų teigė, jog auklėtojas ir socialinis pedagogas niekada neteikia informacijos apie šią problemą.

19 pav. Piktnaudžiavimo internetu prevencijos mokykloje vykdytojai

Statistiškai reikšmingų skirtumų taikant Mann Whitney kriterijų grupių ir lyties atžvilgiu nerasta. Tad galima teigti, jog rizikos ir ne rizikos grupės paaugliams informaciją teikia tie patys pedagogai, socialinis pedagogas neteikia daugiau dėmesio šios problemos aptarimui su rizikos grupės vaikais. Taip pat nėra orientuojamasi į lyties ar amžiaus aspektą, nors šie aspektai pasižymi savita naudojimosi internetu problematika.

Pedagogų taip pat klausta, kas jų nuomone turėtų šviesti paauglius nagrinėjama problema. Atlikus atsakymų analizę išryškėjo trys kategorijos, kurios grafiškai iliustruojamos 20 paveiksle.

20 pav. Piktnaudžiavimo internetu prevencinės veiklos vykdytojai, pedagogų nuomonė

12 lentelėje galime matyti kategorijas, detalizuojančias subkategorijas, kurios iliustruojamos informantų atsakymais.

12 lentelė. Piktnaudžiavimo internetu prevencinės veiklos vykdytojai

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu
		X10 - <i>Visų pirma tėvai turėtų ugdyti vaikus šiuo klausimu.</i>
		X4 - <i>Šeimoje vaikui turi būti suteikiama informacija, mokoma nuo mažens saugiai naudotis internetu.</i>

Šeima	Tėvai	X6 - Tėvai turėtų apskritai daugiau dėmesio skirti vaiko veiklai...
		X5 - Mokykloje ji nebūna prie kompiuterio, čia šeimos problema, joje turi būti mokomi.
		X9 - Tėvai turi domėtis patys ir vaikams perduoti informaciją...
		X7 - Daugiau dėmesio iš tėvų pusės, o prisidėti gali ir kitos ugdymo institucijos.
		X2 - Šeima turi domėtis savo vaikais, bendrauti su jais.
Mokykla	Socialinis pedagogas	X6 - Su rizikos grupės vaikas šiuo klausimu daugiau turėtų dirbti socialinis pedagogas.
		X9 - Prevencinę veiklą turėtų vykdyti socialinis pedagogas.
		X2 - Mokykla turėtų šviesti, socialinis pedagogas...
	Auklėtojai	X3 - Auklėtojai klasių valandėlių metu turi kalbėti ...
		X7 - Auklėtojai geriausiai žino savo mokinius, mato juos, bendrauja su tėvais, turėtų jiems teikti informaciją, mokyti saugaus naudojimosi.
		X2, X8 - Klasių auklėtojai...
	Psichologai	X10 - Manau, mokyklų psichologai turėtų kalbėti apie interneto žalą jaunam organizmui.
	Informatikos mokytojai	X1 - Informatikos mokytojai pagal programą tam tikras temas turi išdėstyti mokiniams, supažindinti su pavojais interneto...
X9 - Informatikos pamokose apie tai turėtų būti šviečiama.		
Bendruomenės institucijos	Žiniasklaida	X7 - Reikia daugiau dėmesio iš žiniasklaidos priemonių šiai problemai, kad ji būtų viešinama.
	Savanoriškos organizacijos	X5 - Internetas aktualus reiškinys paauglio gyvenime, todėl įvairių organizacijų savanoriai galėtų daryti akcijas, įtraukti bendruomenę aktyviau apie tai kalbėti, ieškoti sprendimo būdų ...

Ties pirma kategorija, jog „šeima“ turi būti atsakinga už paauglių švietimą apie interneto naudą ir žalą pasisakė daugiausia respondentų. Pedagogai, akcentavo, jog šeima yra svarbiausia vaiko ugdytoja, todėl turėtų šviesti šiuo klausimu paauglius, domėtis paauglių laisvalaikio veikla „Šeimoje vaikui turi būti suteikiama informacija, mokoma nuo mažens saugiai naudotis internetu“, „Visų pirma tėvai turėtų ugdyti vaikus šiuo klausimu. Taip pat akcentuota, jog tėvai geriausiai mato vaiko naudojimosi internetu įpročius, gali pastebėti neigiamus naudojimosi internetu aspektus bei pasikalbėti apie tai su vaiku.

Antrojoje kategorijoje „mokykla“, buvo išskirti šie vykdytojai: *socialiniai pedagogai, auklėtojai, psichologai*. Daugiausia pedagogų minėjo, jog auklėtojai ir socialiniai pedagogai turėtų

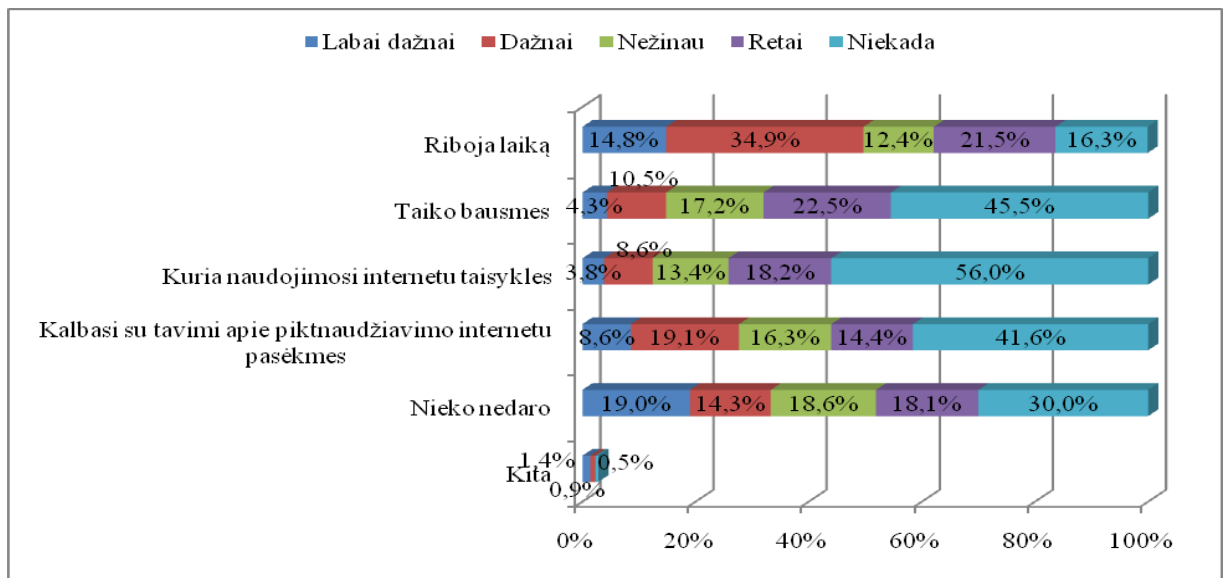
daugiausia dėmesio skirti šiai problemai, nes mokykloje yra atsakingi už vaikų saugumą, jie yra arčiausiai vaiko, labiausiai gali pastebėti vaiko elgesio pokyčius ir suteikti jam pagalbą „*Su rizikos grupės vaikas šiuo klausimu daugiau turėtų dirbti socialinis pedagogas*“, „*auklėtojai geriausiai žino savo mokinius, mato juos, bendrauja su tėvais, turėtų jiems teikti informaciją, mokyti saugaus naudojimosi*“. Taip pat dažnai įvardyta, jog informatikos mokytojai galėtų vykdyti šią veiklą, nes savo pamokose gilinasi į interneto reiškinį, tad galėtų supažindinti vaikus su interneto plusais ir minusais.

Paskutinėje kategorijoje „ **bendruomenės institucijos**“ išskirta, jog prie prevencinės veiklos vykdymo turi prisidėti *žiniasklaidos atstovai* bei *savanoriškos organizacijos*. Pedagogai išreiškė nuomonę, jog trūksta, kad žiniasklaida viešintų šią problemą, jog būtų atkreiptas visuomenės dėmesys šiam klausimui „*Reikia daugiau dėmesio iš žiniasklaidos priemonių šiai problemai, kad ji būtų viešinama*“. Taip pat vienas respondentas įvardijo, jog prie šios problemos sprendimo galėtų prisidėti savanoriai, kurie šviestų, įtrauktų visuomenę, apjungtų mokyklą, tėvus ir visuomenę šios problemos sprendimui „*Internetas aktualus reiškinys paauglio gyvenime, todėl įvairių organizacijų savanoriai galėtų daryti akcijas, įtraukti bendruomenę aktyviau apie tai kalbėti, ieškoti sprendimo būdų ...*“.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog pusė respondentų įvardijo, jog šią problemą turėtų spręsti šeimos ir ugdymo institucijos bendromis pastangomis. Buvo akcentuota, jog mokykla negali ignoruoti šios problemos, turi padėti tėvams šiuo klausimu.

Keletas pedagogų išskyrė savo atsakymuose, jog mokykloje socialinis pedagogas turėtų daugiau dirbti su rizikos grupės vaikais šiuo klausimu. Daugiau jokių aspektų liečiančių šios grupės vaikus ir piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdytojus nepastebėta.

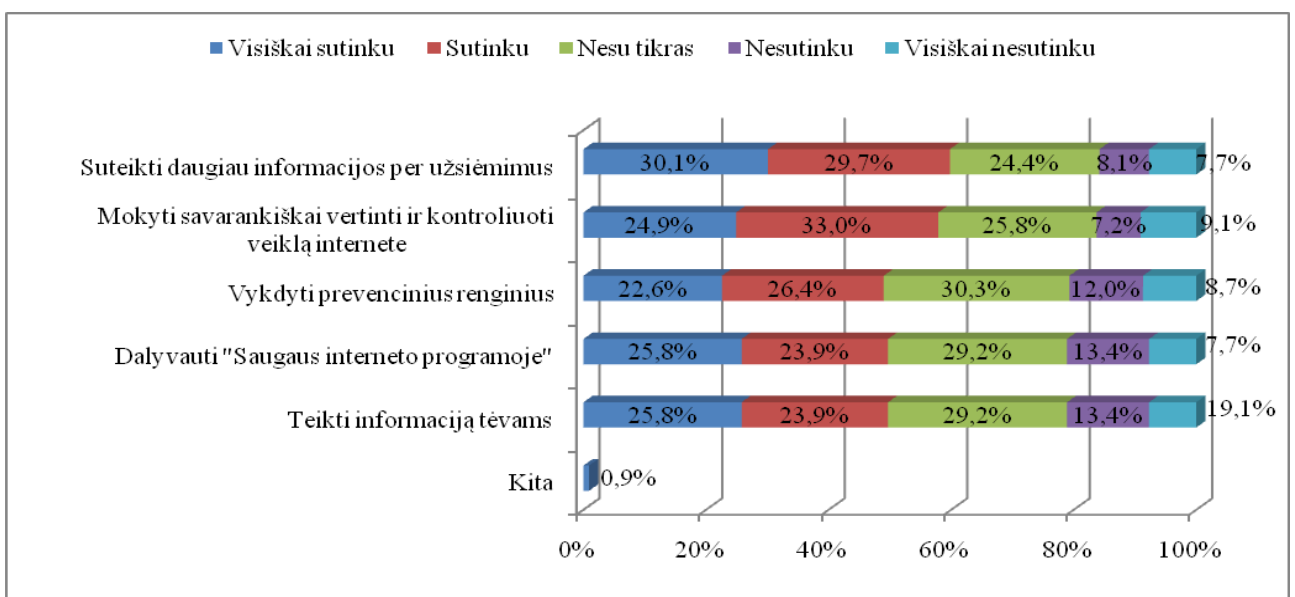
Tyrimo siekta atskleisti tėvų vaidmenį kontroliuojant paauglių naudojimąsi internetu. 21 paveiksle pateiktuose paauglių atsakymų rezultatai matyti, jog labai dažnai ar dažnai tėvai niekaip nekontroliuoja paauglių veiklos ir laiko internete, apie ketvirtadalis respondentų teigė, jog tėvai kalbasi su jais šiuo klausimu. Beveik 60% respondentų įvardijo, jog tėvai niekada nekuria naudojimosi internetu taisyklių, taip pat maždaug pusė respondentų minėjo, jog tėvai niekada nesikalba ir netaiko bausmių sprendžiant piktnaudžiavimo internetu problemą. Tai gali būti viena iš priežasčių, skatinančių paauglius piktnaudžiauti internetu. Kaip buvo akcentuota teorinėje analizėje, tėvų kontrolės stoka gali būti piktnaudžiavimo internetu pasekmė (Browden, Greenberg, 2010; Wang, Bianchi, Raley 2005).

21 pav. Tėvų vaidmuo kontroliuojant vaikų veiklą ir laiką internete

Analizuojant duomenis rizikos ir ne rizikos grupių atžvilgiu pastebėti reikšmingi skirtumai, ties veikla, jog tėvai nieko nedaro (Mann-Whitney, $U = 4150,500$; $p=0,005$). Rangų vidurkiai parodė, jog rizikos grupės tėvai yra linkę labiau nieko nedaryti (rizikos – 12624,50, ne rizikos – 8903,50). Galima daryti prielaidą, jog rizikos šeimose nespėjama skirti tiek dėmesio ir laiko vaikų veiklai internete, todėl dažniau paliekama vaiko veikla savieigai, jos nekontroliuojant.

Paauglių domėtasi, kas jų nuomone mokykloje turėtų būti daroma kitaip, kad mokiniai daugiau žinotų apie internetą (jo naudą, žalą). Kaip galime matyti 22 paveiksle apie 50% įvardijo, jog norėtų, kad informacija būtų teikiama aktyvesniais metodais: dalyvavimas programose, prevencinė veikla, 30% respondentų įvardijo, jog norėtų daugiau informacijos sužinoti per užsiėmimus.

22 pav. Piktnaudžiavimo internetu prevencijos efektyvinimas mokykloje

Analizuojant duomenis rizikos ir ne rizikos grupių atžvilgiu pastebėti reikšmingi skirtumai ties mokymusi savarankiškai kontroliuoti savo veiklą ir laiką internete (Mann-Whitney, $U = 3863,000$; $p=0,000$), tai labiau atsispindėjo rizikos grupės paauglių atsakymuose. Tuo tarpu teiginiui, jog svarbu tėvams teikti informaciją kaip paaugliams padėti saugiai naudotis internetu (Mann-Whitney, $U = 4416,000$; $p=0,048$) labiau pritarė ne rizikos grupės paaugliai (žr. priedą nr. 5). Galime daryti prielaidą, jog rizikos grupės paaugliai labiau jaučiasi atsakingais už save, todėl nori patys savarankiškai gebėti adekvačiai vertinti interneto siūlomas paslaugas. Tuo tarpu ne rizikos grupės paaugliai mano, jog tėvų aukštesnis žinių lygis interneto klausimu padėtų vaikams saugiau naudotis internetu.

Pedagogų taip pat klausta, kokie jų pasiūlymai, kaip būtų galima tobulinti paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą mokykloje. Iš pedagogų atsakymų išskirtos kategorijos bei subkategorijos, kurios matomos 13 lentelėje.

13 lentelė. Paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos tobulinimo galimybės mokykloje

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu
Pedagogų, tėvų kompetencijos tobulinimas	Seminarai, mokymai pedagogams	X8 - <i>Man asmeniškai trūksta informacijos, norėčiau daugiau žinoti, jog galėčiau vaikams daugiau padėti šiuo klausimu.</i>
		X9 - <i>Reikalingi mokymai, jog mokytojai turėtų daugiau informacijos šiuo klausimu.</i>
		X5 - <i>Mažai žinių, kompetencijos, reiktų seminarų, mokymų, nes vaikai apie internetą žino daugiau už mus.</i>
	Mokymai tėvams	X7 - <i>Manau, reiktų organizuoti mokymus tėvams, per susirinkimus pakalbėti kaip išvengti, jog vaikai piktnaudžiautų internetu.</i>
		X3 - <i>Aktualus informacijos teikimas paauglių tėvams, jog jie gebėtų padėti paaugliui saugiai naudotis internetu.</i>
	Metodinės medžiagos įsigijimas	X2 - <i>Manau, reiktų pedagogams metodinės medžiagos kaip su vaikais kalbėti šiuo klausimu, kuriomis kryptimis dirbti.</i>
		X9 - <i>Mokomosios medžiagos, darbui su vaikais reikia.</i>
	Pedagogų, tėvų kompiuterinių gebėjimų tobulinimas	X1 - <i>Pedagogams reiktų tobulinti kompiuterinius įgūdžius, nes kai kuriems trūksta patirties, žinių.</i>
		X3 - <i>Tiek pedagogams, tiek tėvams naudinga būtų plėtoti kompiuterinį raštingumą, ne visi gali padėti paaugliui, nes stokoja šių įgūdžių.</i>

Preveninės veiklos būdų plėtojimas	Tikslingos klasės valandėlės	X1 - <i>Galbūt reiktų konkrečių, orientuotų į piktnaudžiavimo internetu prevenciją klasės valandėlių.</i>
		X10 - <i>Daugiau pasiruošti kabėti per klasės valandėles apie šią problemą.</i>
	Dalyvavimas „Saugaus interneto“ programoje	X1 - <i>Norėtume dalyvauti „Saugaus interneto“ programoje</i>
		X4 - <i>Būtų naudinga sudalyvauti mokyklai organizuojamuose „Saugaus interneto“ renginiuose, akcijose</i>
Speciali ŠMM aprobuota programa	X5 - <i>Reiktų specialios Švietimo ir Mokslo ministerijos aprobuotos programos apie prevencijos vykdymą šiuo klausimu.</i>	
Bendradarbiavimo skatinimas	Su šeima	X4 - <i>Manau reiktų organizuoti bendras diskusijas, mokymus pedagogams ir tėvams šiuo klausimu...pasidalinti patirtimi.</i>
		X7, X5 - <i>Bendradarbiauti su vaiko šeima...</i>
		X10 - <i>Galbūt, aktualu per susirinkimus pakalbėti su vaikų tėvais apie tai, ar jiems kyla problemų, gal mokykla galėtų jiems padėti.</i>
	Mokyklos bendruomenė	X 8 - <i>Svarbu, kad mokykloje vyktų komandinis darbas, tada daugiau galima ir suorganizuoti ir pasiekti...</i>
		X2 - <i>Mokyklos viduje trūksta vieningo požiūrio...</i>
	Socialiniais partneriais	X9 - <i>Daugiau bendradarbiauti su kitomis ugdymo institucijomis, pasidalinti gerąja patirtimi kaip jie vykdo tokio pobūdžio prevenciją, kas pasiteisina.</i>
Nereikia nieko tobulinti	-	X 6 - <i>Visko užtenka, kas nori tas informacijos randa.</i>

Pirmojoje kategorijoje „pedagogų, tėvų kompetencijos tobulinimas“ išskirtos subkategorijos: *seminarai mokymai pedagogams, tėvams, metodinės medžiagos išsigijimas, tėvų bei pedagogų kompiuterinių gebėjimų tobulinimas*. Kaip galime matyti iš išskirtų subkategorijų skaičiaus, pedagogų pasiūlymai gana įvairūs ir skirtingi. Apie pusę respondentų mano, jog prevenciją efektyvintų mokymai, seminarai organizuojami pedagogams „Reikalingi mokymai, jog mokytojai turėtų daugiau informacijos šiuo klausimu“ ir tėvams „Aktualus informacijos teikimas paauglių tėvams, jog jie gebėtų padėti paaugliui saugiai naudotis internetu“, nes daugelis pedagogų užsiminė, jog tokių mokymų stokoja, o pedagogams žinių šiuo klausimu trūksta. Taip pat pedagogai kaip galimybę įvardijo aprūpinimą metodine, didaktine medžiaga, kuri palengvintų ir efektyvintų darbą pedagogui kalbant apie interneto reiškinį su paaugliais. Keli pedagogai išreiškė, jog kompiuterinio raštingumo kursai pedagogams taip pat padėtų jiems labiau orientotis ir efektyviau vykdyti piktnaudžiavimo internetu prevenciją.

Antrojoje kategorijoje „**preveninės veiklos būdų plėtojimas**“ išskirtos subkategorijos: *tikslingos klasės valandėlės, dalyvavimas „Saugaus interneto“ programoje, bei ŠMM aprobuota programa*. Keletas pedagogų įvardijo, jog reikalingos konkretesnės ir tikslingesnės klasės valandėlės kalbant ir šviečiant paauglius apie kompiuterio naudą ir žalą. Trys pedagogai minėjo, jog norėtų su mokiniais dalyvauti „Saugaus interneto“ programoje. Jie įvardijo, jog tokia veikla būtų nauja ir kur kas įdomesnė paaugliams, nei pokalbiai klasės valandėlių metu. Vienas pedagogas minėjo, jog reikalinga Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtinta programa, „*reikėtų specialios Švietimo ir Mokslo ministerijos aprobuotos programos apie prevencijos vykdymą šiuo klausimu*“, kuria vadovaujantis pedagogai žinotų kaip vesti užsiėmimus paaugliams, kokias temas gvildinti, kaip paaugliams atsakyti į aktualius klausimus ir pan.

Trečiojoje kategorijoje „**bendradarbiavimo skatinimas**“ išskirtos subkategorijos: *bendradarbiavimas su šeima, mokyklos bendruomene, socialiniais partneriais*. Taip pat išskirta, jog tikslinga būtų bendradarbiauti su tėvais, kitomis institucijomis vykdant šviečiamąją veiklą interneto atžvilgiu. Pedagogai geranoriškai žiūri į patirties, žinių pasidalijimą tarp tėvų ar kitų ugdymo institucijų „*Daugiau bendradarbiauti su kitomis ugdymo institucijomis, pasidalinti gerąja patirtimi kaip jie vykdo tokio pobūdžio prevenciją, kas pasiteisina*“.

Paskutinėje kategorijoje įvardyta, jog „**nereikia nieko tobulinti**“, keletas pedagogų įvardijo, jog informacijos, mokymų pakanka, reikia tik ieškoti ir domėtis, todėl jie pasiūlymų prevencijos tobulinimui neturėjo.

Tyrimo metu informantų klausta ar reiktų rizikos grupės paaugliams atskiro mokomojo dalyko ar atskiros programos šviečiant apie internetą (jo žalą, naudą), pedagogai išsakė nuomonę, jog tokia programa ar mokomasis dalykas nėra reikalingi, rizikos grupės paaugliams pakaktų ir bendros informacijos.

Tyrimų analizė atskleidė, jog rizikos grupės paaugliams trūksta žinių, įvairesnės šviečiamosios veiklos piktnaudžiavimo internetu klausimu. Šie paaugliai akcentavo, jog norėtų išmokti savarankiškai vertinti interneto turinį ir gebėti kontroliuoti laiką internete. Tyrimo rezultatai parodė, jog mokykloje taikoma itin mažai prevencijos būdų piktnaudžiavimo internetu klausimu, neišnaudojamos bendradarbiavimo galimybės. Atskirai darbas su rizikos grupės paaugliais nevykdomas ir pedagogų nuomone, tai nereikalinga. Rizikos grupės paaugliai išreiškė, jog daugiausia informacijos apie piktnaudžiavimą internetu gauna iš informatikos mokytojų, tuo tarpu pedagogai akcentavo, jog šią veiklą mokykloje turėtų vykdyti klasių auklėtojai bei socialiniai pedagogai. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencija mokykloje vertintina kritiškai, respondentai siūlo ją tobulinti plėtojant preveninės veiklos būdus, skatinant tėvų ir mokyklos bendradarbiavimą bei tobulinant tėvų bei pedagogų žinias apie interneto poveikį paaugliams.

DISKUSIJA

Internetas – pasaulis, kuriame neegzistuoja erdvės ir laiko vientisumas, tolygumas. Tai dar naujas, mažai tirtas pasaulis, su tik jam būdingais dėsniais, pagal kuriuos vystosi virtualus individų ir jų grupių gyvenimas, formuojasi nauji asmenybės raidos ir raiškos ypatumai. Visa tai turi tiesioginį poveikį paties individo socializacijai kasdieniniame realiame gyvenime, dalyvaujant įvairiose socialinėse situacijose, betarpiškai sąveikaujant su kitais individais, reiškiasi skirtingų socialinių kintamųjų poveikis žmogui. Internetas suteikia plačias galimybes ir itin palengvina žmogaus gyvenimą, tačiau prie visų teigiamų interneto savybių šiandieną ypač diskutuojama apie neigiamą interneto poveikį visuomenei, ypačingai jaunai, bręstančiai asmenybei.

Pažeidžiamiausia ir mažiausiai galimybių pasipriešinti turinti, patirties stokojanti interneto vartotojų grupė – nepilnamečiai. Vaikystėje, paauglystėje formuojasi bendravimo įgūdžiai, pradeda formotis gyvenimo nuostatos, socialinių normų, kultūrinių vertybių suvokimas, gyvensenos modelis (Juodaitytė, 2003; Kvieskienė, 2003). Užsienio mokslininkai ypačingai akcentuoja rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu problemą. V. R. Browden, C. S. Greenberg (2010), M. Wells, K. J. Mitchell (2008), R. Wang, S. M. Bianchi, S. B. Raley (2005) išskiria tai, jog vaikai, gyvenantys sutrikdytoje šeimos struktūroje, gali būti labiau linkę piktnaudžiauti internetu, o tai gali negrįžtamai paveikti paauglio vystymosi procesą. Todėl neatsitiktinai tyrėjų dėmesys kreipiamas ir aktualizuojama prevencinė veikla piktnaudžiavimo internetu atžvilgiu dirbant su rizikos grupės vaikais mokykloje.

Magistro darbe atlikti tyrimai atskleidė, jog rizikos grupės paaugliai dažniausiai naudojami internetu, nes *stokoja kitų užsiėmimų, tai jiems yra patogi laisvalaikio praleidimo priemonė, taip pat juos žavi įdomus internetinių žaidimų turinys*. Tyrimo rezultatus patvirtina I. Bulotaitės (2009) teiginiai, jog piktnaudžiavimą internetu skatina patogus prieinamumas bei stimuliuojantis internetinės veiklos turinys. Taip pat tyrimo metu nustatyta, *kad tėvų kontrolės, dėmesio stoka, globėjų kompetencijos, informacinio raštingumo stoka, paguodos, supratimo paieškos* skatina paauglius piktnaudžiauti internetu. Tai pastebima ir užsienio mokslininkų atliktuose tyrimuose (Browden, Greenberg, 2010; Wells, Mitchell, 2008; Wang, Bianchi, Raley, 2005), kuriuose nustatyta, kad nepilnose šeimose, didesnė tikimybė, jog vaikams teks mažesnę kontrolę jų veiklai ir praleidžiamam laikui internete. Dėl šių priežasčių paauglys turi didesnes galimybes piktnaudžiauti ar net tapti priklausomu nuo interneto. Taip pat akcentuota, jog paaugliai, kurie turi palaikymą šeimoje yra linkę mažiau piktnaudžiauti internetu. Tuo tarpu paaugliai, kurių tėvai stokoja dėmesio ir palaikymo savo vaikams, yra labiau psichologiškai nestabilūs, o tai turi įtakos piktnaudžiavimui internetu (Browden, Greenberg, 2010).

Magistro darbe atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, jog paauglių naudojimas internetu ir šeimos charakteristika siejasi skiriamo laiko internetui atžvilgiu. Rasti reikšmingi skirtumai leidžia daryti prielaidą, jog rizikos grupės paaugliai internetui skiria daugiau laiko ir dėmesio nei ne rizikos grupės paaugliai. Tai patvirtina L. Ghassemzadeh, M. Shahraray, A. Moradi (2008) atliktų tyrimų rezultatus, kuriuose taip pat rasti reikšmingi ryšiai laiko ir šeimos sudėties atžvilgiu. Lyties atžvilgiu paaiškėjo, jog internetinius žaidimus labiau linkę žaisti berniukai. Tyrime taip pat nustatyta, kad berniukams labiau būdingas noras lyderiauti žaidimų metu ir jie žymiai aktyviau piktnaudžiauja interneto turiniu, t.y. lankosi pornografinėse svetainėse. Užsienio šalių autoriai (Cummings, Butler, Kraut, 2002 ir kt.) pabrėžia, jog į piktnaudžiavimą ar priklausomybę nuo interneto ypatingai linkę vyriškos lyties atstovai, ypač jei tai liečia žaidybines veiklas. Pastebėti skirtumai ir amžiaus aspektu - jaunesnieji paaugliai linkę labiau lankytis interneto kavinėse, dažniau naudojasi socialiniais tinklais, nes jiems čia lengviau bendrauti, čia jaučiasi labiau suprasti. Tyrime atlikto K. Young testo rezultatai parodė, jog vis dėlto daugiausia paauglių priklauso normalių interneto vartotojų kategorijai. Tuo tarpu polinkį į piktnaudžiavimą internetu labiau išreiškė rizikos grupės paaugliai. Korėjoje atliktų tyrimų rezultatai (Park, Kim, Cho, 2008) nurodo aukštesnius piktnaudžiavimo ir priklausomybės dažnius paauglių populiacijoje, tačiau pasitvirtina rezultatai, jog rizikos grupės paaugliai labiau linkę piktnaudžiauti internetu, nei ne rizikos grupės paaugliai.

Kalbant apie rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo raišką galima pamatyti ypatumų, kurie ne rizikos grupės paaugliams yra nebūdingi. Šie aspektai yra itin svarbūs paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdyme. Būtina reaguoti ir orientuoti ugdymo turinį ne tik į rizikos grupės paauglius, bet ir atsižvelgti į lyties, bei amžiaus aspektus.

Darbe problemos, kylančios dėl paauglių piktnaudžiavimo internetu, tirtos trimis aspektais: sveikatos, socialiniu bei mokymosi. Tyrimo metu išryškėjo, jog rizikos grupės paaugliams būdinga: socialinės ir mokymosi problemos, tuo tarpu sveikatos problemos paminėtos mažiau. Galime daryti prielaidą, jog piktnaudžiavimas internetu pažeidžia paauglio socialinius santykius ir ryšius, ypatingai tai akcentuota rizikos grupės paaugliams, taip pat turi neigiamos įtakos paauglių mokymosi pasiekimams. L. Bulotaitė (2009), D. Gentline (2009), L. Pyle (2008), M. A. Wakiefield, C. J. Rice (2008), P. M. Yellowlees, S. Marks (2007), J. Caplan (2005) savo darbuose taip pat pastebi, jog piktnaudžiavimas internetu itin stipriai paveikia paauglių santykį su socialine aplinka.

Tyrimo rezultatai rodo, kad piktnaudžiavimas internetu sukelia šiuos sveikatos sutrikimus: *regėjimo prastėjimas, nuovargis, galvos nugaros skausmai*. Tai patvirtina J. Vaitkevičiaus (2006) Lietuvos mokinių naudojimosi internetu ir sveikatos sąsajų tyrimo rezultatus.

Konkretinant sukeltas socialines problemas pabrėžiama, jog labiau akcentuotos *socialinės izoliacijos, realaus bendravimo fobijos bei santykių su šeima problemos*. L. Pyle (2008), M. A. Wakiefield, C. J. Rice (2008), P. M. Yellowlees, S. Marks (2007), J. Caplan (2005) pastebi,

jog kai naudojimasis internetu tampa problema tai atsiliepia ir žmogaus socialiniam aktyvumui. Piktnaudžiavimas internetu neišvengiamai neigiamai paveikia individo socialinį tinklą, jo santykių ir bendravimo kokybę.

Ugdymo procese išryškėjusios problemos yra šios: *pablogėję mokymosi rezultatai bei sutrikdyti santykiai su pedagogais*. S.A. Hunley, J. Evans, M. Delgado-Hachey, J. Krise, T. Rich, C. Schell (2005) tyrimai tai pat parodė, kad mokinių įsitraukimas į internetinę erdvę dažnai turi neigiamą atsaką mokymosi pasiekimams. Tuo tarpu M. M. Skoric, L. C. Teo, R. L. Neo (2009) akcentuoja, jog paauglių problemiškas naudojimasis internetu neigiamai paveikia visą mokymosi procesą, apimant santykius su bendraklasiais, pedagogais, požiūrį į mokymąsi bei rezultatyvumą.

L. Butterfield (2007), H. Vedė (2007), J. S. Lim, Y. K. Bae, S.S. Kim (2004) pažymi, jog itin svarbu, kad mokykloje būtų kuriama saugi naudojimosi internetu aplinka. Tai reiškia, jog mokykla turi ne tik šviesti paauglius apie interneto reiškinių, bet ir pasirūpinti, jog vaikai būtų pratinami prie saugaus naudojimosi internetu pačioje mokykloje, tam numatant taisykles bei naudojimosi internetu kontrolę. M. Griffiths (2001) teigia, jog mokykla turi rūpintis, jog mokiniai saugiai ir atsakingai panaudotų internetą ir šią patirtį galėtų taikyti namuose. Magistro darbo tyrimo analizė atskleidė, jog paaugliams trūksta žinių, įvairesnės šviečiamosios veiklos piktnaudžiavimo internetu klausimu, kuri dažnai apsiriboja informacijos suteikimu per klasės valandėles. Taip pat nustatyta, kad atskirai darbas su rizikos grupėmis yra nevykdomas ir pedagogų nuomone, tai yra nereikalinga.

K. Fogarty (2006), N. E. Willard (2002) teigia, jog, sprendžiant piktnaudžiavimo internetu problemą, itin svarbus bendradarbiavimo aspektas. Šio tyrimo rezultatai nustatė, jog mokykloje sprendžiant paauglių piktnaudžiavimo internetu problemą nebendradarbiaujama nei mokyklos viduje, nei išorėje už mokyklos ribų, retais atvejais bendradarbiaujama su mokinių šeimomis. Nustatyta, jog mokykla neturi vieningos politikos šiuo klausimu, nėra atsakingų asmenų už piktnaudžiavimo internetu prevenciją, trūksta nuoseklaus dėmesio šiai problemai.

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, jog prevencinę veiklą paauglių piktnaudžiavimo internetu klausimu optimizuotų: *įvairesnė veikla, dalyvavimas prevenciniuose renginiuose, šviečiamosiose programose*. Rizikos grupės paauglių atsakymai statistiškai reikšmingai išsiskyrė ties gebėjimu savarankiškai vertinti ir kontroliuoti laiką internete, kam galėtų pasitarnauti *medijinis ugdymas*. R. Uzniene (2010) teigia, jog tėvai, pedagogai, gebantys atskleisti ir parodyti paaugliams informacinės erdvės ribas bei užribius, gali daryti reikšmingą įtaką medijinės patirties pozityvios sklaidos kryptčiai. Tai implikuoja įžvalgą apie pedagogų, tėvų medijinį ugdymą, apskritai, visuomenės, kaip medijų tekstų vartotojų, ruošimą gyvenimui informacinėje erdvėje.

Magistro darbo tyrimo rezultatai nustatė, jog patys pedagogai kritiškai vertina rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo problemos sprendimą mokykloje ir numato, jog šią veiklą reikia tobulinti

ir plėtoti mokykloje įvairiomis priemonėmis - *tėvų ir pedagogų kompetencijos tobulinimu*. Tyrimo ES vaikai internete 2010 m. rezultatai atskleidė, jog tik 9% tėvų pakanka informacijos apie saugų naudojimąsi internetu, dauguma tėvų minėjo, jog tokią informaciją norėtų gauti iš mokyklos, tuo tarpu L. Kutner, C. K. Olson (2010), H. Vedė (2007), J. S. Lim, Y. K. Bae, S. S. Kim (2004) pastebi, kad siekiant efektyvios prevencijos sistemos yra būtinas pedagogų tobulėjimas, kompetencijos kėlimas. Akcentuojama, jog internetas yra sparčiai kintanti sistema, todėl pedagogų informacinis raštingumas, jų žinios apie piktnaudžiavimą internetu, prevencijos galimybes turi derėti prie interneto naujovių. Pedagogai išreiškė, jog būtina *bendradarbiavimo mokykloje ir su kitomis ugdymo institucijomis plėtra, tikslingos klasės valandėles, dalyvavimas projektuose, kompiuterinių įgūdžių tobulinimas*. Taip pat akcentuota, jog šiems tikslams turi susitelkti pagrindiniai vaiko ugdytojai: šeima, mokykla, žiniasklaida, visuomeninės organizacijos. Tai patvirtina užsienio autorių L. Butterfield (2007), H. Vedė (2007), J. S. Lim, Y. K. Bae, S.S. Kim (2004) teiginius, jog saugios informacinės kartos ugdymas yra visos visuomenės siekinys.

Šio tyrimo rezultatų reikšmingumą ir patikimumą sustiprintų piktnaudžiavimo internetu sampratos atsiejimas nuo priklausomybės sąvokos bei gilesni ir nuoseklesni tyrimai Lietuvos paauglių tarpe. Pabrėžtina, jog piktnaudžiavimo internetu samprata tiek teorinėje, tiek praktinėje literatūroje itin glaudžiai siejama su priklausomybe nuo interneto, tad reikalingi konkretesni ir labiau apibrėžti kriterijai tarp šių sąvokų tam, kad būtų galima tinkamai atsieti jas, ir tai neturėtų įtakos tyrimų rezultatams. Tenka pastebėti, jog K. Young (2004) priklausomybės nustatymo testas nėra aprobuotas Lietuvoje, todėl kalbant apie tyrimo rezultatų patikimumą, būtinas platesnis šio tyrimo pritaikymas ir panaudojimas Lietuvoje. Dėl mokslinės teorijos bei praktinių tyrinėjimų stygiaus Lietuvos mastu, tiek kalbant apskritai apie piktnaudžiavimą internetu, tiek kalbant apie rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimą, akcentuotina, jog gautų tyrimų rezultatų neįmanoma analizuoti ar lyginti Lietuvos kontekste. Ši problema itin aktuali, nes ne visada užsienio tyrimai, teorijos pasitvirtina perkėlus juos į kitą aplinką. Taip pat yra pastebėta, jog, kalbant apie rizikos grupės vaikus, lieka neaišku, ar tokie asmenys yra labiau linkę piktnaudžiauti internetu, nes turi įvairių bendravimo problemų, ar, atvirkščiai, asmenys, per daug laiko praleidžiantys virtualiojoje aplinkoje, ilgainiui praranda bendravimo įgūdžius, draugų ratą ir taip dar labiau atitolsta nuo tikroviško bendravimo. Tad galime daryti prielaidą, jog, žvelgiant į rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu problemą ir jos prevencijos vykdymą mokykloje, ateityje reikalingi gilesni, detalesni ir nuoseklūs tyrimai, jog būtų galima daryti patikimas išvagas apie rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu situaciją Lietuvoje.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galime pastebėti, jog šiandieną mokykla neskiria pakankamai dėmesio rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu problemos prevencijai. Akcentuotina, kad optimizuojant šią veiklą, būtina atsižvelgti į paauglių lytį, amžių, orientuotis į rizikos grupės

paaugliams būdingas problemas. Kalbant apie rizikos grupės paauglių švietimą interneto atžvilgiu, tyrimai atskleidė, jog nebūtinai individualus darbas su šiais mokiniais, tačiau būtina pabrėžti rizikos grupės paaugliams aktualesnes problemas kaip: žalingas interneto turinys, jo vertinimas, gebėjimas kontroliuoti laiką internete, taip pat būtinos sąlygos neformaliojo užimtumo organizavimui. Itin aktualu stiprinti pedagogų kompetenciją šios problemos sprendime, plėtoti bendradarbiavimą mokyklos viduje ir už jos ribų, įvairinti prevencinės veiklos būdus, daryti juos patrauklius paaugliams. Šiandieną kompiuteris, internetas yra neatsiejama žmonijos gyvenimo dalis, todėl nereikia stengtis uždrausti naudojimąsi internetu, svarbu paauglius mokyti gyventi su šiuo reiškiniu, priimti jo privalumus ir trūkumus. Šiandieninis visos visuomenės siekis - išaugintą informacinių technologijų kartą mokyti saugaus, kritiško ir adekvataus interneto naudojimo.

IŠVADOS

1. Piktnaudžiavimas internetu apibrėžiamas kaip problemiškas naudojimosi internetu procesas, kuris sukelia pasėkmes asmens sveikatai, socialinio gyvenimo kokybei bei profesiniams/mokymosi rezultatams. Nustatyta, jog šeima gali labai stipriai paveikti paauglių piktnaudžiavimą internetu. Rizikos grupės paaugliai nesurasdami supratimo, paramos, dėmesio, kontrolės šeimoje, dažnai šį poreikį išreiškia virtualiame internetiniame pasaulyje. Deja, internetas neišsprendžia šių vaikų problemų, o tik paaštrina jas. Todėl itin aktualu, jog paaugliai stokojančios tėvų dėmesio jų internetinei veiklai, būtų šviečiami ir ugdomi mokykloje. Svarbu, jog arčiausiai šių vaikų esantys specialistai: socialiniai pedagogai, auklėtojai rūpintųsi rizikos grupės paauglių saugumu internete, ieškotų būdų ir galimybių kaip išvengti šių paauglių piktnaudžiavimo internetu.

2. Atlikto tyrimo rezultatai leidžia daryti sekančias išvadas apie tyrinėtų Klaipėdos mokyklų piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą rizikos grupės paauglių tarpe.

Tyrime išryškėjo, jog dauguma paauglių nelinkę piktnaudžiauti internetu, tačiau rezultatai rizikos grupės paauglių tarpe parodė, jog jie išreiškė kur kas didesnę polinkį į piktnaudžiavimą internetu, nei ne rizikos grupės paaugliai. Šie paaugliai labiau renkasi internetinę veiklą dėl kitokios veiklos stokos, patogaus interneto priėjimo bei įdomaus žaidimų turinio. Atskleista, jog tėvų dėmesio, kontrolės, palaikymo, supratimo stoka, tėvų užimtumas, žema globėjų kompetencija turi įtakos rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimui internetu. Taip pat akcentuoti lyties ir amžiaus skirtumai paauglių piktnaudžiavime internetu: paaugliai berniukai labiau akcentavo žaidybines veiklas internete, bei pornografinių puslapių lankymą. Išryškėjo, jog rizikos grupės paaugliams aktualiausias piktnaudžiavimo internetu sukeltos problemos socialiniame gyvenime: socialinė izoliacija, realaus bendravimo baimė, vienišumas. Tuo tarpu ne rizikos grupės paaugliams labiau būdingas poveikis šeimos santykių kokybei. Tyrimas nustatė, jog rizikos grupės paaugliams būdingesnės sveikatos problemos: nuovargis, įtampa, galvos, nugaros skausmai. Mokymosi procese rizikos grupės paaugliams piktnaudžiavimas internetu neigiamai paveikia mokymosi rezultatus. Pabrėžtina, jog rizikos grupės paaugliai dažniau susiduria su laiko kontrolės internete problemomis, nei ne rizikos grupės paaugliai.

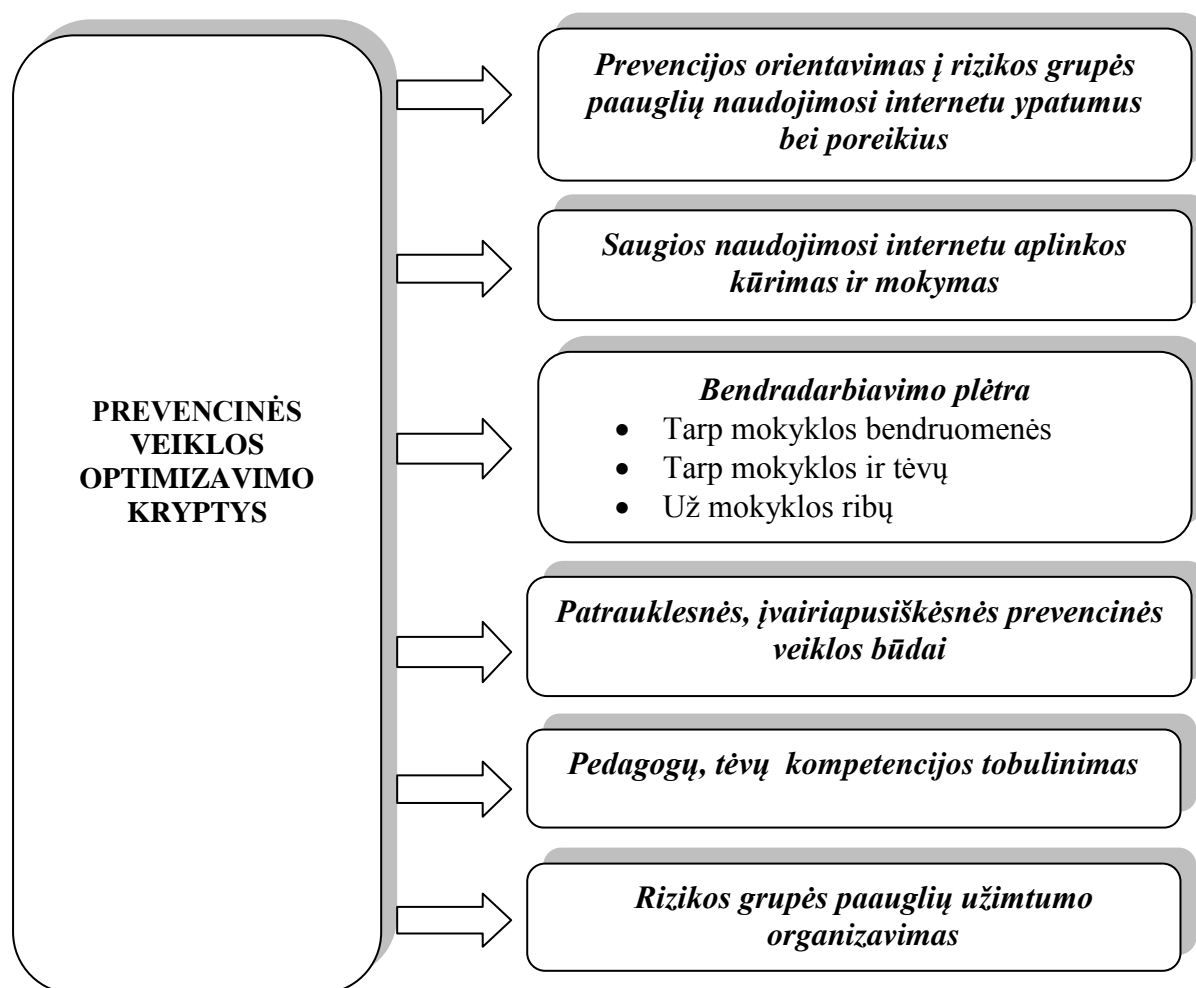
3. Tyrimas paauglių tarpe atskleidė, jog rizikos grupės paaugliams nepakanka informacijos teikiamos mokykloje apie internetą, jo naudą bei žalą, taip pat nurodė, jog mokykloje stinga prevencinės veiklos metodų įvairovės ir panaudojimo, daugelis jų išreiškė nuomonę, jog norėtų mokykloje gauti daugiau informacijos šiuo klausimu. Rizikos grupės paaugliai išreiškė, jog reikalinga, kad mokykla mokinius ruošytų savarankiškai įvertinti ir pasirinkti reikiamą informaciją internete bei apsisaugoti nuo interneto grėsmių. Tyrimas atskleidė, jog mokytojai gana pasyviai žiūri į piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą mokykloje, nėra konkretumo kas tokią

veiklą turėtų vykdyti, kokių užsiėmimų metu tai galėtų būti daroma. Pedagogų požiūriu, rizikos grupės paaugliams nebūtina atskira šviečiamoji veikla ar ypatingas dėmesys šios problemos sprendime. Respondentai gana kritiškai vertina piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą mokykloje ir sutinka, jog ją reikia tobulinti plėtojant prevencinės veiklos būdus, siekiant tėvų, mokyklos bei socialinių partnerių bendradarbiavimo, taip pat tobulinant tėvų bei pedagogų žinias apie interneto poveikį paaugliui.

4. Optimizuojant rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevenciją mokykloje rekomenduojama: ištirti ir atsižvelgti į mokyklos rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu ypatumus, jų poreikius prevencijos vykdyme. Siūlytinas saugios aplinkos mokykloje kūrimas, kuris apimtų taisyklių kūrimą, kontrolę, medijinį ugdymą. Taip pat skatintinas tėvų bei pedagogų bendradarbiavimas rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijoje, jog būtų užtikrinta ugdymo vienovė. Svarbus pedagogų bei tėvų švietimas, bendradarbiavimas su socialiniais partneriais, rizikos grupės paauglių popamokinio užimtumo organizavimas.

RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIŲ (12-14 M.) PIKTNAUDŽIAVIMO INTERNETU PREVENČINĖS VEIKLOS MOKYKLOJE OPTIMIZAVIMAS

Tyrimo rezultatai parodė, jog rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu problema šiandieną yra aktuali ir svarbi, tačiau mokykloje ši problema nėra aktualizuojama ir jai skiriamas nepakankamas dėmesys. Tačiau šiandieninė technologijų pažanga ir jos populiarumas paauglių tarpe diktuoja pedagogams jos svarbą bei piktnaudžiavimo internetu reikšmingumą. 23 paveiksle pateikiami siūlymai ir rekomendacijos pedagogams vykdančioms rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevenciją mokykloje.

23 pav. Rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos optimizavimo kryptys mokykloje

1. Prevencijos orientavimas į rizikos grupės paauglių naudojimosi internetu ypatumus, poreikius. Magistrinio darbo tyrimo rezultatai atskleidė, jog rizikos grupės paaugliai yra specifinė naudojimosi internetu auditorija, kuri yra labiau linkusi piktnaudžiauti internetu, o tai pažeidžia šių paauglių socialinių santykių kokybę, fizinę bei psichinę sveikatą taip pat turi įtakos mokymosi rezultatams. Tad svarbu, jog mokykla skirtų pakankamą dėmesį šių paauglių ugdymui, orientuotąsi

į silpniausias ir aktualiausias paauglių piktnaudžiavimo internetu puses. Iširtų šių paauglių poreikius vykdant piktnaudžiavimo internetu prevenciją mokykloje.

2. Saugios internetinės aplinkos mokykloje kūrimas. Itin svarbu, jog mokykloje būtų kuriama saugi naudojimosi internetu aplinka, tai reiškia, jog mokykla turi pasirūpinti, jog vaikai būtų pratinami prie saugaus naudojimosi internetu pačioje mokykloje, tam numatant taisykles bei naudojimosi internetu kontrolę. Mokykla turi rūpintis, jog mokiniai saugiai ir atsakingai panaudotų internetą ir šią patirtį galėtų taikyti namuose. Reikšmingas aspektas kuriant saugią naudojimosi internetu aplinką tenka medijiniam ugdymui. Aktualu, jog rizikos grupės paaugliai būtų mokomi kritiškai vertinti interneto reiškinį, suvoktų šio reiškinio galimybes bei grėsmes ir įgytų saugaus, savarankiško, atsakingo interneto vartotojo įgūdžius.

3. Vidinio ir išorinio bendradarbiavimo plėtra. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarbą įrodo ir pats ugdymo procesas, kadangi šias abi institucijas jungia tas pats ugdomasis objektas – vaikas. Todėl būtinas vienodais reikalavimais pagrįstas pedagoginis poveikis, vienoda dorovinė pozicija. Jei tie poveikiai nesutampa, jei paauglį veikia du skirtingų orientacijų auklėtojai, sunkėja pedagoginis procesas, t.y. mažėja poveikio efektyvumas. Svarbu, jog mokyklos vadovybė skirtų pakankamą dėmesį šiai problemai, skatintų ir plėtotų rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymą mokykloje. Taip pat itin aktualus mokyklos bendruomenės bendradarbiavimas šios problemos sprendime, jog būtų vieninga pozicija, jog pedagogai vieni su kitais bendradarbiautų, susitelktų šios problemos sprendimui. Ne mažiau reišminga, jog mokykla bendradarbiautų ir su kitomis institucijomis, mokyklomis, laisvalaikio užimtumo centrais, nevyriausybinėmis organizacijomis, kas leistų pasidalinti gerąja patirtimi, užtikrintų efektyvesnę ir įvairesnę prevencinę veiklą.

4. Patrauklių prevencijos būdų, metodų panaudojimas. Mokykla – vienas iš socializacijos institutų, kuris taip pat veikia paauglio gyvenimą, formuoja asmenybę. Rizikos grupės paaugliams, stokojantiems dėmesio šeimoje, itin reikšmingas šios institucijos vaidmuo formuojant saugų naudojimąsi internetu. Magistro darbo tyrimas atskleidė, jog prevencinė veikla interneto atžvilgiu itin siaura ir neišplėtota. Svarbu, jog pedagogai rastų įdomius, originalius rizikos paauglius sudominančius informacijos perteikimo būdus. Akcentuotinas mokyklų tarpusavio bendradarbiavimas, dalyvavimas „Saugesnio interneto“ programoje, įvairesnių metodų panaudojimas (renginių organizavimas, mokinių įtraukimas kuriant saugaus naudojimosi internetu taisykles, mokinių kuriami prevenciniai plakatai ir pan.). Tikėtina, jog įdomi, patrauki prevencinė veikla užtikrintų kokybiškesnę informacijos įsisavinimą bei efektyvesnę prevencijos vykdymą.

5. Pedagogų ir tėvų kompetencijos tobulinimas. Įgūdžių formavimas yra vienas iš svarbiausių ugdymo sistemos tikslų, nes švietimas – informacinės visuomenės kūrimosi pagrindas. Pedagogai – švietimo sistemos įrankiai, rengiantys mokinius gyvenimui informacinėje visuomenėje,

pasižyminčioje dinamiškumu, atvirumu, informacijos gausa, informacinių technologijų integravimu į įvairias veiklos sritis, visuomenės diferenciacija, globalizacija, kultūros niveliacija, žinių masiškumo, aukšto asmens išsimokslinimo lygio poreikiu. Todėl itin aktualu, jog pedagogai turėtų pakankamai žinių ir patirties formuojant saugaus naudojimosi internetu įgūdžius paaugliams. Aktualu, jog pedagogai gautas žinias ir įgūdžius perduotų rizikos grupės paauglių šeimoms, nes kaip rodo tyrimai, šeima užima reikšmingą vaidmenį rizikos grupės paauglių piktnaudžiavime internetu, tačiau dažnai stokoja įgūdžių ir žinių šiai problemai išspręsti.

6. Rizikos grupės paauglių popamokinio užimtumo organizavimas. Ne mažiau svarbu organizuoti ir įtraukti rizikos grupės paauglius į popamokinį mokyklos gyvenimą, nes tyrimai rodo, jog dažnai paaugliai įsitraukia į virtualų pasaulį dėl kitokios veiklos trūkumo. Tad aktualu, jog mokykla skatintų ir ieškotų būdų šių mokinių įtraukimui į popamokinius užsiėmimus, saviraiškos, jaunimo centrų lankymąsi.

Šiandieninis mokslo ir technologijų amžiaus kelia naują siekinį pedagogams, tėvams bei visai visuomenei - išugdytą jauną informacinių technologijų kartą padaryti saugia ir mąstančia vartotoja.

LITERATŪRA

1. Ambrozaitienė D. 2010. Informacinių technologijų naudojimas namų ūkiuose [žiūrėta 2011-03-14]. Prieiga internetu http://www.isd.lt/prezentacijos/IVPK/accessibility/pdf/1/STD_2010_gyventojai.pdf
2. Anderson C. A., Dill, K. E. 2000. Video Games and Aggressive Thoughts, Feelings, and Behavior in the Laboratory and in the Life. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 78, No. 4, 772-790 pp.
3. Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. 2004. Ryškesni paauglių ir jaunuolių socializacijos ypatumai. *Pedagogika*, Nr. 70, 14-19 p.
4. Barkauskaitė M. 2007. Paauglių socializacija: ypatumai, kaitos galimybės. *Pedagogika*, 88, 116-123 p.
5. Berns R. M. 2009. Vaiko socializacija. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
6. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. 2008. Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
7. Blekienė A. 2006. Lietuvos gyventojai ir šeima. Kaunas: Smaltija.
8. Bowden V. R., Greenberg C. S. 2010. *Children and Their Family*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
9. Bulotaitė L. 2004. Narkotika ir narkomanija: iliuzijos ir realybė. Vilnius: Tyto alba.
10. Bulotaitė L. 2009. Priklausomybių anatomija/ narkotikai, alkoholis, lošimas, internetas, darbas, pirkimas. Vilnius: Tyto alba.
11. Butterfield L. 2007. Net Safe: the New Zealand Model for Internet (ICT) Safety Education. [žiūrėta 2011-03-14]. Prieiga internetu: http://www.netsafe.org.nz/Doc_Library/NetAlert.pdf
12. Butvilas T. 2004. Netektį šeimoje išgyvenančių vaikų edukaciniai tyrimai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 2, 109-113 p.
13. Butvilas T., Terapaitė J. 2008. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocinį ugdymą sąlygojantys mitai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 1 (17), 70-74 p.
14. Caplan S. E. 2005. A Social Skill Account of Problematic Internet Use. *Journal of Communication*, No. 7, 721-736 pp.
15. Cibulskaitė N., Laurinavičiūtė J. 2008. Vieniškumo jausmą išgyvenančių paauglių elgesio ypatumai. *Pedagogika*, Nr. 91, 95-100 p.
16. Coget J. F., Yamauchi Y., Suman M. 2002. The Internet, Social Networks and Loneliness, Vol. 1, No. 1, 180-201 pp.
17. Cummings J. N., Butler B., Kraut R. 2002. The Quality of Online Social Relationships. *Communications of the ACM*, Vol. 45, No. 7, 103-108 pp.

18. Education on Online Safety in Shools in Europe. 2010. [žiūrėta 2011-03-14]. Prieiga internetu: http://eacea.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/121EN.pdf
19. Eldeleklioglu J. 2008. Gender, Romantic Relationships, Internet Use, Perceived Social Support and Social Skills as the Predictors of Loneliness. Eurasian Journal of Educational Research, No. 33, 127-140 pp.
20. EU Kids Online II: European Children's Use, Risk and Safety Online. 2010. [žiūrėta 2011-01-14]. Prieiga internetu: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>
21. Fogarty K. 2006. Teens and Internet Safety. [žiūrėta 2009-11-03]. Prieiga internetu: http://kidshealth.org/teen/safety/safebasics/internet_safety.html
22. Fraser M., Dutta S. 2010. Mano virtualieji aš. Kaip socialiniai tinklai keičia gyvenimą, darbą ir pasaulį. Vilnius: Eugrimas.
23. Gentile D. 2009. Pathological Video-Game Use Among Youth Ages 8 to 18. Psychological science. [žiūrėta 2010-11-14]. Prieiga internetu: http://www.drpdouglas.org/drpdfs/Gentile_Pathological_VG_Use_2009.pdf
24. Ghassemzadeh L., Shahraray M., Moradi, A. 2008. Prevalence of Internet Addiction and Comparison of Internet Addicts and Non-Addicts in Iranian High Schools. CyberPsychology, Vol. 11, No. 6, 731-733 pp.
25. Gilligan J. 2002. Smurto prevencija. Vilnius: Eugrimas.
26. Goebel V., Glockler M. 2006. Padėkime augti: sveikas ir saugus vaikas nuo kūdikystės iki brandos. Vilnius: Tėvų paramos Valfordo pedagogikai bendrija.
27. Griffiths M. 2001. Excessive Internet and Computer Use: Implication for education. Education and Health, Vol. 19, No. 2, 23-29 pp.
28. Greenhow C., Walker J. D., Kim S. 2009. Millennial Learners and Net-Savvy Teens? Examining Internet Use among Low-Income Students. Journal of Computing in Teacher Education, Vol. 26, No. 2, 63-68 pp.
29. Grigaliūnienė V. 2009. Šeima ir vaiko emocinis pasaulis. Kaunas: KMU leidykla.
30. Hope A. 2007. Risk Taking, Boundary Performance and Intentional School Internet „Misuse“. Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, Vol. 28, No. 1, 87-99 pp.
31. Hunley S. A., Evans J. H., Delgado-Hackey M., Krise J., Rich T., Schell C. (2005). Adolescent Computer Use and Academic Achievement. Adolescence, Vol. 40, No. 158, 307-318 pp.
32. Interneto kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus. 2005. Kaunas: Factus Dominus.
33. Yellowlees P. M., Marks S. 2007. Problematic Internet use or Internet addiction? Computers in Human Behavior, No. 23, 1447-1453 pp.

34. Young K. 2004. Internet Addiction. *American Behavioral Scientist*, Vol. 48, No. 4, 402-415 pp.
35. Young K. 2007. Risk Factors for Students Internet Abuse. [žiūrėta 2011-02-11]. Prieiga internetu: http://www.netaddiction.com/articles/surfing_not_studying.pdf
36. James W. 2001. Pokalbiai su mokytojais apie psichologiją ir su studentais apie kai kuriuos gyvenimo idealus. Vilnius: Tyto alba.
37. Jarovaitienė R. 2007. Kompiuteriniai žaidimai kaip naujųjų informacinių technologijų (NIT) išraiška mokant ir ugdant pradinukus. *Tiltai*, Nr. 35, 79-93 p.
38. Juodaitytė A. 2003. Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas. *Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla*.
39. Juodraitis A., Pocevičienė R. 2008. Paauglių požiūris į ankstyvus lytinius santykius. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 2 (18), 116-121 p.
40. Kaltiala-Heino R., Lintonen T., Rimpela A. 2004. Internet Addiction? Potentially Problematic Use of the Internet in a Population of 12-18 Year-old Adolescents. *Addiction Research and Theory*, Vol. 12, No. 1, 89-96 pp.
41. Karlin S. 2007. Examining How Youths Interact Online. *Education Digest*, Vol. 1, No. 8, 6-9 pp.
42. Kasparavičienė A., Čepienė R. 2007. Emigravusių tėvų laikinai palikti vaikai: socialinės situacijos pokyčiai ir psichinės būsenos ypatumai. *Tiltai*, Nr. 1, 201-215 p.
43. Kučinskas V., Kučinskienė R. 2000. Socialinis darbas švietimo sistemoje: teoriniai aspektai. Klaipėda: KU.
44. Kutner L., Olson C. K. 2008. Vaikystė prie kompiuterio. Vilnius: Baltos lankos.
45. Kvieskienė G., Mockevičienė D. 2002. Laisvalaikio reikšmė ankstyvajai prevencijai. *Socialinis ugdymas*, Nr. V, 66-75 p.
46. Kvieskienė G. 2003. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius: VPU leidykla.
47. Lapinas O. 2007. Vienas megabaitas apie meilę. Vilnius: Alma litera.
48. Lekavičienė R., Vasilauskaitė Z., Antinienė D., Almonaitienė J. 2010. Bendravimo psichologija šiuolaikiškai. Vilnius: Alma littera.
49. Leonavičienė T. 2007. SPSS programų paketo taikymas statistiniuose tyrimuose. Vilnius: VDU.
50. Lim J. S., Bae X. K., Kim S. S. 2004. A Learning System of Internet Addiction Prevention. [žiūrėta 2011-02-16]. Prieiga internetu: <http://csdl2.computer.org/comp/proceedings/icalt/2004/2181/00/21810836.pdf>
51. Mayers D. G. 2000. *Psichologija*. Kaunas: Informatika ir poligrafija.

52. Mannel R. C., Zuzanek J., Aronson R. 2000. Internet/Computer Use and Adolescent Leisure Behavior, Flow Experiences and Psychological Well-being. [žiūrėta 2011-01-14]. Prieiga internetu: <http://lin.ca/Uploads/cclr11/CCLR11-89.pdf>
53. Masiliauskienė E. 2009. Vaikų kompiuterinės sklaidos sąlygos namų aplinkoje: kompiuterio svarba vaikui ir jo dalyvavimas kompiuterinėje veikloje. Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 2 (23), 167-173 p.
54. Maslauskienė A. 2005. Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos. Vilnius: Demokratinės politikos institutas.
55. Merfeldaitė O., Railienė A. 2007. Prevencinio darbo grupės veikla bendrojo lavinimo mokykloje. Vilnius: Sveikaitos žinios.
56. Mesch G. S. 2001. Social Relationships and Internet Use among Adolescents in Israel. Social Science Quarterly, Vol. 82, No. 2. 329-340 pp.
57. Mitchell K. J., Wells M. 2007. Problematic Internet Experiences: Primary or Secondary Presenting Problems in Person Seeking Mental Health Care? Social Science & Medicine. No. 65, 1136-1141 pp.
58. Mitrofan O., Paul M., Spencer N. 2008. Is aggression in child with behavioural and emotional difficulties associated with television viewing and video game playing? Child: care, health and development, Vol. 35, No. 1, 5-15 pp.
59. Morahan-Martin J. 2008. Internet Abuse: Emerging Trends and Lingering Questions. [žiūrėta 2011-03-14]. Prieiga internetu: <http://gsb.haifa.ac.il/~sheizaf/cyberpsych/03-Morahan-Martin.pdf>
60. Morozova G. Minkevičiūtė R. 2008. Prevencinės veiklos organizavimo mokykloje vertinimas: mokinių požiūris. Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 2 (18), 169-175 p.
61. Ozmon H. A., Craver S. M. 1996. Filosofiniai ugdymo pagrindai. Vilnius: Leidybos centras.
62. Petraitis T. 2006. Vaikinių įsitraukusių į kompiuterinius žaidimus VIII-X klasių vaikinių pykčio, sveikatos ir sveikatai nepalankaus elgesio ypatumai. Magistrinis darbas [žiūrėta 2009-11-13]. Prieiga internetu: <http://www.timas.lt/vdu/magistrinis.pdf>
63. Park S. K., Kim A. Y., Cho C. B. 2008. Prevalence of Internet Addiction and Correlations with family Factors Among South Korean Adolescents. Adolescence Vol. 43, No. 172, 895-909 pp.
64. Petruitytė A. 2003. Jaunesniojo paauglio socialinė raida. Vilnius: Presvika.
65. Pinnelli S. 2002. Internet Addiction Disorder and Identity on line: the Education Relationships. [žiūrėta: 2010 04 18]. Prieiga per internetą: <http://www.informingscience.org/proceedings/IS2002Proceedings/papers/Pinne088Inter.pdf>

66. Pyle L. 2008. Teens and Internet Communication: What's Normal and What's A Problem? *Alternative Journal of Nursing*, No. 17, 1-3 pp.
67. Rupšienė L. 2007. Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Klaipėda: KU.
68. Salonium-Pasternok D. E., Gelfond H. S. 2005. The next level of research on electronic play: potential benefits and contextual influences for children and adolescents. *An Interdisciplinary Journal on Humans in ICT Environments*, Vol. 1, No. 1, 5-22 pp.
69. Saveljeva R. 2005. Prevencijos samprata ir prevencinės pedagogikos matmenys). *Ankstvoji prevencija: teorija ir praktika*. Klaipėda: KU.
70. Saugesnis internetas LT/ galutinė vieša ataskaita 2007-2009. [žiūrėta: 2010 04 18]. Prieiga per internetą: <http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/main/program>
71. Seliokienė L. 2004. Šeimos pedagogika. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras.
72. Shoric M. M., Teo L.L.C., Neo R. L. 2009. Children and Video Games: Addiction, Engagement and Scholastic Achievement. *CyberPsychology&Behavior*, Vol. 12, No. 5, 567-572 pp.
73. Shtarkshall R. 2006. Responding yo Messages of Adolescents on the Internet: Theoretical, Practical, and Ethical Issues. *American Journal of Sexuality Education*, Vol. 1, No. 4, 3-24 pp.
74. Social Isolation and New Technology. 2009. [žiūrėta: 2010 04 18]. Prieiga per internetą: http://www.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2009/PIP_Tech_and_Social_Isolation.pdf
75. Straubergaitė L., Petrauskas S. 2007. Socialinės kultūros veiksniai, darantys įtaką paauglių laisvalaikiui internetinėse svetainėse: pilotinis tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 3, 86-90 p.
76. Subrahmanyam K., Greenfield P. 2008. Online Communication and Adolescent Relationships. *The Future of Children*, Vol. 18, No. 1, 119-146 pp.
77. Subrahmanyam K., Kraut R. E. ir kt. 2000. The impact of home computer use on children's activities and development. *The future of childrens*, Vol. 10, No. 2, 123-144 pp.
78. Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai. 2008. Vilnius: Atsigręžk į vaikus.
79. Šurkutė V. Internetas: nauda ir pavojai. [žiūrėta: 2010 01 18]. Prieiga per internetą: <http://www.medicine.lt/index.php?pagrid=leidiniai&strid=6356&subid=gm>
80. Tījūnėlienė O., Virbalienė A. 2006. Mokslinis tikrovės pažinimas. Klaipėda: KU leidykla.
81. Uznieņė R. 2009. Medijinis ugdymas: švietimas, lavinimas ir mokymas apie žiniasklaidą. Klaipėda: KU.

82. Vaidachovičienė Ž., Barkauskaitė M. 2008. Paauglių socializacijos proceso organizavimas ir valdymas. Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 5, 261-274 p.
83. Vaitkevičius J. V. 2006. Sveikatos rizikos veiksnių valdymas ir savikontrolė dirbant kompiuteriu. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
84. Vaitkevičius R., Saudargienė A. 2006. Statistika su SPSS psichologiniuose tyrimuose. Kaunas: VDU leidykla.
85. Valackienė A., Mikėnė S. 2008. Socialinis tyrimas/metodologija ir atlikimo metodika. Kaunas: Technologija.
86. Vasiliauskaitė Z. 2006. Kiberpriklausomybė arba paskendę virtualybės liūne. Artuma 2, 21-24 p.
87. Vedė H. 2007. Kompiuteris – išskirtinis mūsų laikų reiškinys. Vaikas ir kompiuteris. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centro leidybos grupė.
88. Vitkauskaitė D. 2001. Teoriniai socialinio darbo modeliai. Šiauliai: ŠU.
89. Valkenburg P. M., Peter J. 2009. Adolescents and the Internet. Current Directions in Psychological Science, No 48, 1-16 p.
90. Wakefield M. A., Rice C. J. 2008. The Impact of Cyber-Communication on Today's Youth. Professional Counseling Digest, No 14, 1-5 p.
91. Wang R., Bianchi S. M., Raley S. B. 2003. Teenagers' Internet Use and Family Rules: A Research Note. Journal of Marriage and Family Vol. 10 No. 67, 1249-1258 pp.
92. Wells M. 2006. Internet-Related Problems Coming to the Attention of School Social Workers. Children & School, Vol. 28, No. 4. 237-242 pp.
93. Wells M., Mitchell K. J. 2008. How Do High-Risk Youth Use the Internet? Characteristics and Implications for Prevention. Child Maltreat OnlineFirst, Vol. 20, No. 10, 1-8 pp.
94. Widyanto L., McMurrand M. 2004. The Psychometric Properties of the Internet Addiction Test. Cyberpsychology&Behavior, Vol. 7, No. 4, 2282-2290 pp.
95. Willard N. 2007. Cyber-Safe Kids, Cyber-Savvy Teens, Cyber-Secure Schools. [žiūrėta: 2010 08 23]. Prieiga per internetą: <http://www.cyberbully.org/onlinedocs/cskcstschoools.pdf>
96. Zaleckienė I. 2003. Paauglių gebėjimai suvokti informaciją. Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas: tarptautinės konferencijos pranešimas.
97. Žydžiūnaitė V. 2007. Tyrimo dizainas: struktūra ir strategija. Kaunas: Technologija.

SANTRAUKA

Jokūbaitė R. Rizikos grupės paauglių (12-14 m.) piktnaudžiavimo internetu prevencijos galimybės mokykloje. Socialinės pedagogikos magistro studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovas doc. dr. I. Klanienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2011. – 89 p.

Raktažodžiai: rizikos grupės paaugliai, piktnaudžiavimas internetu, prevencija, mokykla.

Interneto populiarumas paauglių tarpe leidžia teikti prielaidą, jog ši priemonė itin giliai įsiskverbusi į paauglių gyvenimą ir turi didelės įtakos paauglių socializacijai. Internetas tampa vienas agentų formuojančių paauglių asmenybę, padedančių jiems įsilieti į visuomenės gyvenimą ir darantis jų gyvenimą pilnavertiškesnį. Tačiau interneto teikiamos galimybės pasireiškia ir neigiamomis pasekmėmis, viena jų – piktnaudžiavimas internetu. Tenka pastebėti, jog paaugliai augantys, nepilnose, skyrybas ar tėvų (-o) emigraciją patyrusiose šeimose, dėl dėmesio, bendravimo ir kontrolės stokos, itin lengvai įsitraukia į virtualų gyvenimą. Ko pasekoje dažnai pažeidžiama paauglio fizinė branda, emocinė būklė ir socialinio gyvenimo kokybė. Todėl mokykla, kaip viena svarbiausių, vaiko ugdytojų turi skirti ypatingą reikšmę rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimui internetu, privalo šviesti ir dėti visas pastangas, jog rizikos grupės paauglius pasiektų informacija apie interneto pavojus, jo žalą, apie tinkamą ir saugų interneto naudojimą.

Darbo objektas - rizikos grupės paauglių (12-14 m.) piktnaudžiavimo internetu prevencijos galimybės mokykloje.

Darbo tikslas - atskleisti rizikos grupės paauglių (12-14 m.) piktnaudžiavimo internetu prevencijos galimybes mokykloje.

Uždaviniai:

1. Atskleisti rizikos grupės paauglių (12-14 m.) piktnaudžiavimo internetu prevencijos mokykloje teorinius pagrindus.
2. Nustatyti rizikos grupės paauglių (12-14 m.) piktnaudžiavimo internetu raišką, priežastis ir problemas.
3. Įvertinti paauglių (12-14 m.) ir pedagogų požiūrį į rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencijos vykdymo galimybes mokykloje.
4. Pateikti siūlymus pedagogams kaip vykdyti rizikos grupės paauglių (12-14 m.) piktnaudžiavimo internetu prevenciją mokykloje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, dalinai struktūruotas interviu, apklausa raštu, Content (turinio) analizė, statistiniai tyrimo metodai (Dichotomijų analizė; Chi-kvadrato, Kruskal-Wallis, Mann-Whitney testai).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad rizikos grupės paaugliai linkę daugiau laiko skirti naršymui internete. Dažniau naudojasi internetu dėl kitokios veiklos trūkumo, patogaus interneto priėjimo, įdomaus žaidimų turinio. Tyrimo rezultatai parodė, jog tėvų užimtumas, dėmesio stoka, globėjų

žema kompetencija, gali būti susiję su rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimu internetu. Atskleista, jog berniukams labiau būdingas noras lyderiauti žaidimų metu, taip pat jie dominuoja lankymusi pornografinėse svetainėse. Jaunesnieji paaugliai linkę labiau lankytis interneto kavinėse, taip pat jie dažniau naudojami socialiniais tinklais. Tyrimas atskleidė, kad rizikos grupės paaugliams piktnaudžiavimas internetu sukelia šias sveikatos problemas: regėjimo prastėjimas, nuovargis, galvos, nugaros skausmai, stresas. Akcentuotos socialinės problemos: socialinė izoliacija, realaus bendravimo baimė, ryšių su šeima silpnėjimas. Išryškėjo šios mokymosi problemos: pablogėję mokymosi rezultatai, sutrikę santykiai su pedagogais.

Tyrimo rezultatų analizė parodė, kad mokykloje vykdoma rizikos grupės paauglių piktnaudžiavimo internetu prevencija nepakankama, ji nėra orientuota į rizikos grupės paauglius, stokojama prevencinės veiklos įvairovės, neplėtojamas mokyklos ir tėvų bei kitų socialinių partnerių bendradarbiavimas, pedagogams trūksta žinių šios problemos sprendime. Nustatyta, jog ši procesą būtina tobulinti šiomis priemonėmis: saugios internetinės aplinkos kūrimas mokykloje, pedagogų kompetencijos kėlimas, bendradarbiavimo skatinimas tarp šeimos ir mokyklos, užimtumo organizavimas, prevencinės veiklos įvairinimas, visuomenės dėmesys šiai problemai.

SUMMARY

Jokubaite R. Opportunities of prevention of at-risk adolescents' (aged 12-14) internet abuse at school. Final thesis of Master's degree studies of social pedagogy. Supervisor doc. dr. I. Klaniene, Klaipeda University: Klaipeda, 2011. – 89 p.

Key words: at-risk adolescents, internet abuse, prevention, school.

The popularity of internet among adolescents allows us to make assumption that the latter has penetrated deeply in the lives of teenagers and plays an important role in the process of their socialization. Internet is becoming one of agents formulating teenagers' personalities, helping them to join society life and making their lives more full-fledged. However, opportunities arising from internet have also disadvantages, and one of them is internet abuse. It must be mentioned that adolescents from single-parent families, divorced families, families touched by emigration, enter virtual life very easily due to lack of attention, communication and control. Consequently, adolescent's physical maturity, emotional condition and quality of social life are often damaged. Therefore, school, as one of child's key educators should pay special attention to internet abuse of at-risk adolescents', educate them and put all efforts for the at-risk adolescents to get information about dangers of internet, the damage it causes, and about proper and safe use of internet.

Object of work is opportunities of at-risk adolescents' (aged 12-14) internet abuse at school prevention.

Aim of work is to reveal the opportunities of at-risk adolescents' (aged 12-14) internet abuse at school prevention.

Goals:

1. Reveal theoretical basis of the opportunities of at-risk adolescents' (aged 12-14) internet abuse at school prevention.
2. Identify expression, reasons and problems of at-risk adolescents' (aged 12-14) internet abuse.
3. Evaluate adolescents' (12-14) and teachers' attitude to the opportunities of at-risk teenagers' internet abuse at school prevention.
4. Make offers for teachers on how to carry out prevention of at-risk adolescents' internet abuse at school.

Methods of research: analysis of scientific literature, partially structured interview, written survey, analysis of content, statistical methods of research.

Results of the research revealed that at-risk adolescents are more likely to spend more time surfing the internet. They use internet more often due to lack of different activity, convenient access to internet, interesting games. Results also revealed that parents' occupation, lack of attention and

low competence of foster parents can be related to at-risk adolescents' internet abuse. It has been revealed that boys are more competitive than girls in games, they visit porno sites more often. Younger teenagers tend to visit internet cafes and social websites more frequently. The research revealed that at-risk adolescents have the following health problems caused by internet abuse: visual impairment, tiredness, headaches, backaches and stress. The following social problems were highlighted: social isolation, fair of face to face communication, weakened relationship with the family. The following learning problems showed: worse results, disturbed relationship with teachers.

Analysis of research results showed that internet abuse prevention programme at school is insufficient as is not oriented to risk group adolescents, it lacks variety of preventative activity, cooperation between school and parents and other social partners is not developed, teachers lack knowledge on solution of the problem. It has been established that the process must be improved with the help of the following means: creation of safe internet environment at school, improvement of teachers' competence, encouragement of cooperation between family and school, organization of occupational activities, variety of preventative activity and more attention of the society to the problem.

PRIEDAI